Шәйехзада Бабич

ملا محمد ذاکر اوغلی

شیخ زاده بابیچ

(شبشه)

Авторы һәм төҙөүсеһе
РАУИЛ БИКБАЕВ

Биҙәүсеһе — ВАСИЛИЙ КОВАЛЕВ
Макет авторҙары — ВАСИЛИЙ КОВАЛЕВ,
ЗӘЙТҮНӘ СЫҢҒЫҘОВА

Альбомда НАИЛ ҒӘЛИЕВТЕҢ фото эштәре (слайдтар, фотографиялар, фоторепродукциялар) файҙаланылды.

Автор и составитель
РАВИЛЬ БИКБАЕВ

Художественное оформление
ВАСИЛИЯ КОВАЛЕВА

Авторы макета — ВАСИЛИЙ КОВАЛЕВ,
ЗАЙТУНА ЧИНГИЗОВА

Перевод произведений ШАЙХЗАДЫ БАБИЧА
с башкирского С. ЛИПКИНА и Г. ШАФИКОВА

В альбоме использованы фотоработы
(слайды, фотографии, фоторепродукции)
НАИЛЯ ГАЛЕЕВА.

ШӘЙЕХЗАДА БАБИЧ

(1895-1919)

ӨФӨ
«КИТАП»
1995

УФА
«КИТАП»
1995

Буйға еткәс тә юғалттым мин ҡояшымды кинәт,
Тик был көндәрҙә түбәмдә тапҡа сумған ай йөрөй.

...Ә хәҙер күңелем минең боҙҙай туңып, таштай ҡата,
Сөнки йөрөгән ерҙәрем тик ҡап-ҡара Турғай ере.

Возмужав, свое солнце неожиданно я потерял,
В эти дни над моей головой лишь запятнанная луна.

...Сейчас моя душа стынет, как лед, грубеет, как камень.
Меня кругом окружает черная тургайская земля.

Ваҡыт тигәндәре бер кемде лә, бер нәмәне лә аямай. Ләкин аҫыл улдары ҡалдырған яҡты эҙҙе халыҡ күңеленән ваҡыт ағышы юйып ташлай алмай, киреһенсә, йылдар үткән һайын был ғали йәндәр ҡалдырып киткән нурҙар күңелгә ғәзизерәк була бара. Атаҡлы башҡорт шағиры Шәйехзада Бабич — бына шундай бөйөк шәхестәрҙең береһе.
Егерменсе быуат башындағы әҙәбиәттә генә түгел, башҡорт шиғриәтенең барлыҡ үҫеш тарихында Шәйехзада Бабич әҫәрҙәре күренекле урын алып тора. Уның ижад юлы асылда ун йылдан да кәмерәк араны биләне һәм матбуғатта даими күренгән сағы дүрт-биш йылдан артманы.
Был фани донъяларҙа ни бары егерме дүрт йәш йәшәгән, боронғолар иҫәбе буйынса, ике мөсәл ғүмер кисергән Бабичтың шиғырҙары, балладалары, эпиграммалары, фельетондары, сәхнә эшмәкәрлеге, яугирлығы милләтебеҙҙең рухи донъяһында оло тарихи ваҡиғаларға әйләнде. Тәүге әҫәрҙәренән үк уның шиғриәте башҡорт ерлегенә тамырланып ҡалҡты һәм был бәйләнеш нығыраҡ тәрәнәйә барҙы.
Дәһшәтле йылдарҙа йәшәгән, көрәшкән һәм ижад иткән ярһыу шағирҙың ижадын аңлау еңел түгел. Үҙенсәлекле шағир булыу менән бергә, Шәйехзада ғәжәп ҡыҙыҡлы шәхес тә ине. Халыҡ араһында Бабич ижадына, айырыуса уның шәхси тормошона, холоҡ-ҡылығына бәйле байтаҡ риүәйәттәр тыуған, үҙе тере сағында уҡ шағир ниндәйҙер легендар шәхескә әйләнгән. Тыумыштан сәсән булған Бабич берәүҙәрҙең хәтерендә еңелсә мәҙәк оҫтаһы, сәхнәнән көлдөрөүсе ҡарпыш ҡолаҡлы кәмит булып ҡалған; икенселәр өсөн ул ғәҙелһеҙлекте, тигеҙһеҙлекте фашлаусы әсе телле сатирик; өсөнсөләргә иһә Ләйләһе алдында баш эйгән Мәжнүн, мөхәббәт утында яныусы саф күңелле хыялый; дүртенселәргә ул милләтсе һәм халыҡ дошманы; бишенселәргә ул шағир — туған халҡын яҡтылыҡҡа әйҙәүсе ил улы, көрәшсе егет һ. б.
Шулай ҙа кем һуң ул шағир Шәйехзада Бабич?
Был хаҡта уйланып, байтаҡ замандаштары шағир хаҡында иҫтәлектәр яҙып ҡалдырған. Ошо һорауға яуап эҙләп, ғалимдар махсус тикшеренеүҙәр үткәргән, Шәйехзада Бабич шиғриәтенең серҙәрен өйрәнгән. Беҙ һеҙҙе, хөрмәтле уҡыусылар, ошо тылсымлы донъяға яңы сәйәхәткә саҡырабыҙ.

Время не щадит никого и ничего. Но светлый след, оставленный яркими личностями в благодарной памяти народа, не в силах стереть даже время, наоборот, с годами их имена становятся все дороже и сокровеннее. Вот к таким великим личностям относится знаменитый башкирский поэт Шайхзада Бабич. Произведения Шайхзады Бабича занимают выдающееся место не только в литературе начала двадцатого века, но и во всей истории развития башкирской поэзии. Его творческий путь продолжался менее десяти лет, произведения поэта публиковались в печати в течение всего четырех-пяти лет. Прожил Шайхзада Бабич в этом бренном мире двадцать четыре года, или две мусели по двенадцатилетнему восточному календарю. Но его стихи, баллады, эпиграммы, фельетоны, сценическая деятельность стали историческим событием в духовной жизни нации. Первые же его произведения свидетельствуют об их неразрывной связи с башкирской действительностью и чем дальше, тем больше крепли эти глубокие корни. Огромна заслуга талантливого поэта в том, что он поднял на новую высоту искусство слова, обогатил идейно-эстетическое содержание башкирской поэзии, незабываемы его заслуги в дальнейшем развитии поэтического мастерства.
Нелегко понять творчество поэта, жившего и боровшегося в грозные годы, которыми начался двадцатый век. Своеобразнейший поэт, он вместе с тем был удивительной личностью. Еще при жизни о Бабиче ходили легенды, связанные с его творчеством и личностью. Рожденный сэсэном, Бабич в памяти одних остался мастером-юмористом, острословом, у других — сатириком, бичевавшим несправедливость, у третьих — мечтателем, Меджнуном, изнемогающим от любви к своей Лейле, у четвертых — националистом и врагом народа, у пятых — верным сыном своей нации, борцом, звавшим людей к правде и свету.
Так кем же все-таки был поэт Шайхзада Бабич?
Думая об этом, многие его современники оставили о нем свои воспоминания. Пытаясь ответить на этот вопрос, многие ученые писали специальные исследования, изучали тайны поэзии Бабича. Мы вас, уважаемые читатели, приглашаем в новое путешествие в этот волшебный мир.

1895 йыл Мөхәмәтзакир мулланың йортонда ҡот-ҡыуаныс менән башланып китә: ғинуарҙың икеһендә был йортта ир бала донъяға килә. Йөҙләк менән тыуа был сабый. Яҙмыш уға яҡты донъяла, әйтерһең дә, тәүге һулыш алыуынан уҡ аҡ бәхеттәр генә юрап тора. Бәхет билдәһе булған йөҙләк менән тыуған был балаға Шәйехзада тип исем ҡушалар.
Халыҡ тормошондағы бәхетле мәлдәр, йөҙ йылдарға бер була торған илаһи сәғәттәр! Тыныс ҡына таң ҡаршылаған Әсән ауылы ла, апаҡ бәҫкә күмелгән туғай-яландар ҙа, уйға сумған алыҫтағы Урал армыттары ла был илаһи таңда башҡорт еренә ниндәй оло бәхет килгәнен, милләттең күҙ ҡараһы, йөрәк парәһе, йәненең киҫәге буласаҡ аҫыл заттың тыуғанын белмәй әле.
1895 йылдың икенсе (ун бишенсе) ғинуарында Әсән ауылында донъяға килгән ошо изге йән — башҡорттоң буласаҡ бөйөк шағиры Шәйехзада Бабич үҙе лә арҙаҡлы, затлы нәҫелдән. Һүҙ бында ниндәйҙер байлыҡ йәки аҡһөйәклек тураһында бармай. Бабичтар ғүмер буйы тир түгеп, хәләл эш менән көн күргәндәр, илдерҙе ҡурсалап, быуын-быуын хәрби хеҙмәттә булғандар, дошманды ҡыуып, яу сапҡандар. Ҡулына ҡылыс тотоп, Ил һаҡлағандары ла, ҡулына ҡәләм алып, Илгә ғилем таратҡандары ла күп булған уларҙың. Нисек кенә ғүмер кисермәһендәр, Бабичтар затлы нәҫелдән, күңелдәрендә һәр саҡ иман нуры, мәғрифәт яҡтылығы балҡып торған, ҡараштарынан миһырбанлыҡ, мөрәүәт бөркөлөп торған затлы нәҫелдән. Был затлы нәҫелдең быуаттар төпкөлөнән башҡорт тупрағына тамырланып үҫкән, дыуан ырыуының аҫабаларына барып тоташҡан шәжәрә ағасының бер тармағы: Бәбес олатай — уның улы Мөхтәр — уның улы Ишбулды — уның улы Ғилуан — уның улы Мөхәмәтзакир буйлап Шәйехзадаға килеп тоташа. Бәбес олатаһының улдары, ейәндәре, бүләрҙәре араһында поход есаулы ла, зауряд-есаул да, зауряд-сотник та, поход старшинаһы ла, указлы муллалар ҙа булған. 1888 йылдан Әсән ауылында икенсе мәхәлләлә мулла булып торған Мөхәмәтзакир Бабичевтың атайолатайҙары Тартыш, Ҡыйғаҙытамаҡ, Шаҙы ауылдарында ғүмер һөргән.
Әле сәңгелдәктә сағында уҡ Шәйехзаданың күңеленә китап нуры төшкән. Мөхәмәтзакир мулланың күп балалы татыу ғаиләһе йәшәгән өйҙә китап һәр саҡ иң ҡәҙерле байлыҡ булған, әле 1905 йылға тиклем үк был йортҡа китап, гәзит килеп торған. Халыҡҡа аң-белем илтеүсе мулланы ҡотҡо таратыуҙа ғәйепләп, бер заман уның указын тартып алалар. Ауылдаштарының бер төптән яҡлап сығыуынан һуң ғына уға указын кире ҡайтарып бирәләр. Бәләкәстән үк уҡыуға бик зирәк булған Шәйехзаданың күңелендә тәбиғәттән бирелгән ижад дәрте китап нуры төшкән был йортта бик иртә уяна. Уның 1912 йылда төҙөлөп тә матбуғатҡа сыға алмай ҡалған ҡульяҙма йыйынтығы «Эй, китап» тигән шиғыр менән асылып китә. «Эй, китап» тигән инаныу менән ҡулына ҡәләм алған йәш шағирҙың тәүге әҫәрҙәрендә үк ғилем яҡтыһы менән наҙанлыҡтың ҡара күләгәһе килеп бәрелешә.
Тарихта әллә ниндәй тап килеүҙәр бар. Бына шуларҙың береһе: Мифтахетдин Аҡмулланың үлгән йылы Шәйехзада Бабич тыуған йыл. «Башҡорттарым, уҡыу кәрәк, уҡыу кәрәк!» тип оран һалған Аҡмулла өсөн аң-белем ни тиклем ҡәҙерле булһа, Бабич та шул уҡ дәрәжәлә мәғрифәткә табынып ижадҡа килә. Ул, алдындағы хазинаның тамсыһын да ситкә ҡалдырмай, үҙенә тиклем тупланған барлыҡ байлыҡты күңеленә йыйып үҫә. Ғабдулла Туҡай уның өсөн иң оло остаз була. Татар шағиры тере сағында уҡ — 1911 йылда башҡорт шиғриәтендә беренселәрҙән булып Шәйехзада уға арнап шиғыр яҙа. Ғүмер буйы башҡорт йырҙарына, ҡобайырҙарына, батырҙар тураһындағы әҫәрҙәргә һоҡланып йәшәү, уңайы тура килгән һайын уларҙы яҙып алырға тырышыу баштан уҡ уның ижадының мөһим тамырын, башҡорт фольклоры традициялары менән тығыҙ бәйләнешен билдәләй һәм уға үҙенсәлекле милли төҫ бирә.
Бабичтың башланғыс ижадынан уҡ уның киләсәк шиғриәтендә төп урын аласаҡ ике йүнәлештең — кеҫкәй уй-кисерештәрҙән яралған лириканың һәм үткер телле сатираның төп һыҙаттары асыҡ күренә.
1910 йылда Бабич тыуған ауылынан, атаһы уҡытҡан мәҙрәсәнән айырылып, Ҡаҙағстан далаларына сығып китә. Ул Кустанай яҡтарында, Турғай тирәһендәге Дүсәнбай ауылында,

Мортаза тигән ҡаҙаҡта ике йәй — 1910 һәм 1913 йылдарҙа «мүлдәкәлек итә» — балалар уҡыта.
Икһеҙ-сикһеҙ далаларҙа йәшәгән йыр-моңға бай, киң күңелле ҡаҙаҡ араһында ул замандарҙа күпме башҡорт әҙиптәре тормош юлында таяныс тапҡан. Аҡмуллалар, Буранғолдар, Ғафуриҙар, Юлтыйҙар, Йәнәбиҙәр, Ҡудаштар, Ғүмәрҙәр... Йыр-моңға ғашиҡ Шәйехзада ҡаҙаҡ сәхрәләрендә хайран шиғри донъяға килеп юлыға, аҡындарҙың әйтештәрен йотлоғоп тыңлай, кешеләрҙән ишеткән һәр бер тапҡыр һүҙҙе, оло бер байлыҡ тапҡандай, ҡыуана-ҡыуана дәфтәренә теркәп ҡуя. Шағирҙың тәүге ҡулъяҙма йыйынтығына ингән шиғырҙарҙың да байтағы ошонда яҙыла.
Ләкин күгәреп ятҡан ҡаҙаҡ далаһы ла, ундағы халыҡ ижадының байлығы ла Шәйехзаданы оҙаҡ тынысландырып тора алмай. Уның ҡайҙалыр талпыныуы, нимәгәлер болоҡһоуы бер аҙ ғына баҫылып торғандан һуң яңынан тоҡана. 1910 йылда «Зарланыу» шиғырында йәш шағир былай тип яҙа:

Буйға еткәс тә юғалттым мин ҡояшымды кинәт,
Тик был көндәрҙә түбәмдә тапҡа сумған ай йөрөй.
...Ә хәҙер күңелем минең боҙҙай туңып, таштай ҡата,
Сөнки йөрөгән ерҙәрем тик ҡап-ҡара Турғай ере.

Оло тормош юлына дәртләнеп аяҡ баҫҡан үҫмер кеше ҡояшын юғалта... Хатта уның урынына ҡалған ай ҙа тапланып, бысранып бөткән. Әле генә йәшел хәтфә кеүек ятҡан Турғай далаһы ла бөгөн килеп ҡап-ҡара төҫтә. Ун алты йәше тулмаҫ борон уҡ яҙған шиғырҙарында («Үтте ғүмеремдең хәҙер бер йөҙ ҙә туҡһан айҙары») Бабич кеше күңелендәге тетрәүҙәрҙе бер нисә юлда ни тиклем тапҡыр аса алған.
Ҡояш эҙләүсе үҫмер... Ижад юлына Бабич бына шундай ынтылыштар менән аяҡ баҫа һәм тәүге әҫәрҙәрен яҙғанда был ҡояшҡа ул бигерәк тә мохтаж була. Ләкин уның «боҙҙай туңып, таштай ҡатып» ғазапланыуҙары, ҡара һөрәмлә йылдарҙа әҙәбиәткә килгән күпселек башҡорт шағирҙарының уртаҡ һыҙланыуҙары кеүек, әле башлана ғына ине.

Кеүәш йылғаһы. Әсән ауылында Мөхәмәтзакир Бабичевтың йорто торған урын.

Река Куаш. На этом месте в деревне Асяново стоял дом Мухаметзакира Бабичева.

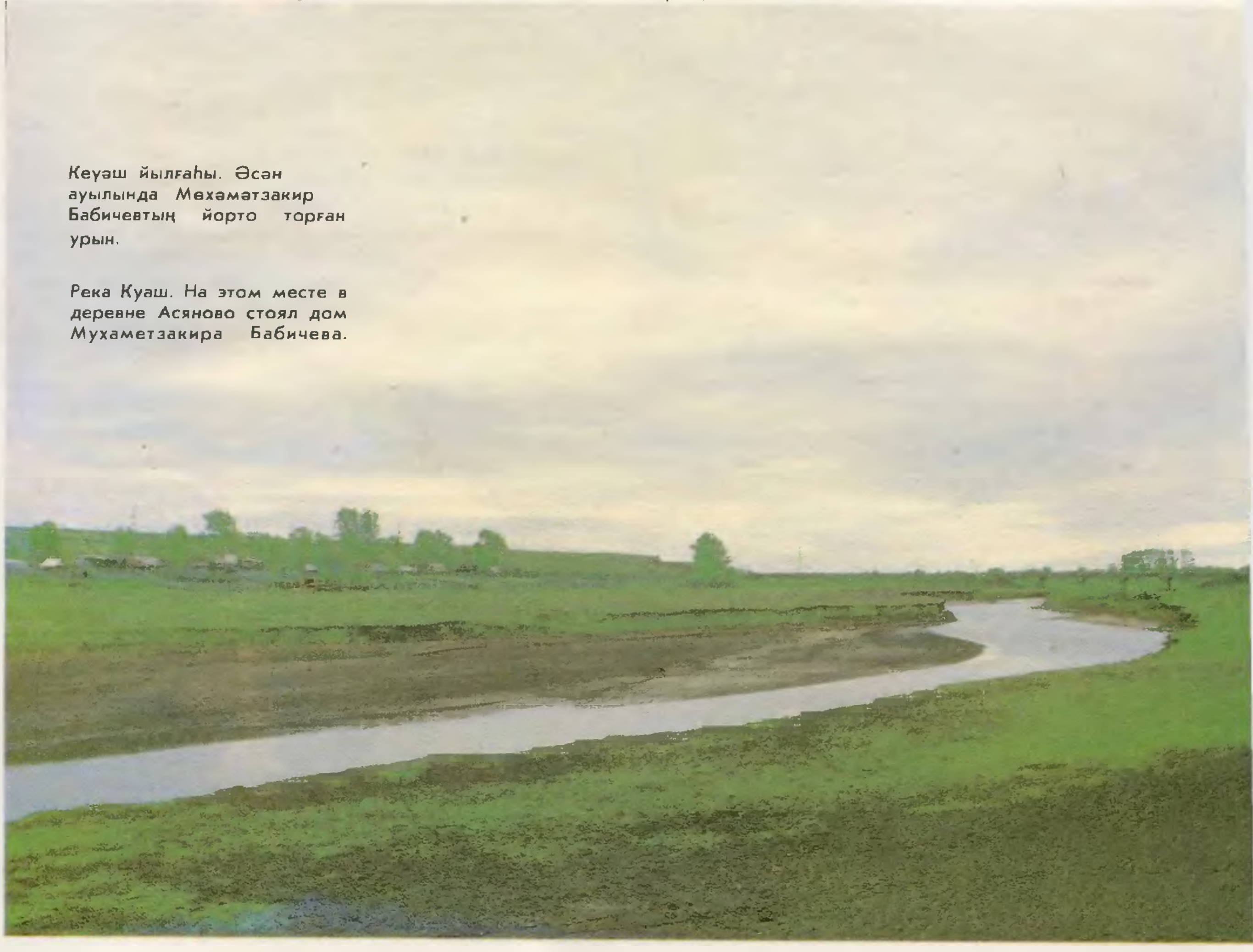

1895 год у муллы Мухамметзакира начался с радости: второго января в его доме родился мальчик. Этот младенец родился в рубашке. Казалось, что с первого же вздоха ребенка судьба сулила ему только счастье и радость. Этому мальчику, рожденному со знаком счастья, дали имя Шайхзада.

Счастливые мгновения в судьбе народа, его звездные часы, которые выпадают раз в столетия! Ни аул Асяново, встречавший тихий рассвет, ни покрывшиеся инеем поляны и тугаи, ни задумчивые отроги далекого Урала не знали еще, что в то благословенное утро на долю башкирской земли выпало большое счастье— родился человек, которому предстояло стать зеницей ока нации, частицей ее души, ее гордостью и жемчужиной.

Пришедшая в мир 2(15) января 1895 года эта святая душа — будущий великий башкирский поэт Шайхзада Бабич — происходил от уважаемых и благородных корней. Здесь речь не идет о зажиточности семьи, об аристократичности рода. Бабичевы всю жизнь добывали хлеб в поте лица, из поколения в поколение несли военную службу, защищая родную землю от нашествий. Много было среди них и таких, что с оружием в руках шли на врага, и тех, кто с пером и книгой несли знания людям. И как бы ни складывалась жизнь Бабичевых, они несли в своих душах свет веры и справедливости, в них горел огонь просветительства — вот яркие признаки их рода. Они — ветвь родословного дерева башкир — вотчинников дуванского рода, берущего начало в глубине поколений. Вот одна из генеалогических ветвей этого рода: Бэбес — его сын Мухтар — его сын Ишбулды — его сын Гильван — его сын Мухамметзакир — и, наконец, Шайхзада. Среди сыновей, внуков и правнуков Бэбеса были и походные есаулы, зауряд-есаулы, зауряд-сотники, походные старшины, указные муллы. Предки Мухамметзакира, с 1888 года бывшего муллой второй махалли в ауле Асяново, жили в аулах Тартыш, Кыйгазытамак, Шады.

Еще в колыбели в душу Шайхзады упали первые лучи знаний и просвещения. В многодетной и дружной семье муллы Мухамметзакира главным богатством были книги, еще до 1905 года в его дом регулярно поступали газеты. Муллу, распространявшего знания, однажды обвинили в подстрекательстве против властей и отобрали указ. И лишь когда односельчане горой встали за него, указ был возвращен.

В этом доме, озаренном светом книг, у одаренного Шайхзады очень рано проявилась тяга к творчеству. Его рукописный сборник, составленный в 1912 году и не увидевший свет, открывается стихотворением «Эй, книга!». Еще в первых произведениях молодого поэта, взявшего в руки карандаш с большим преклонением перед книгой, столкнулись свет просвещения и тень невежества.

В истории бывают удивительные совпадения. Вот одно из них: в год смерти Мифтахетдина Акмуллы родился Шайхзада Бабич. И если Акмулла с его призывом «Учиться надо, башкиры мои, учиться надо!» открыто призывал к знаниям, Бабич также пришел к творчеству, окрыляясь идеями просветительства. Он до последней капли впитывал в себя накопленные до него сокровища, он рос как личность, вбирая в свой духовной мир эти богатства. Для него самым великим наставником в поэзии с ранних лет был Габдулла Тукай. Когда татарский поэт еще был жив, Бабич в 1911 году одним из первых в башкирской поэзии посвятил ему стихотворение. Поэт, всю жизнь восхищавшийся башкирскими песнями, кубаирами, сказаниями о батырах, при каждом удобном случае старавшийся записать услышанное, в своем творчестве с самого начала прочно опирался на традиции башкирского фольклора. Этим определялся своеобразный, глубоко национальный характер его творчества.

Еще в первых произведениях Бабича ясно просматривались два направления: насыщенная острыми переживаниями и мыслями лирика и меткая сатира.

В 1910 году Бабич покидает родной аул, медресе отца и отправляется в казахские степи. В летние месяцы 1910 и 1913 гг. он живет в ауле Дусенбай близ Тургая у казаха по имени Муртаза и учит детей.

В те годы сколько башкирских писателей

нашло приют у щедрых душой, гостеприимных казахов, живших в бескрайних степях... Акмулла, Бурангул, Гафури, Юлтый, Янаби, Кудаш, Гумер... Влюбленный в песени и музыку Бабич буквально с первых дней окунается в поэтический мир, который так богат был в этих живописных местах, с наслаждением слушает поэтические состязания акынов, с радостью, словно наткнувшись на большое богатство, заносит в тетрадь остроумные слова и выражения. В первый стихотворный сборник входят многие стихи, написанные как раз в этот период.

Но ни необъятные казахские степи, ни богатство фольклора живших здесь людей не могли надолго успокоить Бабича. Порыв и стремление в неизвестность, тревога и беспокойство, отступившие на какое-то время, снова охватили его. В 1910 году в стихотворении «Жалоба» юный поэт пишет:

Возмужав, свое солнце неожиданно я потерял,
В эти дни над моей головой лишь запятнанная луна.
...Сейчас моя душа стынет как лед, грубеет как камень.
Меня кругом окружает черная тургайская земля.

(Подстрочный перевод).

Юноша, с надеждой и волнением вступивший в большую жизнь, теряет солнце... Даже луна оказывается грязной, запятнанной. Только что раскинувшаяся зеленым ковром тургайская степь сегодня предстала его глазам в мрачном черном цвете. В стихотворении, написанном Бабичем в неполных шестнадцать лет («Закатились сто девяносто месяцев моей жизни»), поэт сумел в нескольких строчках мастерски передать душевные потрясения повзрослевшего человека.

Юноша в поисках солнца... С такими устремлениями Бабич вступил на творческий путь и в пору создания своих первых произведений он особенно жаждал солнца и света. Но его боли и страдания, созвучные переживаниям многих башкирских поэтов, пришедших в литературу в мрачные годы, только начинались.

ПРИСЯГА НАРОДУ

Звенящее золотом слово
Не ради почета пою,—
Пою для народа родного
В родном златоцветном краю.

Не золота ради сверкает
Серебряным словом перо,—
Пусть песня в народ проникает:
Ведь сердце его — серебро.

Не ради богатств садовода
Взрастил я цветник красоты,
А ради родного народа,
Чьи дочери словно цветы.

Не я сочинил свои песни,
Не я их насытил огнем,—
Народ мой горячий и честный
Их складывал в сердце своем!

Не жалуюсь на неудачу,
На холод студеных дорог,—
О доле народа я плачу,
О том, что он слаб и убог.

Пусть жертвой безвременно лягу,
Пусть юности минет пора,—
Народу принес я присягу
Из золота и серебра!

ХАЛҠЫМ ӨСӨН

Ап-аҡ алтын йырҙарымды
Йырламыйм данлыҡ өсөн;
Йырлаймын алтын илемсөн,
Үҙ туған халҡым өсөн.

Саф көмөштәй йырҙарымды
Йырламыйм алтын өсөн;
Йырлайым тик саф көмөштәй
Саф йөрәк халҡым өсөн.

Сәскә төҫлө йырҙарымды
Йырламыйм зауҡым өсөн;
Йырлайым тик сәскәләй
Ҡыҙҙарға бай халҡым өсөн.

Дәртле ҡайнар йырҙарымды
Йырламыйм дәртем өсөн;
Йырлайым тик мәңге шат,
Дәртле, көләс халҡым өсөн.

Иламайым мин көндәрем
Һырғаҡ, һыуыҡ, һалҡын өсөн;
Илайым тик ярлы, меҫкен,
Ҡыҙғаныс халҡым өсөн.

Йәш сағым, алтын сағым,
Ялҡын сағым булһын фиҙа
Халҡым алдында минең
Биргән таҙа антым өсөн.

Әсән урта мәктәбендә шағирға таҡтаташ.

Мемориальная доска поэту в Асяновской средней школе.

Шәйехзада Бабич исемен мәңгеләштереү буйынса оҙаҡ йылдар эшләүсе Әсән урта мәктәбе уҡытыусыһы Фәнис Фатыхов.

Много лет работает по сбору материалов о Шайхзаде Бабиче учитель Асяновской средней школы Фанис Фатыхов.

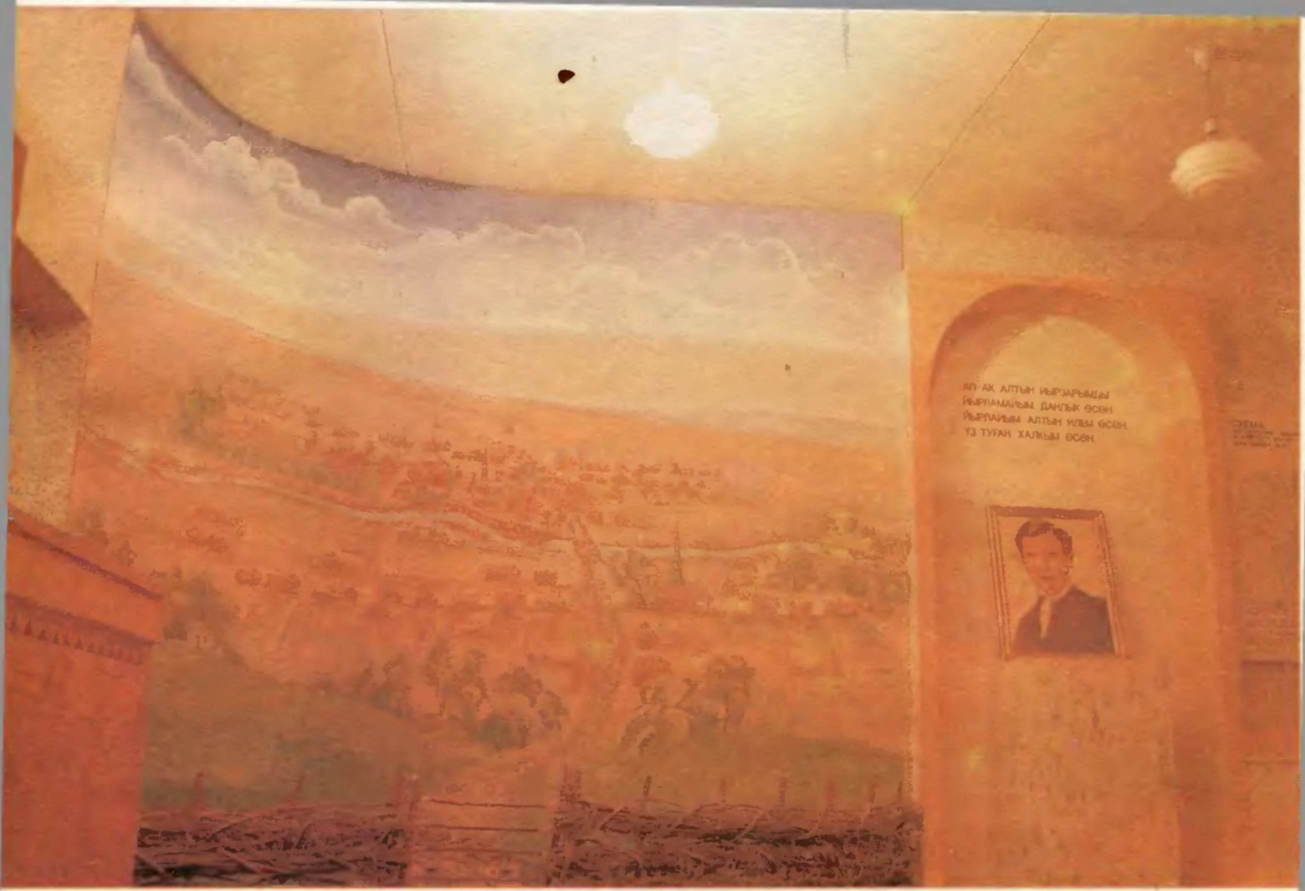

Башҡортостандың Дүртөйлө районы урта мәктәбендә Шәйехзада Бабич бүлмәһе.

Мемориальная комната Шайхзады Бабича в Асяновской средней школе Дюртюлинского района Башкортостана.

Башҡорттар өсөн Әлифба.

Букварь для башкир.

Сафуан Яҡшығоловтың «Башҡорт хәлдәре» китабының тышлығы.

Обложка книги Сафуана Якшигулова «Положение башкир»

Ҡомартҡылар.

Предметы старины.

آثار

Риза Фахретдиновтың «Аҫар» китабының тышлығы.

Обложка книги Ризы Фахретдинова «Асар».

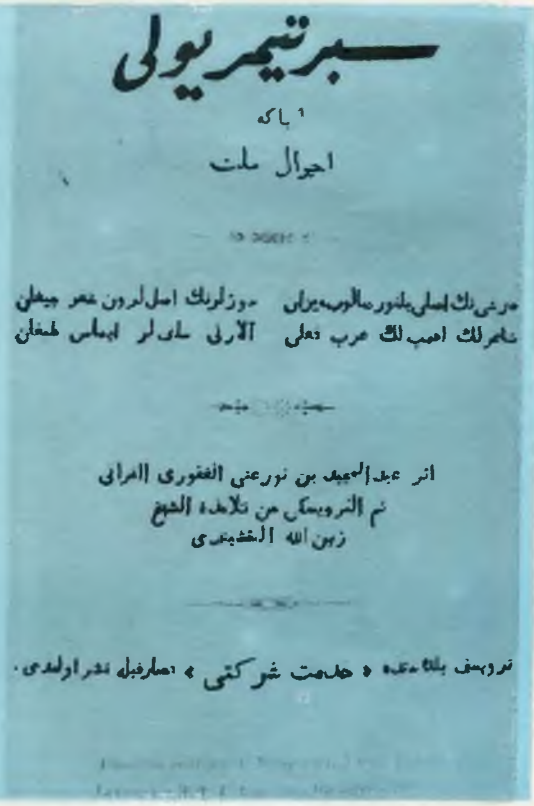

سبر تیمر یولی

Мәжит Ғафуриҙың «Себер тимер юлы» китабының тышлығы.

Обложка книги Мажита Гафури «Сибирская железная дорога».

Шағирдың тыуған яҡтарында. На родине поэта.

ЭЙ КИТАП

Ап-асыҡ тор һәр ваҡытта, эй китап, баҡһам һиңә,
Ысын, асыл нигеҙле ерҙән күп белемдәр бир миңә!

Эй китап, мин аңраны төҙ юлға күндерһәнә,
Мине баҫҡан йәһел утын һыу һибеп һүндерһәнә.

Һин йыуатҡыс, һин уятҡыс, һин миңә ысын атам.
Булмаһаң һин, мин һине һағынып ҡына сирләп ятам.

Эй китабым, эй китап, миңә ҡыл һин хитап,
Һин генә башымдағы сүп-сарҙы алырһың утап.

КНИГА

Открой мне, книга, навсегда сокровища свои,
Из чистых родников меня ты знаньем напои.

Скорей открой мне путь прямой среди кривых дорог,
Пожар невежества залей водой прозрачных строк!

Ты — утешение мое, ты — материнский свет.
Скорблю и мучаюсь, когда тебя со мною нет.

Будь книга, пахарем моим: мне без тебя беда —
Колосьям светлых дум грозят бурьян и лебеда.

Шағирҙың автографы.
«Эй, китап!»

Автограф поэта.

Шәйехзада төҙгән уҡыу картаһы.

Учебная карта, составленная Бабичем.

Бабичтың бер туған һеңлеләре Фәсәхәт (уңда) һәм Рафиға улы Наил менән.

Родные сестры Шайхзады Бабича: Фасахат (справа) и Рафига с сыном Наилем.

Шәйехзада Бабичтың атаһы Мөхәмәтзакир.

Отец поэта Мухаметзакир.

Дүртөйләлә Бабич урамы.

Улица Бабича в Дюртюлях.

Пристань.

Пристань.

Бөрө ҡалаһынан күренеш. Вид города Бирска.

Мишка районы
Ҡыйғаҙытамаҡ ауылында
Бабичевтар йорто торған
урын.

На этом месте в деревне
Кигазитамак Мишкинского
района был дом Бабичевых.

Ҡыйғаҙы йылғаһы.

Река Кигазитамак.

Ҡыйғаҙытамаҡ ауылы.
Шәйехзаданың атаһы
Мөхәмәтзакир Бабичев
менән әсәһе Сажиҙә ошо
ауыл зыяратында ерләнгән.

Деревня Кигазитамак. На
здешнем кладбище
похоронены отец поэта
Мухаметзакир Бабичев
и мать Сажида.

Мишкә районы Оло Шаҙы ауылындағы Ҡалатауҙан күренеш.
Шәйехзаданың олатаһы указлы мулла Ғилуан Бабичев ошонда йәшәгән.

Вид с горы Калатау у села Большие Шады Мишкинского района.
Здесь жил дед Шайхзады указный мулла Гилван Бабичев.

Тыуған яҡ күренештәре.

Виды родной природы.

1911 йылдың көҙөндә Шәйехзада Бабич «Ғәлиә» мәҙрәсәһенә уҡырға инә. Тиҙ арала бөтә Рәсәй мосолмандарына танылып өлгөргән был прогрессив мәҙрәсәлә күп кенә буласаҡ яҙыусылар, телселәр, фольклорсылар, журналистар, педагогтар тәрбиәләнде. Бында татарҙар, башҡорттар менән бергә ҡаҙаҡ, үзбәк, төрөкмән, әзербайжан, ҡырғыҙ, черкес, ҡырым татары һ. б. төрлө милләт балалары бергә уҡый.

Ҡыҫҡа ғына ваҡыт эсендә был уҡыу йорто башҡорт һәм татар мәҙәниәтенә байтаҡ күренекле кешеләр бирҙе. Мәжит Ғафури, Ғәлимйән Ибраһимов, Хәбибулла Ғәбитов, Ғизетдин Иҫәнбирҙин, Сәйфи Ҡудаш, Зыя Йәрмәкәй, Зыя Өммәти, Вәсим Солтанов, Ғибат Алпаров һ. б. күп кенә буласаҡ әҙиптәр, ғалимдар, журналистар һәм уҡытыусылар ошонда белем ала. Быйндағы шәхестәр араһында Шәйехзада иң танылған шәхестәрҙең береһенә әйләнә. Мәҙрәсәләге «Эләктергес», «Парлаҡ» исемле ҡулъяҙма журнал сығарыуҙа, «Милли көй, сәхнә вә әҙәбиәт түңәрәге»нең концерттарын ойоштороуҙа йор һүҙле, музыкаль һәләтле Шәйехзада һәр саҡ алдан башлап йөрөй, үҙе шиғыр һөйләй, үҙе мандолинала виртуоз уйнай, тиҙ генә таҡмаҡ сығара һалып, ҡалын тауышы менән яңғыратып йырлап та ебәрә. Уның үткер күҙе, сәсән теле мәҙрәсә эсендәге генә түгел, ҡалалағы ҡайһы бер хәлдәрҙе лә эләктереп алып, уларҙан әсе көлә. Ләкин был атаҡлы шәкерт мәҙрәсәләге буш ваҡытын уйнап-көлөп үткәрмәй. Уның һәр сәғәте иҫәпләнгән, оло маҡсаттарынан бер ҡасан да тайпылмай. Яҡты китапхана уның яратҡан урынына әйләнә. 1915 йылдан был мәҙрәсәлә уҡытҡан Ғәлимйән Ибраһимов менән яҡындан аралашыу йәш шағирҙың ижади үҫеше өсөн айырыуса әһәмиәтле була.

Эйе, ғүмеренең үтә ҡыҫҡа булырын күңеле алдан һиҙгән кеүек, Бабич яныып-талпынып йәшәй. Йәйге ял ваҡыттарында ла тыуған йортонда бер-ике көндән артыҡ тормай, әле Дүртөйлө, әле Бөрө яҡтарында халыҡ менән осрашып йөрөй, әле яңынан ҡаҙаҡ далаларына сығып китә, әле Урал тауҙарына, Яйыҡ, Һаҡмар буйҙарына, башҡорт йәйләүҙәренә юл тота. Тормошонда ла, ижадында ла шул уҡ ашҡыныу, шул уҡ ярһыу.

Талантлы Бабич, ҡанатлы Бабич... Юҡҡамыни уның мандолинаһын да ҡанатлы тип йөрөткәндәр. «Әйҙә, күңелем, бында торма, күккә, күккә, күккә ос!» — тип үрһәләнгән шағир. Ер менән күк араһында өҙгөләнеү, ғәҙелһеҙ тормош ситлегендә тонсоғоу, туҡтауһыҙ киләсәккә атлығыу — уның лирикаһындағы үҙәк кисерештәр.

Шағирҙың ижади үҫеше тигән үтә ҡатмарлы күренеш бер ҡасан да тигеҙ генә юлдан бармай. Ләкин һәр оло талантттың ижадында уның яңы биттәрен асыуы, яңы баҫҡысын билдәләүсе айырыуса әһәмиәтле әҫәрҙәре була. 1914 йылда яҙылған «Халҡым өсөн» исемле шиғыр Бабич ижадында бына шундай үҙәк әҫәрҙәрҙең береһе була. Ошо шиғыр менән Бабич шиғриәтенең ысын өлгөрөп еткән осоро башланып китә. Шағирҙың эстетик программаһын билдәләгән был әҫәрҙә ижадтың тамырҙары асыҡ күрһәтелгән. Халыҡ Бабичтың ғүмер буйы табынасаҡ иң оло мөхәббәтенә әйләнде һәм шағирҙың барлыҡ ҡалған кисерештәре ошо төп тойғо тирәһенә тупланды.

Был осорҙа Бабич ижадындағы йылдар ваҡыт теҙмәһе генә түгел, улар шағир ҡарашының киңәйеүен, ышаныстарының, инаныуының нығыныуын сағылдырған үҙенсәлекле баҫҡысты хәтерләтә. 1914 йылды шағир «Халҡым өсөн» тигән изге теләк менән башлап ебәрһә, 1915 йылда замандаштарына «Көрәшеп үткәр ҡыҫҡа ғүмереңде!» тип оран һалды, иҙелгән халҡын «Әйҙә, милләт!» тип алға саҡырҙы. 1916 йылда «Көтәм», «Кем өсөн?» кеүек билдәле шиғырҙарында Бабичтың был йүнәлеше тағы ла тормошсанвраҡ, үткерерәк төҫ алды. 1905—1907 йылдарҙағы революция тәьҫирендә иҙелгән милләттәр ер, ирек өсөн көрәшкә күтәрелде, уларҙың үҙаңы уянды. Милли үҙаңдың үҫеүе башҡорт халҡына ер мәсьәләһе менән бергә әсә телендә яҙма булдырыу, туған әҙәбиәтте үҫтереү кеүек мәҙәни-мәғрифәт мәсьәләләрен алғы планға ҡуйҙы. Рус самодержавиеһының миссионерлыҡ политикаһы һәм татар шовинистарының башҡорт халҡын инҡар итергә маташыуҙары милләттең үҫешенә аяҡ салыусы мәкерле көстәр ине. Башҡорт халҡы был йылдарҙа ошондай ике ут араһында йәшәне, шундай солғанышта ла

үҙенең йөҙөн юғалтмаҫҡа тырышып, киләсәккә юлдар эҙләне.
Башҡорт яҙмышын шул осорҙа төрлөсә юраған бәхәстәргә, туған халҡы тураһында ваҡыты менән мыҫҡыллы һүҙ көрәштереүҙәргә Шәйехзада Бабич, әлбиттә, битараф ҡала алманы, «йөк ауыр, юл болғауыр булһа ла», кешеләрҙе ошо ғынсыу тормоштан сығыу юлдарын бергәләп эҙләргә саҡырҙы.
Туған халҡына мөхәббәте, уның киләсәгенә бағлаған өмөттәре һәм ышаныстары Бабичтың 1916 йылда яҙылған «Көтәм» исемле шиғырындағы һәр юлға мөлдөрәмә тулған. Был әҫәр — Бабич ижадында ғына түгел, барлыҡ башҡорт лирикаһындағы аҫыл үрнәктәрҙең береһе.
Был шиғырҙың башҡортса яҙылыуы ла уны милли әҙәбиәтебеҙҙең үҫеш юлында үҙенсә бер тарихи факт дәрәжәһенә күтәрә. Башҡорт телен танымаҫҡа тырышыусыларҙың тауышы әленән-әле ишетелеп торған саҡта ул Бабичтың туған телдә шиғыр яҙырға һәм уны матбуғатҡа тәҡдим итергә ҡыйыулығы етте. Ул үҙенең «Көрәшеп үткәр ҡыҫҡа ғүмереңде!» тигән тормош ҡағиҙәһенә тоғро булып, туған теленә матбуғатта тулы хоҡуҡ биреү өсөн тәүгеләрҙән булып эшкә тотондо.
«Үткән көндәр» исемле шиғырында Бабич «Пәйғәмбәрҙәр нәҫеле булған менән иблестән дә уҙған әҙәмдәр» тигәйне. Уның байтаҡ әҫәрҙәрендә тигеҙһеҙ тормошто ҡәһәрләү, унан баш тартып, ҡайҙалыр ҡасырға теләү, йәшәүҙән туйыу, хыялый донъяларҙы эҙләү кеүек кисерештәр ҙә ҙур урын алды. Бабичтың ошондай тынғыһыҙ уйланыуҙарынан, һыҙылып яныуҙан тыуған шиғриәтендә башҡорт интеллигенцияһының быуат башындағы, бигерәк тә беренсе донъя һуғышы осорондағы, эҙләнеүҙәре үҙенсәлекле сағылыш тапты, һәм башҡорт романтизмының төп асылы кәүҙәләнде.
Шәйехзада Бабич тигәндән замандаштарының күҙ алдына үткер телле шиғырҙар яҙыусы, үҙе уларҙы сәхнәнән ғәжәп оҫта башҡарыусы мәшһүр көлдөргөс күҙ алдына баҫҡан. Башҡорт һәм татар донъяһында Бабич үҙ заманының иң популяр шағиры булған һәм халыҡта ул барыһынан да бигерәк сатира һәм юмор әҫәрҙәре менән шөһрәт яулаған. Бында ғәжәпләнер урын юҡ, сөнки шаян әҫәрҙәр лирикаға ҡарағанда уҡыусыларға еңелерәк тә, тиҙерәк тә барып етә һәм уларҙың аудиторияһы ла күпкә киңерәк була.
1914—1919 йылдарҙа Бабич үҙенсәлекле сатирик һәм юморист булараҡ ҙур дан ҡаҙанды, төрлө шиғырҙарын, «Ғазазил» исемле поэмаһын яттан һөйләп, Өфө, Ырымбур, Троицк, Бөрө, Темәс сәхнәләрен шаулатты, төрлө ауылдарҙа, йыйындарҙа ла кешеләр уны хайран ҡалып тыңланы. Асылда Бабич беренсе булып шиғриәтте сәхнәгә шул дәрәжәлә күтәрә алды һәм бер үҙе тотош кисә тыуҙырыр көскә әйләнде. Уның исеменең телдән телгә күсеүенең, ижадының ғәйәт популяр булыуының бер сере нәҡ шул сәхнә эшмәкәрлегенә барып тоташа.
Үҙенең йөкмәткеһе менән дә, яңғырашы буйынса ла Бабич шиғриәте өр-яңы күренеш булған кеүек, уның сәхнә эшмәкәрлеге лә быға саҡлы күрелмәгән хәл ине. Бабич шиғриәтте уҡыусыға еткереүҙә тамашасы аудиторияһының быға саҡлы беҙҙә булмаған мөмкинлектәрен оҫта файҙаланды. Бигерәк тә киләсәктә атаҡлы башҡорт йырсыһы булып таныласаҡ Ғәзиз Әлмөхәмәтов менән берлектәге концерттары ҙур уңыш ҡаҙанды. Халыҡ менән аралашыуҙа Бабич сәсәндәр традицияһын да дауам итте, уның был эҙләнеүҙәре Аҡмулла шиғриәте менән ауаздаш булды. Айырма шунда: Аҡмулла далала, сәхрәлә даһи булһа, Бабич далала ла, ҡалала ла, сәхрәлә лә, сәхнәлә лә даһи ине.
1914—1916 йылдарҙа Бабич шиғырҙары «Шура», «Ҡармаҡ» журналдарында айырыуса йыш баҫылды, башҡа газета-журналдарҙа ла донъя күрҙе. Төрлө әҙиптәрҙең көлкө әҫәрҙәренән ул «Көлкө ҡапсығы» (Өфө, 1916) тигән йыйынтыҡ әҙерләп сығарҙы. «Шөпшә», «Бәбәйчүб», «Башҡорт» һ. б. имзалар менән баҫылған әҫәрҙәре аша шағир үҙ заманының тиңдәше булмаған фельетонисы булараҡ та шөһрәт ҡаҙанды.
Шулай итеп, Өфөлә уҡыған йылдарында Шәйехзада Бабич әҙәби хәрәкәттең иң алғы сафындағы төп көстәрҙең береһе булып үҫте.

Осенью 1911 года Шайхзада Бабич становится шакирдом медресе «Галия». В этом прогрессивном медресе, широко известном среди российских мусульман, воспитывались много будущих поэтов, лингвистов, фольклористов, журналистов, педагогов. Вместе с татарами и башкирами здесь учились казахи, узбеки, туркмены, азербайджанцы, киргизы, черкесы, крымские татары и шакирды других национальностей. За короткое время это учебное заведение дало башкирской и татарской культуре много видных людей. Здесь обучались много будущих писателей, ученых, журналистов, педагогов: Мажит Гафури, Галимжан Ибрагимов, Хабибулла Габитов, Гизетдин Исянбирдин, Сайфи Кудаш, Зия Ярмаки, Зия Уммати, Васим Султанов, Гибат Алпаров и другие.

Среди шакирдов Шайхзада Бабич очень скоро стал самой заметной личностью. Он всегда был первым в выпуске рукописных журналов «Крючок», «Парлак», в организации концертов «Кружка национальных мелодий, сцены и литературы». Остроумный, музыкально одаренный Шайхзада читает стихи, виртуозно играет на мандолине и тут же импровизирует песни, поет их своим низким голосом. Очень наблюдательный, острый на язык как сэсэн, он метко высмеивает недостатки не только в медресе, но и всего города. Но ставший знаменитым этот шакирд вовсе не проводит время в медресе впустую. У него на счету был каждый час, потому что впереди была большая цель. Светлая библиотека медресе стала его любимым местом. Он близко общается с Галимжаном Ибрагимовым, который с 1915 года стал преподавать здесь и сыграл значительную роль в дальнейшем творческом развитии Бабича.

Да, Бабич жил окрыленно, самозабвенно, словно зная, что ему суждена короткая жизнь. Во время летних каникул он задерживался в родном доме не больше двух-трех дней, уезжал то в Дюртюли, то в Бирск, встречался с людьми, снова побывал в казахских степях, отправлялся в уральские горы, на берега Яика, Сакмары, на башкирские летние пастбища — яйляу. И в жизни, и в поэзии тот же порыв, та же окрыленность.

Талантливый Бабич, крылатый Бабич... Не случайно и его мандолину прозвали крылатой. «Душа моя, не оставайся здесь, взлетай ввысь, ввысь, ввысь!» — писал поэт. Преобладающие в его поэзии чувства — метания между землей и небом, страдания в несправедливом, удушливом окружении, безудержное стремление вперед, к будущему.

Такое сложное понятие, как творческий путь художника, никогда не представляет собой легкую и гладкую дорогу. Но у большого таланта рождаются произведения, определяющие этапы его роста, новые вехи его развития. Одним из таких центральных произведений Бабича является стихотворение «Моему народу», написанное в 1914 году. С этого стихотворения и началась настоящая творческая зрелость поэта. В нем особенно четко определена эстетическая программа поэта, отчетливо прослеживаются корни его творчества.

Всю свою жизнь Бабич преклонялся перед народом, который превратился в огромную его любовь, и все мысли и чувства поэта были неотделимы от этого.

Творчество Бабича этого периода — не просто вереница лет, они напоминают собой своеобразную лестницу, которая вела к расширению кругозора поэта, укреплению его убеждений. Если 1914 год поэт встретил с высоким стремлением «Ради народа!», то в 1915 он обращается к современникам с призывом «Ради счастья проведи отныне жизнь свою короткую в борьбе!». В 1916 году в известных стихотворениях «Жду», «Для кого?» устремления поэта приобретают еще большую жизненность и остроту.

В 1905—1907 гг. под влиянием первой русской революции угнетенные нации поднялись на борьбу за землю и свободу, в них пробудилось национальное самосознание. Развитие самосознания башкирского народа выдвинуло перед ним наряду с земельным вопросом проблемы создания на родном языке печати и книгоиздания, развитие родной литературы, культуры и просвещения. Миссионерская политика русского самодержавия и попытки татарских шовинистов игнорировать башкирский народ коварно препятствовали развитию

нации. В те годы башкирский народ находился как бы между двух огней, в этом окружении старался не потерять собственного лица, искал дорогу в будущее.

Шайхзада Бабич, естественно, не мог оставаться в стороне от ожесточенных споров о судьбе башкир, где порой допускались оскорбительные выпады против них. В стихотворении «Жду», написанном в 1916 году, каждая строка полна любви к родному народу, верой и надеждой в его будущее. Это произведение — одно из лучших не только в творчестве поэта, но и во всей башкирской лирике.

То, что это стихотворение написано на башкирском языке, подняло его до уровня исторического факта на пути дальнейшего развития национальной литературы. Когда еще нередко раздавались голоса тех, кто призывал не признавать самобытность, самостоятельность башкирского языка, у Бабича хватило решимости и смелости написать стихотворение на башкирском языке и предложить его в печать.

В стихотворении «Прошедшие дни» Бабич говорит, что «будучи наследниками пророка, люди в пороках обогнали самого дьявола». Во многих его произведениях большое место занимают темы проклятия мира социального неравенства, неприятия его и ухода в неизвестность, усталости от жизни, поиска фантастических миров. Подобные мучительные размышления по-своему отражали поиски башкирской интеллигенции начала века, особенно в годы первой мировой войны, и такие стихи Бабича выражали сущность башкирского романтизма.

Уже во время учебы в медресе «Галия» Бабич предстал перед современниками как остроумный поэт, мастерски читающий свои стихи со сцены. В свою эпоху Бабич был самым популярным поэтом среди башкир и татар и завоевал такую славу прежде всего своими сатирическими и юмористическими произведениями. Удивляться этому не приходится, потому что такие стихи доходят до читателя легче, чем лирика, и их аудитория намного шире.

В 1914—1919 годах Бабич снискал себе большую популярность именно как сатирик и юморист на сценах Уфы, Оренбурга, Троицка, Бирска, Темясова, в аулах, на разных праздничествах люди как завороженные слушали выступления поэта, когда он рассказывал наизусть не только стихи, но и большую поэму «Газазил». В сущности, Бабич был первым, кто в башкирской поэзии возвел исполнение стихов со сцены до уровня настоящего искусства, он мог один вести целые вечера. Имя поэта передавалось из уст в уста.

Как по своему содержанию, так и по звучанию поэзия Бабича была абсолютно новым явлением. Его сценическая деятельность также оказалась новаторством. Он сумел найти совершенно новые возможности, чтобы полнее донести поэзию до читателей. Особенно большим успехом пользовались его совместные выступления с Газизом Альмухаметовым, ставшим впоследствии знаменитым башкирским певцом. Выступая перед публикой, Бабич творчески развивал традиции сэсэнов, его поиски были созвучны также с поэзией Акмуллы. Разница в следующем: если Акмулла своими выступлениями покорял людей в степи, на селе, то Бабичу бурно рукоплескали и на селе, и в городе, и в степи, и на сцене.

В 1914—1919 годах Бабич особенно часто печатался в журналах «Шура» и «Кармак» (»Крючок»), публиковался и в других изданиях. В 1916 году Бабич выпустил подготовленный им сборник «Мешок смеха», куда включил юмористические произведения различных писателей. Прославился он также как несравненный фельетонист, публикуя свои произведения под псевдонимами «Шопша», «Бэбэйчуб», «Башкорт» и др.

Таким образом в годы учебы в Уфе стремительно росло поэтическое мастерство Бабича и он встал в ряд ведущих сил литературного движения.

Өфөлаге «Ғалиә» мәҙрәсәһе шәкерттәре.

Уфа. Шакирды медресе «Галия».

Өфөләге «Ғалиә» мәҙрәсәһе урынлашҡан бина.

В этом здании в Уфе размещалось медресе «Галия».

Шәйехзада Бабич.

Шайхзада Бабич.

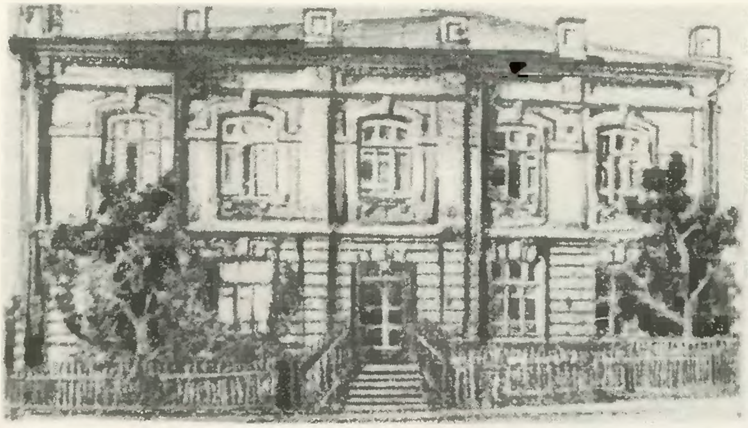

Өфөләге «Ғәлиә» мәҙрәсәһе. Медресе «Галия» в Уфе.

«Ғәлиә» мәҙрәсәһе башта ошо йорттоң аҫҡы ҡатында урынлашҡан.

Медресе «Галия» сначала размещалось в подвале этого здания.

Уңда Шәйехзада Бабич.
Справа Шайхзада Бабич.

1912 йылдың яҙында Өфөгә килгәнендә Ғабдулла Туҡай «Сабах» китап магазины урынлашҡан ошо йортта туҡтаған.
В этом здании в Уфе размещался книжный магазин «Сабах», где весной 1912 года останавливался Габдулла Тукай.

Өфө. Мосолман зыяратындағы мәсет.

Уфа. Мечеть на мусульманском кладбище.

ГАБДУЛЛА ӘФӘНДЕ ТУҠАЕВ

Донъяла бик аҙ булыр ысын, ҙур шағир Ғабдуллалай,
Ул ҡараңғы төндә яҡтыртҡан матур, аҡ тулған ай.

Ул бөйөк уй, нескә хис, тәғриздәргә бик бай, тимен,
Бар урындарҙан уның урынын ҡәҙерле, дәү, тимен.

Баҡыр эсендә көмөштәр ялтырап ятҡан кеүек,
Ап-асыҡ, ап-аҡ булып, тик аҡ күбек аҡҡан кеүек.

Күп китаптарҙың араһында уның китаптары —
Ап-асыҡ нурҙар сәсеп, күренеп тора һәр яҡтары.

Алһа, уҡыһа халыҡ шиғырын уның, иҫтә ҡала,
Һәм уның шиғыры халыҡтың күңеленә ҙур хис һала.

ГАБДУЛЛЕ ТУКАЮ

Немного есть таких поэтов, как несравненный Габдулла.
Когда, как месяц, он сияет, ночная отступает мгла.

И нежность в нем, и гнев, и твердость, и дум глубоких мощный взлет.
Он — голос наш и наша гордость, ему — любовь, ему—почет.

Как серебро сверкает ярко в сравненьи с медною рудой,
Как пена белая в сравненьи с речной свинцовою водой,—

В сравненьи с прочими стихами его стихи, его слова
Подобны огненному свету, исполненному торжества!

Народ запоминает сразу его душевный, звонкий стих
В серцах людей он пробуждает живое пламя чувств больших!

1916 йыл Өфөлә Шәйехзада Бабич «Ҡандала» балладаһын яҙған йорт.

Дом в Уфе, где в 1916 году Шайхзада Бабич написал балладу «Клоп».

Өфөлә Хажи Рахманғолов йорто. Бында Шәйехзада Бабич 1916 йылдың йәйендә йәшәгән.

Дом Хажи Рахмангулова в Уфе, где летом 1916 года жил Шайхзада Бабич.

Һулдан уңға (беренсе рәттә): Ш. Бабич, Ғ. Әлмөхәмәтов. Икенсе рәттә: В. Хангилдин, И. Мостафин, З. Тупеев.

Слева направо (первый ряд): Ш. Бабич, Г. Альмухаметов, во втором ряду: В. Хангильдин, И. Мустафин, З. Тупеев.

САЛАУАТ БАТЫР

Салауат нисә йәшендә?
Йәшел ҡамсат бүрке башында...

Халыҡ йырынан

Салауат ҡандай бәһлеүән!
Салауат ҡандай бәһлеүән!
Даусан, яусан бәһлеүән,
Еңелмәүсән бәһлеүән.
Салауат тиңһеҙ арыҫлан,
Салауат тиңһеҙ арыҫлан,
Арыҫландай алышҡан,
Уғы алған алыҫтан.
Салауат — Урал балаһы,
Салауат — йөрәк ҡәғбәһе,
Ерҙә әнүәр кәүҙәһе,
Күктә зәңгәр шәүләһе.
Салауат дауҙы ҡайтарған,
Салауат яуҙы айҡаған,
Ҡылысы тауҙы аҡтарған,
Тауышынан күл сайҡалған.
Салауат — йәнле шәжәғәт,
Салауат мәңге сәләмәт,
Ҡаны беҙгә аманат,
Килтермәбеҙ яманат!

САЛАВАТ БАТЫР

Сколько лет Салавату?
Зеленая шапка на его голове.

Из народной песни

Кто он, грозный Салават!
Чем он славен и богат!
Он — родной земли булат,
Он отвагою богат!
Ни во сне, ни наяву
Равных нет такому льву,
В небесах и на земле
Равных нет его стреле.
Наш Урал — его отец.
Он — стремленье всех сердец.
На земле — он свет земной,
В небе светится луной.
Он — отечества глаза,
Он — захватчиков гроза,
Саблей гору он свернет,
Криком озеро вспугнет.
Салават, как наш Урал,
Никогда не умирал.
Кровь его — завет живым,
Мы ее не оскверним!

Салауат һәйкәле янында шиғыр байрамы.

Праздник поэзии у памятника Салавату Юлаеву.

Малаяҙҙа Салауат Юлаев музейы.

Музей Салавата Юлаева в селе Малоязово.

Өфөнөң Тукай урамындағы мәсет.

Мечеть по улице Тукаева в Уфе.

3—835

ХХ быуат башындағы Өфө күренештәре. Виды Уфы начала ХХ века.

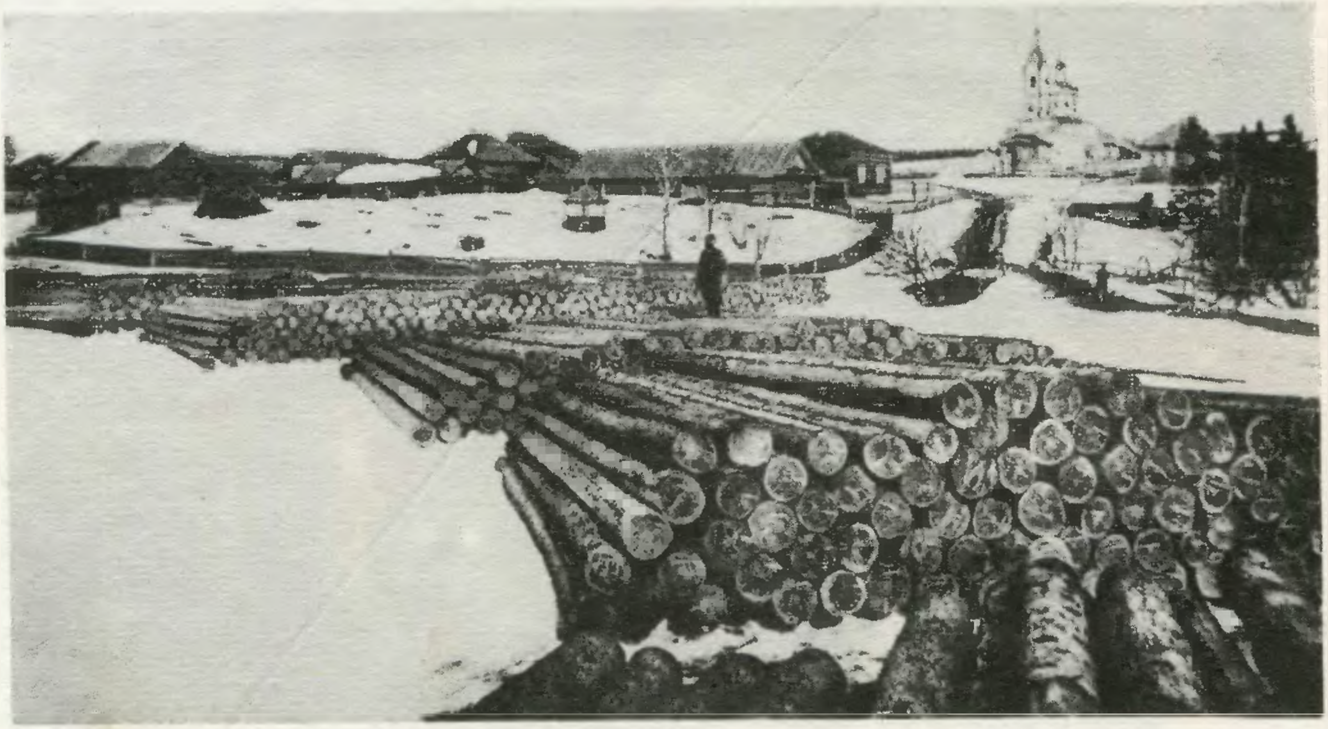

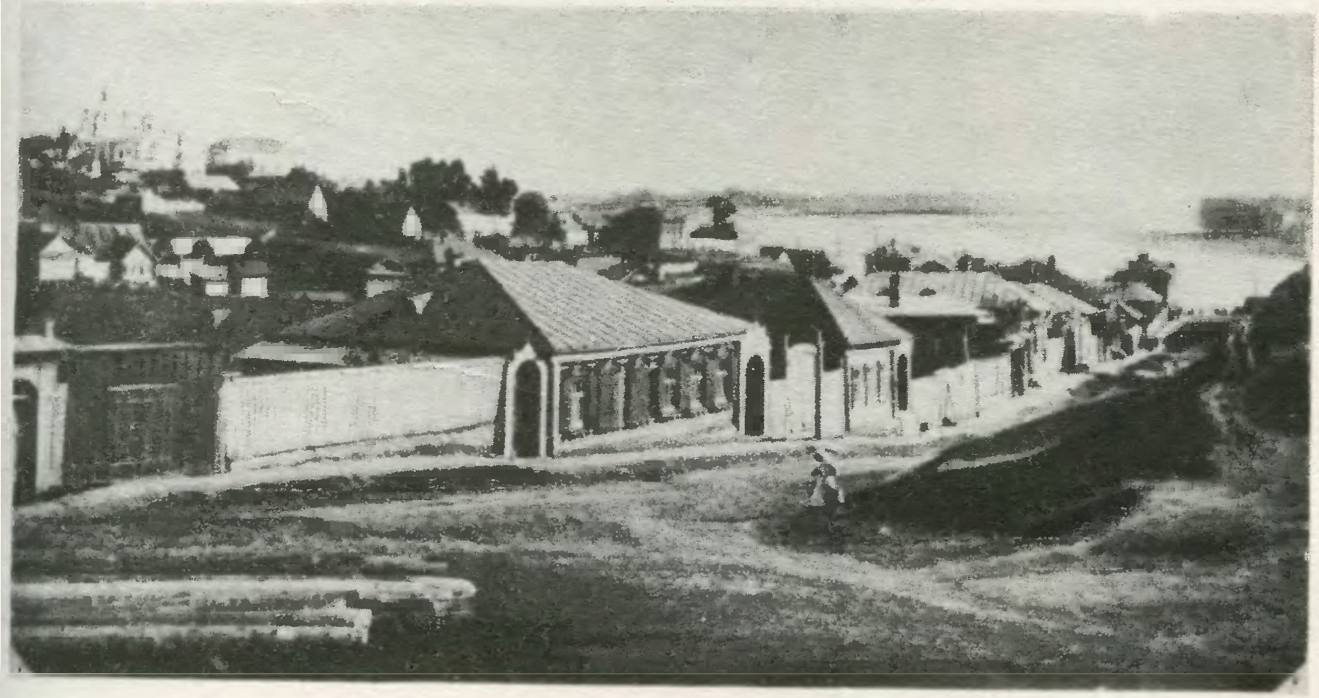

Телеграфная улица
Уфа — Oufa

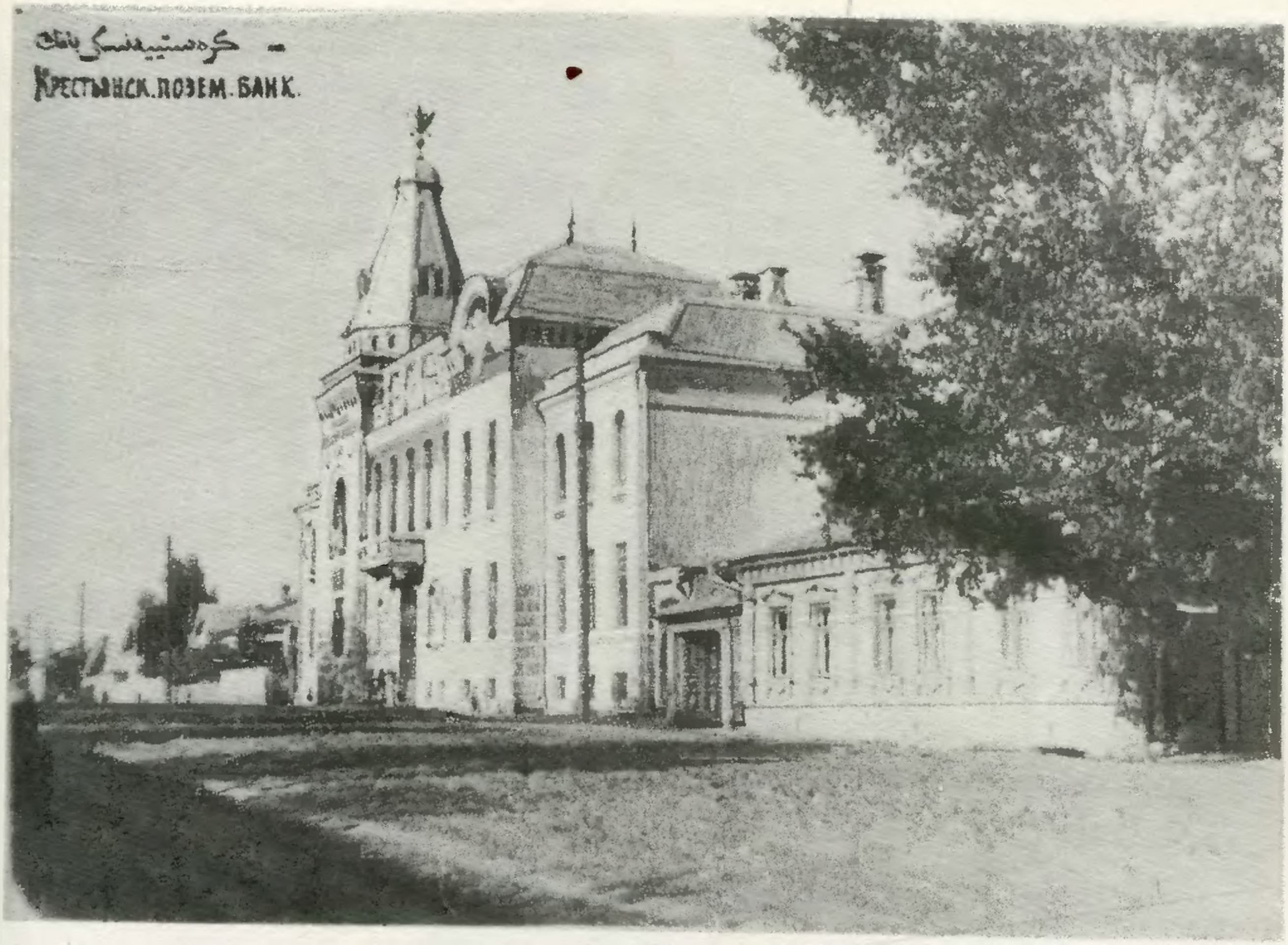

طورمش

«Тормош» газетаһы. Өфө.
Газета «Тормош». Уфа.

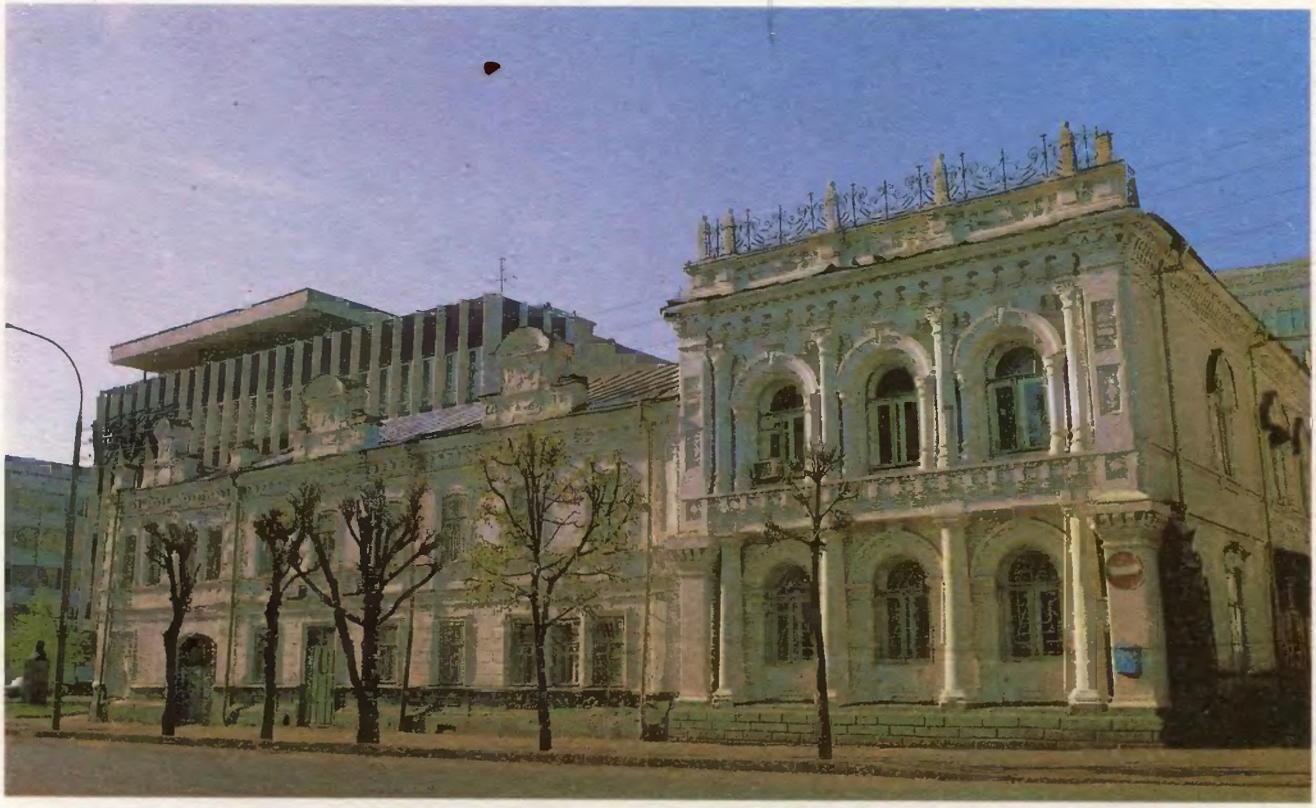

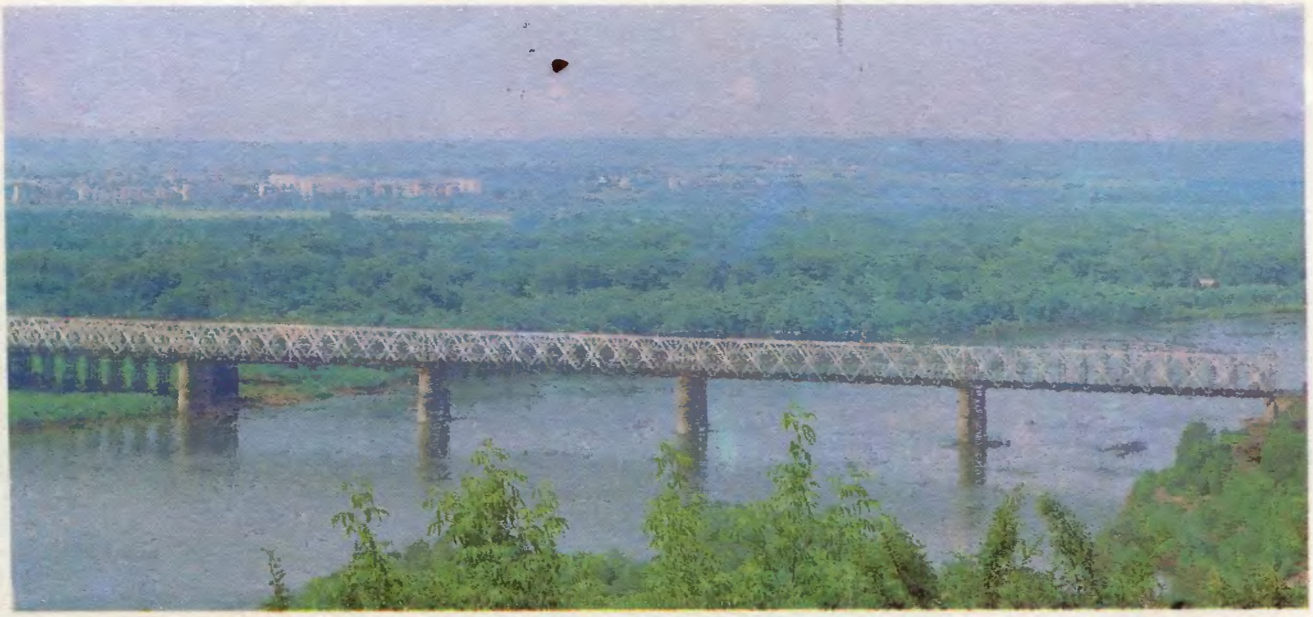

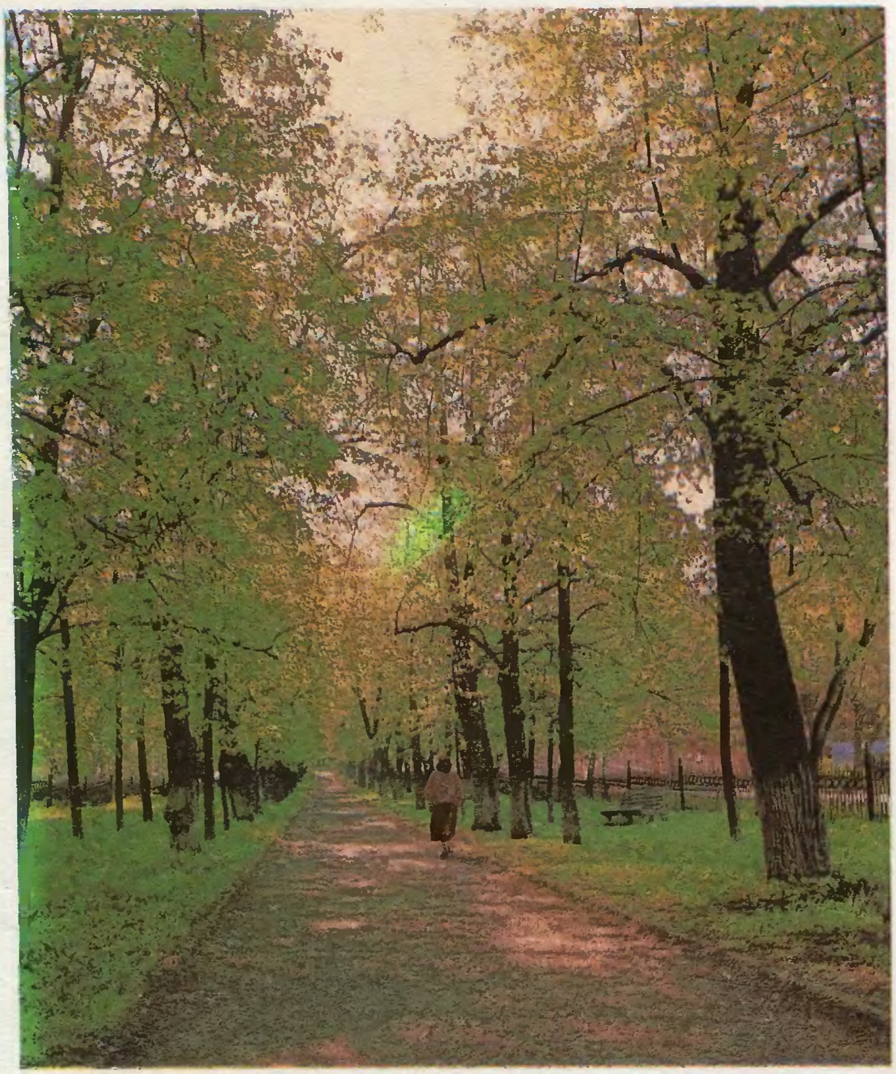

Өфө күренештәре.
Виды Уфы.

1916 йылда «Ғәлиә» мәҙрәсәһен тамамлап сыҡҡандан һуң Шәйехзада Бабич Троицкиҙа бер уҡыу йылы мөғәллимлек итә. Февраль революцияһын ул ошонда ҡаршылай, батша тәхете ҡолатылыуын, иҙелгән милләттәргә азатлыҡ килеүен тәбрикләп шиғырҙар яҙа. «Хөр милләт» исемле газета сығарыуҙа, демонстрацияларҙа ҡатнаша.
1917 йылдың авгусында «Ҡармаҡ» журналының саҡырыуы буйынса Бабич Ырымбурға килә. Башҡорт тарихындағы бик күп ҡатмарлы ваҡиғаларға шаһит булған был ҡала Бабич килгән осорҙа үҙенең әҙәби һәм мәҙәни көстәре менән башҡорт һәм татар мөхитендә Өфө, Ҡазан кеүек танылған үҙәктәрҙең береһе ине. Бында Бабичты иң ныҡ тартҡаны «Ҡармаҡ» журналы булһа ла, унда шағирға оҙаҡ эшләргә тура килмәй. Яңы тарихи ваҡиғалар бәрелешендә уның яҙмышы икенсе йүнәлешкә борола.
Батша тәхете ҡолатылыу менән Россияла милли хәрәкәт айырыуса көсәйеп китә. Был осорҙа башҡорттар араһында ла ер һәм милли азатлыҡ өсөн көрәш киң йәйелә, Башҡортостан Россияла милли көрәштең иң ныҡ ҡыҙған урындарының береһенә, Зәки Вәлиди етәкселегендәге башҡорт милли-азатлыҡ хәрәкәте илдәге был ҡуҙғалыштарҙың иң ныҡ ойошҡан, авангардта барған көстәрҙең береһенә әйләнә. Башҡорт халҡы үҙенең быуаттар буйына яҡлап килгән изге талаптарын ҡулына ҡорал тотоп яуларға әҙер ине.
Барлыҡ Башҡортостанды — төньяҡта ғәйнә башҡорттарынан алып көньяҡта Туҡсоран яҡтарына тиклем, көнсығышта ялан ҡатайҙарҙан алып көнбайышта Һамар далаларына тиклем киң араларҙы иңләгән был милли-азатлыҡ хәрәкәтенең үҙәге Ырымбурҙа туплана. Был ҡалала ноябрь урталарында Каруанһарай яңынан ҡайтарып алына, Башҡортостан мөстәҡиллеге иғлан ителә, мәркәз Шураның фармандары халыҡҡа таратыла, башҡорт армияһын төҙөү буйынса эштәр башлана. 8—20 декабрҙә Ырымбурҙа башҡорт ҡоролтайы ҙур күтәренкелек менән үтә. Бабич был тарихи ваҡиғаларҙың үҙәгендә тора, Башҡорт мәркәз Шураһының сәркәтибе, «Башҡорт» газетаһын ойошторооусыларҙың береһе булараҡ яуаплы һәм тынғыһыҙ эштәр башҡара. 1917 йылда Шәйехзада Бабич Ырымбурҙа башҡорт йәштәренең «Тулҡын» ойошмаһын төҙөүгә күп көс һала, 18 декабрҙә ул рәсми рәүештә иғлан ителә. Бабич ҡулы менән яҙылған декларацияла ойошманың башҡарма ағзалары йәштәргә «Йәшәтегеҙ «Тулҡын»ды һәм тулҡынландырығыҙ башҡорт донъяһын» тигән саҡырыу менән өндәшә. Был ойошма хәҙерге башҡорт телендә китаптар сығарыу юлында мөһим аҙымдар яһаны. Шәйехзада Бабичтың «Йәш Башҡортостан. Зәңгәр йырҙар» исемле тәүге йыйынтығы бына шундай эшмәкәрлектең һөҙөмтәһендә 1918 йылда Ырымбурҙа донъя күрҙе.
Бабичҡа үҙенең ҡыҫҡа ғына ғүмерендә байтаҡ эҙләнеүҙәр һәм һынауҙар юлы үтергә, ҡаршылыҡтарҙы еңергә тура килә. Әммә башҡорт халҡының милли-азатлыҡ хәрәкәтендә ҡатнашыу уның өсөн иң ҙур һынау булды. Һәм был һынауҙа шағир бер генә мәлгә лә һынатманы.
1917 йылда ойошҡан башҡорт милли хәрәкәтенең тамырҙары быуаттар дауамынан килгән күтәрелештәргә барып тоташа һәм уларҙың барыһының төп талабы — ер мәсьәләһе, Башҡортостандың азатлығы мәсьәләһе ине. Ерҙәрҙе талау, милли иҙеү Бабич күңеленә әсә һөтө, сәңгелдәк йыры менән һеңешкән аяныс хәҡиҡәт ине. 1905—1907 йылдарҙа Бөрө төбәгендәге ер өсөн ҡанлы болаларға шағир туранан-тура шаһит була, һәм был тетрәткес хәлдәр уның донъяға яңы асылып килгән зиһенендә юйылмаҫ эҙ ҡалдыра. 1917 йылда ер мәсьәләһе ҡабырғаһы менән ҡуйылған саҡта Бабичта был тема бигерәк тә көслө яңғыраны. Ерһеҙ азатлыҡ юҡ. Ерһеҙ азатлыҡ булмаған кеүек, тигеҙлек, ирек тураһында уйланыуҙарҙың ер образына килеп тоташыуы тәбиғи ине. «Тупраҡ алһаҡ, ҡалабыҙ, бүтәнсә юҡ сарабыҙ», — ер тураһында шалтырауыҡ һүҙҙәр ҡысҡырмайынса, шағир бына шулай асыҡ итеп әйтте. Ер тураһында уйланғанда, ул ошо хаҡта башҡорт фольклорында үҫтерелә килгән уйҙарҙы дауам итте.
Милләттең йәшәү нигеҙе — ошо ғәзиз ерҙе яҡлап ҡалыу өсөн көрәштә шағир Бабичтың иңенә яугирлыҡ бурысы ла өҫтәлде һәм ҡанлы яуҙарҙа, утлы алыштарҙа ул ауыр юлдар үтә, бик күпте кисерә. Шағир һәм яугир булыу

беҙҙең халыҡта бик борондан килә, һәр хәлдә беҙ белгәне Салауаттарҙан алып Мостай Кәримдәргә килеп етә. Башҡорттоң бөйөк улы Зәки Вәлиди ҙә ғалим һәм яугир. Бәбес уғландары өсөн иһә яугирлыҡ үҙенсә ырыу тамғаһы, илкәйе өсөн Париждарға барып еткән Илекәйҙәрҙән — Бәбес ейәне, Мөхтәр уғлы Илекәйҙәрҙән килгән йола ине.

Бабичтың шағирлығы хоҙай тарафынан бирелһә, яугирлығы заруратTан килгән. Туған милләте азатлыҡ өсөн изге көрәшкә күтәрелгәндә Бабич шиғырҙары кешеләрҙе рухландырыусы оран булды. «Сәсәнмен тип кем әйтмәҫ, яу килгәндә өнө юҡ» — тигәндәр борон. Милли күтәрелеш ваҡытында Бабич үҙендә тағы ла ҙурыраҡ яуаплылыҡ тойҙо, дәһшәтле ваҡиғалар уның өсөн һынау ғына түгел, ҡәләмен үткерләүсе сар ҙа булды. «Йәш Башҡортостан» китабына «Ҡурайҡайға», «Башҡортостан», «Салауат батыр», «Көтмәҫтән» кеүек һәр юлынан тыуған ер рухы бөркөп торған шиғырҙар тупланғайны.

1917—1918 йылдарҙа Бабич шиғриәтендә юмор бөтөнләй осрамай тиерлек. Фәжиғәле, дәһшәтле осорҙа шағир уйҙары ла күберәк хафалы ине.

«Йәш Башҡортостан» китабына ингән «Башҡортостан мөхтәриәтенә ҡаршы татарға», «Список № 9», «Казан платформаһы мөридтәренә махсус» исемле шиғырҙар оҙаҡ йылдар буйы Бабичҡа милләтсе мөһөрөн һуғыр өсөн уйлап сығарылған сәбәптәрҙең береһе булып килде. Ләкин «Башҡортостан мөхтәриәтенә ҡаршы татарға» тигәндән шиғыр барлыҡ татар халҡын күҙ уңында тотманы, әлбиттә. Татар әҙәбиәтендә, бигерәк тә бөйөк Туҡайға сабый саҡтан уҡ ҡайнар һөйөү һаҡлаған Бабичтың татар халҡына ниндәйҙер нәфрәт йәки үс тотоуы һис тә мөмкин түгел ине. Шағир башҡорт халҡының тиң хоҡуҡлығын танымаусы сәйәси төркөмдәр менән бәхәскә инде, Башҡортостандың үҙаллылығын яҡланы. Башҡорт шиғриәтендә Башҡортостан образы Башҡортостан исеме менән тәү башлап Шәйехзада Бабич шиғырҙарында кәүҙәләнде. Әлбиттә, ут эсендә йөрөгәндә шағир гел генә «Башҡортостан — гөлбостан» тип кенә йөрөмәгәндер. Шулай ҙа уның һыҡтанған саҡтары был осорҙағы шиғырҙарында байтаҡ күренһә лә, маҡсаттарына шикләнеп ҡараған, юлдан тайпылған саҡтары юҡ. Иң ауыр саҡтарҙа ла ул кешеләргә йылы һүҙ таба белде, киләсәккә өмөт уятырға тырышты.

Күпме йәһәннәмдәр аша үткән башҡорт ғәскәрҙәре 1919 йылдың 18 февралендә ҡыҙылдар яғына сыҡты. Ошо ваҡытта Бабич «Большевиктар менән килешеү туралы башҡорт халҡына көйлө хитап» тигән оҙон шиғри өндәмәһен яҙҙы. Әҫәр листовка рәүешендә баҫылып, ғәскәрҙәргә, ауылдарға таратылды. Был хитап шул осорҙағы сәйәси хәлдәрҙе аңлатыу менән бергә башҡорт азатлыҡ хәрәкәтенең борондан килгән тамырҙарын барлау һәм милләттең бөгөнгө көрәш дәртен данлау яғынан да («Юҡ, һатманы башҡорт иҫке исемен, атылып килеп сыҡты майҙанға») бик әһәмиәтле. Уйлап ҡараһаң, Бабичтың барлыҡ ижады — туған халҡына моңло хитап ул.

Башҡорт республикаһы Ваҡытлы хәрби-революцион Комитетының 1919 йыл 25 февраль приказы менән Бабич Башревкомдың башҡорт матбуғатында эшкә тәғәйенләнгәйне. Ләкин шағирға был эштә оҙаҡ эшләргә насип булманы. Фронттың бер яғынан икенсе яғына сығып ҡына яугирҙар тыныс тормош таба алманы. Аҡтар йәһәннәменән ҡотолдом тигәндә, башҡортҡа яңы тамуҡтың уты үрләй, ҡыҙылдарҙың суҡмары киҙәнә башланы. Граждандар һуғышы осоронда Башҡортостанды бер яҡтан — аҡтар, икенсе яҡтан ҡыҙылдар таланы. Бабич бына ошо тамуҡ эсендә һәләк булды. 1919 йылдың 24 мартында Бабич Башҡорт хөкүмәтенең архивын һәм типографияны теййәп, бер төркөм һыбайлы менән Темәстән Ҡыҙыл Мәсеткә (Мораҡҡа) юлға сыға. Юлда ул күҙҙе ҡамаштырып, яҙғы ҡояшта ялтырап ятҡан Уралға һоҡланып: «Мин был яҡтарға тағы киләм әле. Ошо урмандар шаулап япраҡ ярғанда, Һаҡмар буйының муйылдары шаулап сәскә атҡанда киләм. Ул саҡта Урал хаҡында ҙур шиғыр тыуасаҡ!» — тип, хыялдарын һөйләп килә.

Ҡыҙғанысҡа ҡаршы, Урал хаҡындағы ул шиғыр яҙылмай ҡалды. Шәйехзада Бабич һәм уның юлдаштары Преображенскийға (Йылайыр) етеү менән ҡулға алынды һәм башҡорт ҡанын көҫәгән йыртҡыс ҡыҙыл командирҙар тарафынан йөҙәрләгән башҡорт ирҙәре менән бергә милләтебеҙҙең бөйөк шағиры Йылайырҙың таш майҙанында вәхшиҙәрсә яҙалап үлтерелде.

В 1916-м году после окончания медресе «Галия» Шайхзада Бабич год учительствовал в Троицке. Здесь же он встретил Февральскую революцию, написал восторженные стихи о свободе, которую принесло угнетенным народам свержение царя, выпускал газету «Хор миллят» («Вольная нация»), участвовал в демонстрациях.

В августе 1917 года по приглашению журнала «Кармак» поэт приехал в Оренбург. Этот город, свидетель многих сложных событий в истории башкир, в момент приезда Бабича был одним из признанных и культурных центров башкир и татар наряду с Уфой и Казанью. И хотя сюда притягивал Бабича прежде всего журнал «Кармак», проработал он в редакции недолго. Столкновения новых исторических событий повернули судьбу поэта.

Свержение царского трона резко усилило в России национальные движения. В это время среди башкир борьба за землю и за национальную свободу приняла широкий размах. Башкирское национальное движение, которое возглавил Заки Валиди, оказалось одним из наиболее организованных, оно было в авангарде национальных движений в России. Башкирский народ готов был с оружием в руках осуществить свои многовековые чаяния и требования.

Башкирское национально-свободительное движение распространилось по обширной территории Башкортостана от гайнинских башкир на севере и до Туксорана на юге, от ялан-катайцев на востоке и до самарских башкир на Западе. Центром движения стал Оренбург. Здесь в середине ноября по инициативе башкирских лидеров был возвращен народу Каравансарай, было объявлено об автономии Башкортостана. Приказы Шуро распространялись в народе, 8-го — 20-го декабря с большим подъемом прошел в Оренбурге третий башкирский курултай. Бабич оказался в самой гуще этих событий. Он развил энергичную деятельность как секретарь Центрального Башкирского Шуро, как один из ведущих журналистов «Башкорт». В 1917 году он много сил вложил в создание организации молодых башкир «Тулкын» («Волна»). 18 декабря на всебашкирском курултае она была официально объявлена. В написанной рукой Бабича декларации был призыв: «Вдохновляйте «Волну» («Тулкын») и волнуйте башкирский мир!». Это общество сделало важные шаги по изданию книг на башкирском языке. В результате деятельности этой организации увидел свет первый сборник Шайхзады Бабича «Молодой Башкортостан. Голубые песни» (1918, Оренбург), где часть стихов была напечатана по-башкирски.

За свою короткую жизнь Бабичу пришлось пройти нелегкий путь поисков и испытаний, преодолеть различные трудности. Особенно серьезным испытанием для поэта было его участие в башкирском национально-освободительном движении, и он с честью выдержал его.

Организованное в 1917 году башкирское национальное движение своими корнями уходило в глубь веков и главными требованиями в этой долгой борьбе были вопросы земли и свободы Башкортостана. Расхищение земель, национальный гнет были той горькой правдой, которую Шайхзада впитал в колыбели с молоком матери. Поэт был свидетелем кровавых событий из-за земли в 1905—1907 гг. в Бирском уезде, и они оставили неизгладимый след в его душе. В 1917 году, когда вопросы о земле и свободе были поставлены особенно остро, эта тема заняла центральное место в творчестве поэта. Без земли нет свободы. Размышления поэта о свободе и равенстве органично связаны с образом земли. «Отстоим свою землю — останемся, иного выхода у нас нет», — так открыто писал он, не прибегая к громогласным призывам. Его размышления продолжили традиции башкирского фольклора, где тема земли присутствовала всегда.

В борьбе за родную землю — основу жизнедеятельности нации — поэт Бабич стал воином и в огненных схватках прошел тяжелый путь, увидел и пережил тяжелые дни. Достойно выполнить долг поэта и воина — такая традиция в нашем народе идет из глубины веков. От Салавата до Мустая Карима. Великий сын башкир Заки Валиди также был ученым и воином. Для Бабичевых, из которых Илекей дошел до Парижа, воинская доблесть, воин-

ский долг были своеобразным родовым знаком.

Если поэтический дар Бабича идет, как говорится, от бога, то воином стал он по необходимости. Когда родной народ поднялся на священную борьбу за свободу, стихи Бабича явились боевым кличем этого движения. Древние говорили: «Тот не сэсэн, чей голос не слышен во время сражений». Во время национального подъема Бабич чувствовал ответственность, трагические события были для него не только испытанием, но и средством, которые как бы отточили его перо. В книгу «Молодой Башкортостан» вошли такие стихи, как «Дорогому кураю», «Башкортостан», «Салават батыр», «Неожиданность», в каждой строке которых ощущается дух родной земли.

В 1917—1918 годах в поэзии Бабича практически не встречается юмор, в эти трагические дни мысли поэта носят тревожный характер. Вошедшие в книгу «Молодой Башкортостан» стихи «Татарину, который против независимости Башкортостана», «Список 9», «Специально мюридам казанской платформы» на долгие годы стали одной из выдуманных причин, чтобы приклеить к имени Бабича ярлык националиста. Но в словах «Татарину, который против независимости Башкортостана», конечно же, не имелся в виду весь татарский народ. Да и не могло быть никакой ненависти поэта к целому народу. С юных лет Бабич любил татарскую литературу, и особенно — творчество великого Габдуллы Тукая. В этих стихах поэт защищает самостоятельность Башкортостана, вступает в борьбу с теми политическими группировками, которые отрицали право башкирского народа на равенство.

В письменной башкирской поэзии Бабич первым создал образ Башкортостана. Даже проходя через кровавые бои, поэт всегда говорил: «Башкортостан — страна цветов». Он много страдал, но не сомневался в правильности своей цели, не отступал от выбранного пути.

Башкирские воины, прошедшие все круги ада, 18 февраля 1919 года перешли на сторону красных. В тот период Бабич написал большое стихотворение «Обращение к башкирскому народу в связи с соглашением с большевиками». Стихотворение в виде листовок распространялось в воинских частях и в аулах. Велико было значение этого произведения. В нем разъясняется политическая обстановка тех дней, рассказывается о корнях освободительного движения башкир, воспевается духовный подъем нации («Нет, не продал башкир своего имени, стремительно вышел на площадь борьбы!»). Если вдуматься, вся поэзия Бабича — это признание в любви к своему народу.

Приказом Военно-революционного Комитета Башкортостана от 25 февраля 1919 года Бабич назначается на работу в отдел печати Башревкома. Но здесь ему не было суждено работать долго. Перейдя линию фронта, воины так и не обрели спокойной жизни. Казалось, они спаслись от ада белых, но к ним уже добиралось пламя новой преисподней, замахнулась дубина красных войск. Во время гражданской войны Башкортостан с одной стороны грабили белые, с другой — красные. В этом пекле и оборвалась жизнь Бабича.

24 марта 1919 года Бабич, погрузив архив и типографию Башкирского правительства, в сопровождении группы всадников направляется из Темясово в Красную мечеть (Мраково). По пути, любуясь сверкающим под весенним солнцем Уралом, поэт мечтательно говорил: «Я обязательно приеду в эти края. Приеду, когда леса оденутся в листву, когда зацветет черемуха на берегах Сакмары. И тогда родится большое стихотворение об Урале!».

К сожалению, он не успел осуществить свою мечту. При приближении к Преображенскому (Зилаир) Шайхзада Бабич и его спутники были схвачены и по приказу красных командиров, жаждущих крови башкирского народа, в числе сотен башкирских мужчин двадцатичетырехлетний поэт был зверски замучен на каменистой площади Зилаира.

Троицк ҡалаһында сыҡҡан «Аҡмулла» журналы ошо йорттағы типографияла баҫылған.

В Троицке в типографии в этом здании печатался журнал «Акмулла».

«Аҡмулла» журналы. Журнал «Акмулла».

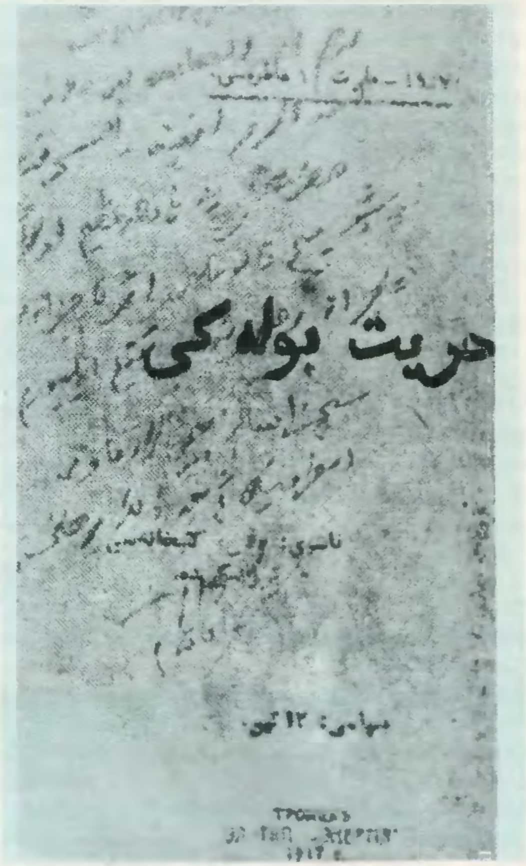

Шәйехзада Бабич төҙөгән «Хөрриәт бүләге» йыйынтығы. Троицк. 1917 йыл.

Сборник «Подарок свободы», составленный Шайхзадой Бабичем. Троицк. 1917 год.

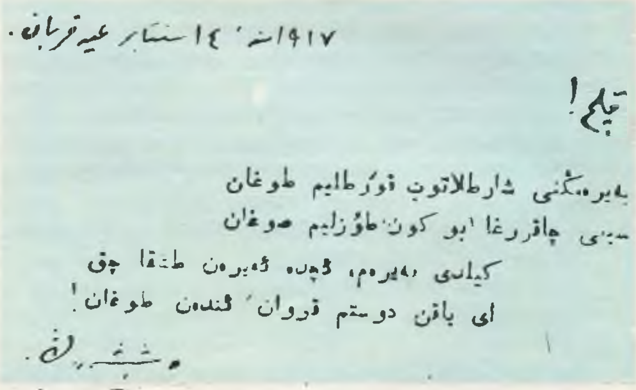

Шәйехзада Бабичтың С. Ҡудашҡа 1917 йылдың 14 сентябрендә яҙған шиғри хаты:

Письмо Шайхзады Бабича С. Кудашу.

Байрамыңды шартлатып ҡотлайым, туған,
Һине саҡырырға бөгөн тоҙлайым һуған;
Килде байрам, эс тә айран тышҡа сыҡ,
Эй, яҡын дуҫым, ҡыуан, эттән тыуған.

Троицкиҙағы Зәйнулла ишан мәҙрәсәһенең бер бинаһы.

Один из корпусов медресе ишана Зайнуллы в Троицке.

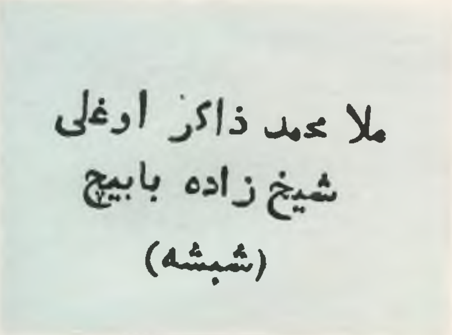

Шайехзада Бабичтың визит карточкаһы.

Визитная карточка Шайхзады Бабича.

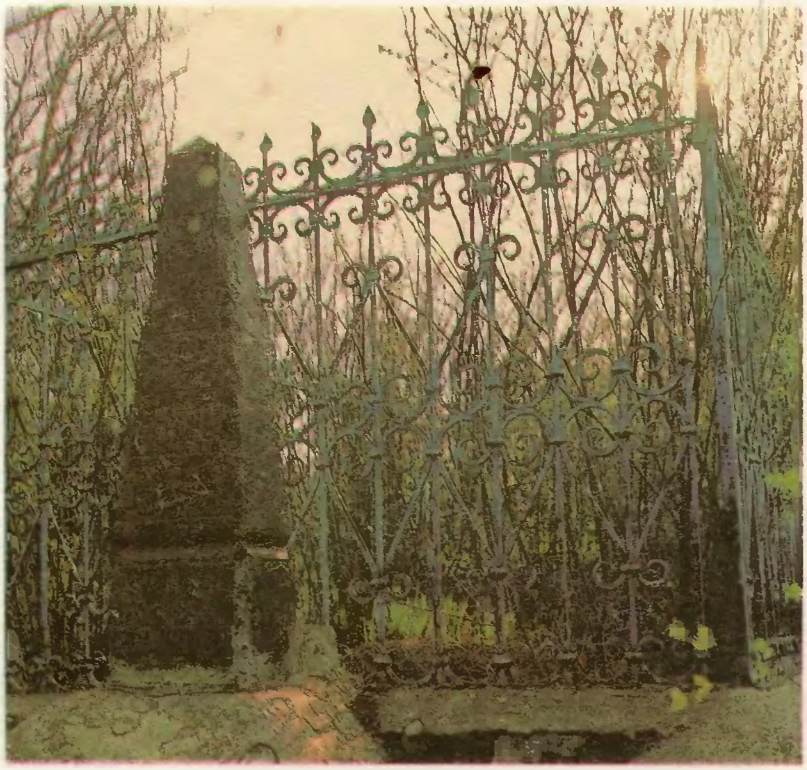

Зәйнулла ишан зыяраты.
Могила Зайнуллы ишана.

Верхнеуральск.

Ырымбур. Атаҡлы башҡорт халыҡ йорто Каруанһарай. Был ҡалалағы күп көндәрен Шәйехзада Бабич Каруанһарайҙа үткәргән. Башҡортостан республикаһы төҙөү тураһында ошонда иғлан ителә.

Оренбург. Знаменитый башкирский Народный дом Каравансарай. Многие дни Шайхзада Бабич проводил здесь. Здесь было провозглашено образование Республики Башкортостан.

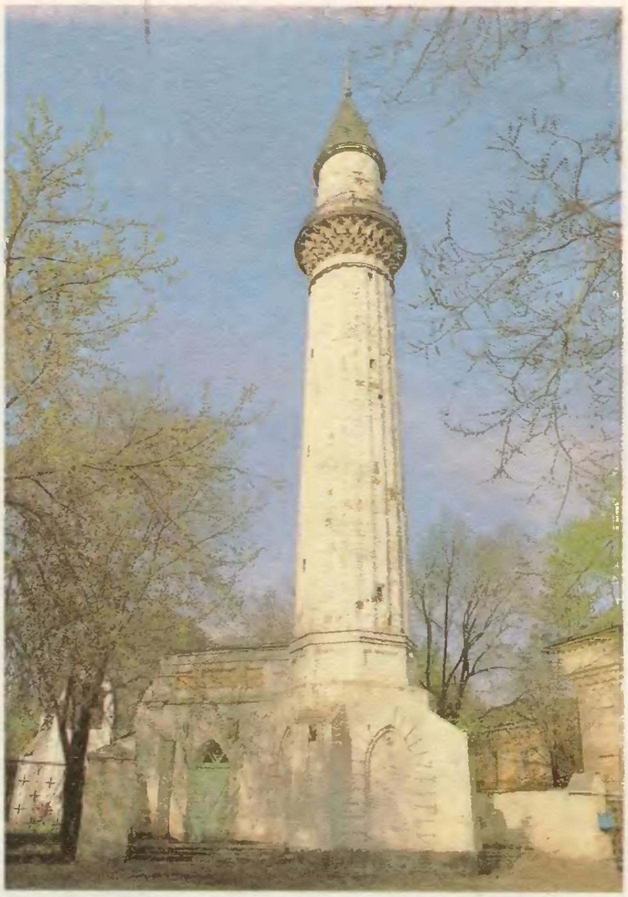

Ырымбурҙағы Бабич йәшәгән Каруанһарай урамы.

На этой Каравансарайской улице города Оренбурга жил Бабич.

ОРЕНБУРГ

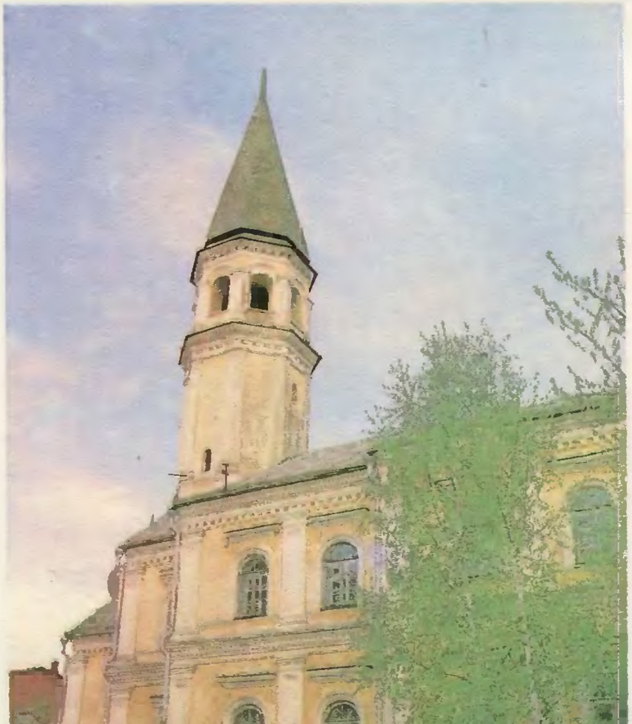

Ырымбурҙағы тимер юл вокзалы.

Ырымбурҙағы башҡорт милли биҙәкле йорт. XIX быуат.

Ырымбур. Элекке кадет корпусы бинаһы. Был хәрби уҡыу йортонда башҡорт балалары ла белем алған.

Ырымбур. «Хөсәйениә» мәҙрәсәһе бинаһы.

Железнодорожный вокзал Оренбурга.

Здание в Оренбурге с башкирским орнаментом. XIX век.

Оренбург. Здание бывшего кадетского корпуса. В этом военном учебном заведении учились и башкирские дети.

Оренбург. Здание медресе «Хусаиния».

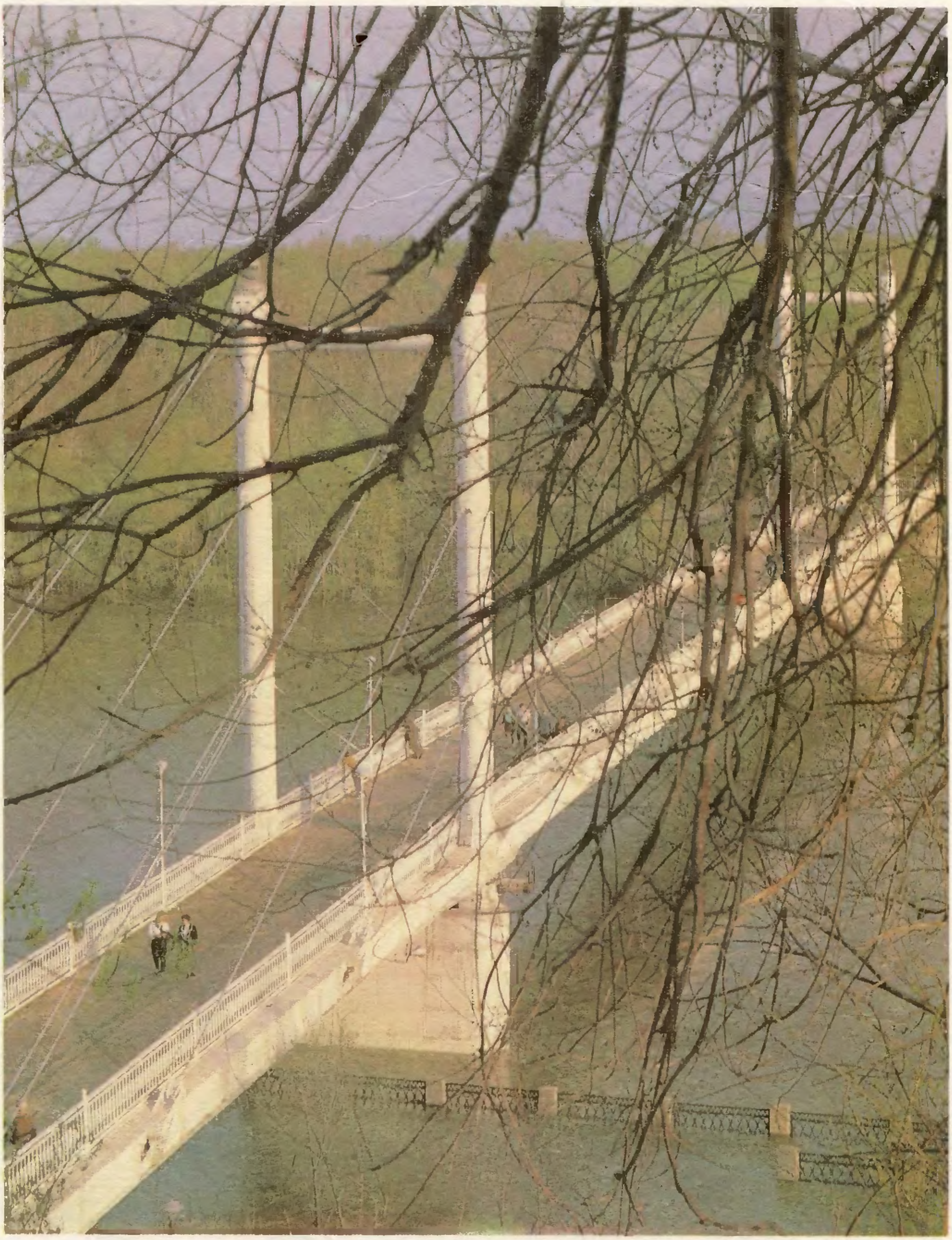

Ырымбур. Урал йылғаһы. Оренбург. Река Урал.

Ырымбур. Оренбург.

«Хөсәйениә» мәҙрәсәһе. Ырымбур. Медресе «Хусаиния». Оренбург.

Ауыл мәҙрәсәһендә. В медресе.

Йәйрәп ята башҡорт далаһы. *Широко раскинулись башкирские степи.*

ҮТКӘН КӨНДӘР

Бына әле генә сахраларҙа
Йәш ҡолондай сабып уйнаным;
Бына әле генә Һаҡмар буйын
Йәш ҡолондай сабып буйланым.

Бына әле генә сәскәләрҙе
Өҙөп алып, айға ҡаҙаным;
Бына әле генә, айға менеп,
Сәскәләргә көлөп ҡараным.

Бына әле генә ҡыҙыл гөлдөң
Ҡыҙыл нурын һиптем йөҙөмә;
Бына әле генә фирҙәүестән
Урын алып төштөм үҙемә.

Бына әле илап, әле көлдөм,
Әле көйҙөм, әле һыҙландым;
Бына әле йырлап, әле тындым,
Әле бар донъяһын ҡыҙғандым.

Бына әле генә ләғнәт ороп,
Таштым, шаштым, ҡуптым тулҡындай,
Әле ғәффар булып, әле ҡәһһар,
Холоҡландым тәңрем холҡондай.

Бына әле үҙем һаман ошолай,
Һаман ошо, мин — мин, һаман мин;
Күңел мең төрлөгә талпынғанда,
Көнөм бер төрлөгә янам мин...

ПРОЖИТЫЕ ГОДЫ

Только что я жеребенком ярым
На лугу резвился, среди скал.
Только что на берегу Сакмара
Стригунком стремительным скакал.

Только что, сорвав цветок заветный,
Я к луне полночной приколол.
На луну забравшись, как на ветку,
Взором всю вселенную обвел.

Только что омыл лицо лучами
Алого цветка — и заалел.
Не в аду — в раю я беспечально
Должное мне кресло заимел.

Только что беспечно я смеялся,
Горевал, безмолствовал, страдал,
Пел, и тем по-детски забавлялся,
Про народ свой думал и рыдал.

Только что кому-то слал проклятья;
Как прибой, я бился — не унять.
И в безумье дьяволом мог стать я,
И от спеси — божеством мог стать.

Но при этом я такой, как прежде,
Все такой же я, а не другой!
Безмятежный, яростный и нежный,
Не поверишь — проведи рукой.

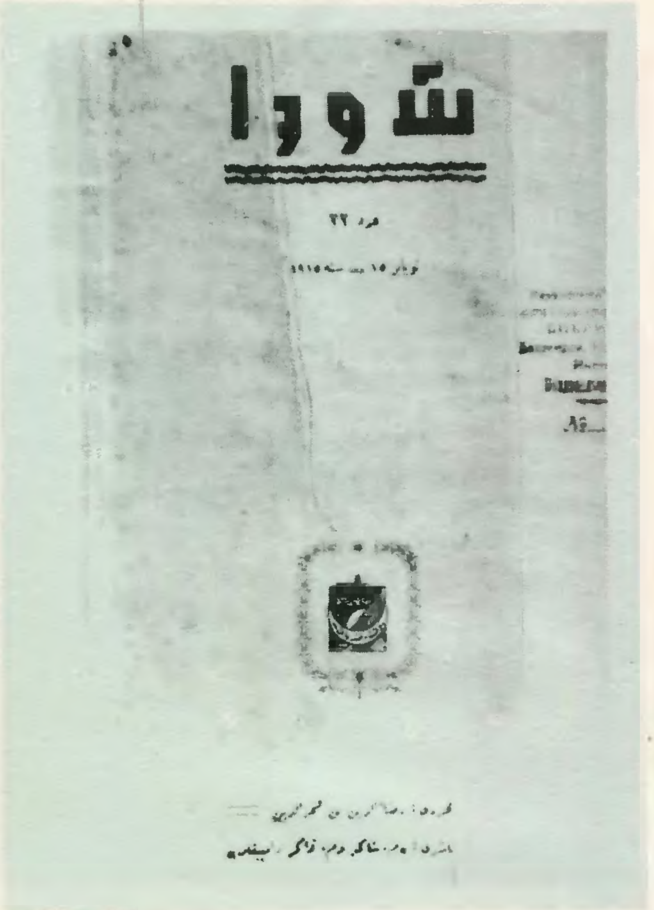

Шәйехзада Бабич.

Шайхзада Бабич.

«Шура» журналы. Ырымбур.

Журнал «Шура». Оренбург.

Ырымбурҙа «Люкс» кинотеатрында Бабич ойоштороған әҙәби-музыкаль кисәнең иғланы.

Афиша литературно-музыкального вечера, организованного Бабичем в кинотеатре «Люкс» в Оренбурге.

ХӘЛЕБЕҘҘӘН БЕР КҮРЕНЕШ

Ҡыҙҙар — иркә,
Ирҙәр — күркә,
Ҡатындар — ҡурсаҡ!
Аңҡый шәхсиәт,
Ялтырай тәрилкә,
Матбуғат — уйынсыҡ!
Күҙҙәр — йыландай,
Телдәр йыумалай,
Малайҙар үрмәләй,
Танауҙар — һималай!

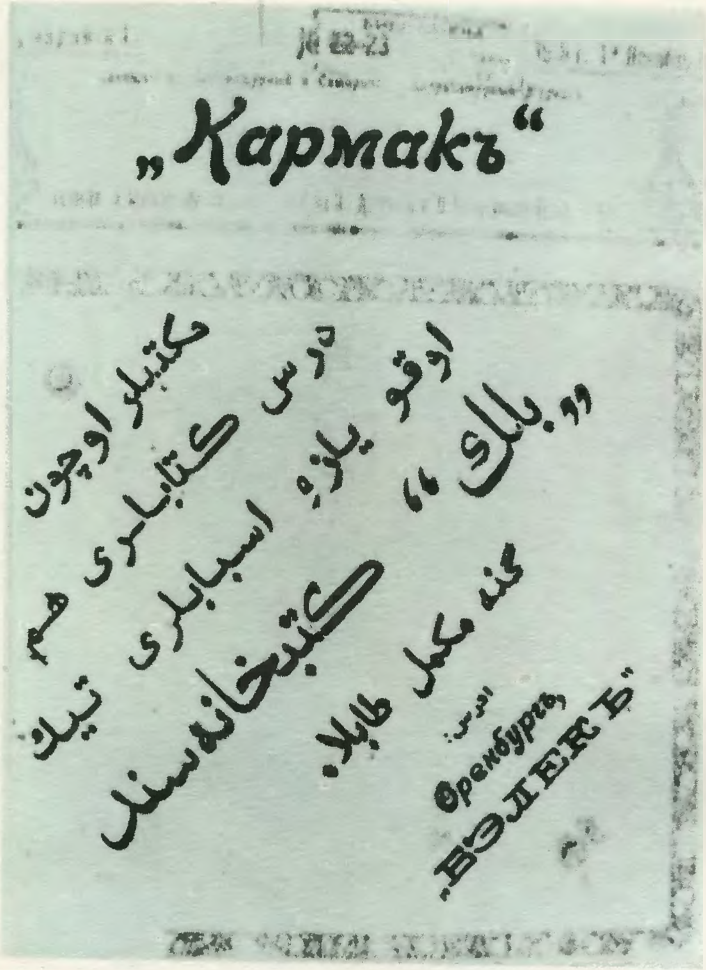

„Кармакъ"

مكتبلر اوچون
درس كتابلرى هم
اوقو يازو اسبابلرى
„بلك" كتبخانه سندن
تيلك محنه مكمل طابلا

Оренбургъ
„БЭЛЕКЪ"

وقت

تاريخ عموى

„ПРОВОДНИКЪ"

„پراوادنيك"

«Ҡармаҡ» журналы. Ырымбур.

Журнал «Кармак». Оренбург.

«Ваҡыт» газетаһы. Ырымбур.

Газета «Вакыт». Оренбург.

شولای باشه‌ده‌من

کوککه اوچاره‌من ،
یولدز نوبه‌ره‌من ،
دیکگه کیچه‌ره‌من ،
تله‌سه‌م نیشله‌ره‌من . .
مین — ایرك خانی ،
خانی — سلطانی .
مین اوزم «ادب» ،
اوزم «نزاکت» . . .
دنیا اوزیمه
ایتسون اطاعت !
ایمانم — اوزم ! . . .
قرآنم — سوزم ! . . .

شیخ زاده بابیچ . «اوفا»

آووروم - صاولغم

سار یوروودن یاخشیراق آق یولغه کرتکان آووروم ؛
جه‌مجلوب کیتسون خدایدن یوز چه‌ورتکان صاولغم ! . .
ای عاجز ته‌ن، سزلا، صقرا، جان عذابنی آکلاسون،
آکلاسون ده الله‌سون هر دم تلندن صالماسون . . .

شیخ زاده بابیچ . «اوفا» .

دنیاغه .

ئه‌ی دنیا ، شاشما !
یوقنی آلداشما ؛
سینک حالیکه
مین یت یلك آشنا .

شعر :

و جهنم، بو سوغش ... قانلی، وحشت احتلال
یر - جهان آست - اوستکه ... [illegible]

کوك یوزنده ... یوزمکده یولدز ... [illegible]
یر یوزنده زلزله، دهشت، عذاب، قان، قانلی ياش

ای الهی کوبه‌له‌کلار! ... [illegible]
یر طولی حسرت عذاب. آه ... [illegible]

[illegible] ... اوسه دنیا محشره، قان ... [illegible]

یرده شیطان پادشاه، فرمان یره‌ده ... [illegible]
یا محمد، قیل : شفاعت ... [illegible]

شیخ زاده [illegible]

«Донъяға» шиғырының аҙағы.

«Шура» журналында баҫылған (1915 № 12) «Ауырыуым-һаулығым» шиғыры.

Шәйехзада Бабичтың «Шура» журналының 1915 йылғы 23 һанында баҫылған «Донъяға» шиғырының башы.

Шәйехзада Бабичтың «Шура» журналында (1915, № 23—24) баҫылған «Һуғыш» шиғыры.

Конец стихотворения «Миру».

Стихотворение «Моя болезнь и здоровье», напечатанное в журнале «Шура» (1915, № 12).

Начало стихотворения Шайхзады Бабича «Миру», напечатанное в журнале «Шура» (1915, № 23).

Стихотворение Шайхзады Бабича «Война», напечатанное в журнале «Шура» (1915, № 23—24).

ҠЫҘ

«Ҡыҙ» тинеңме — ҡан ҡыҙырға
Башлай, бәгерең һыҙлана,
Йәш йөрәктә әллә ниндәй
Тәмле уйҙар ҡуҙғала.
«Ҡыҙ» тинеңме — сыңрай йәмле,
Мөхәббәтле тауыш,
Донъяһы ҡорбан һиңә,
Эй, йәнле идеал — ҡыҙ бала.

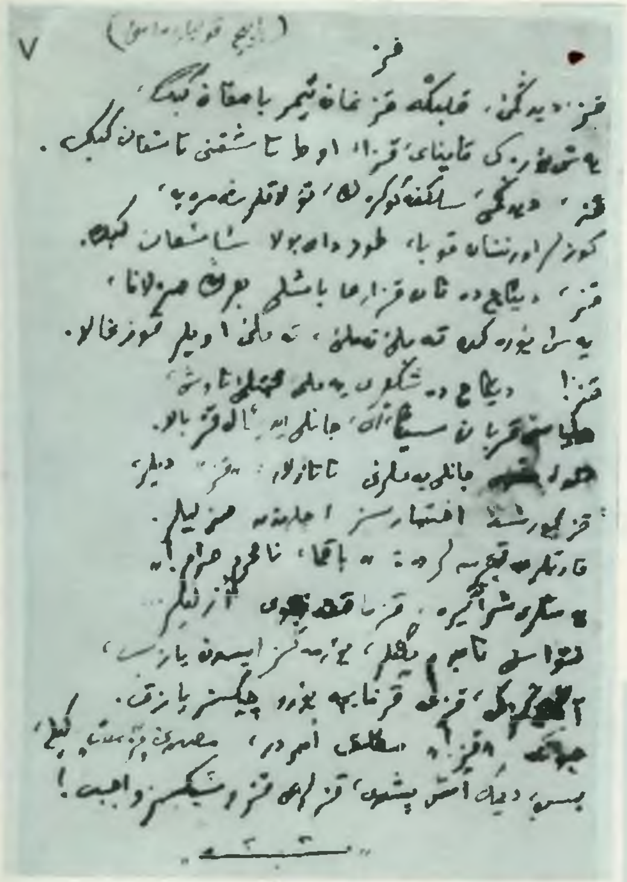

Шәйехзада Бабичтың «Ҡыҙ» шиғырының автографы.

Автограф стихотворения Шайхзады Бабича «Девушка»

Шәйехзада Бабич. Йәш Башҡортостан. Ырымбур, 1918 йыл.

Шайхзада Бабич. Молодой Башкортостан. Оренбург, 1918 год.

"شورا"، نك

تل يارشى

مرتبى: رضاء الدين بن فخرالدين.

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سى

ОРЕНБУРГЪ ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ"
1910 Г.

Шәйехзада Бабичтың шәхси китапханаһынан һакланған берҙән-бер баҫма — «Тел ярышы». Ырымбур, 1910 йыл.

Единственная книга, сохранившаяся из личной библиотеки Шайхзады Бабича, — «Словесное состязание».

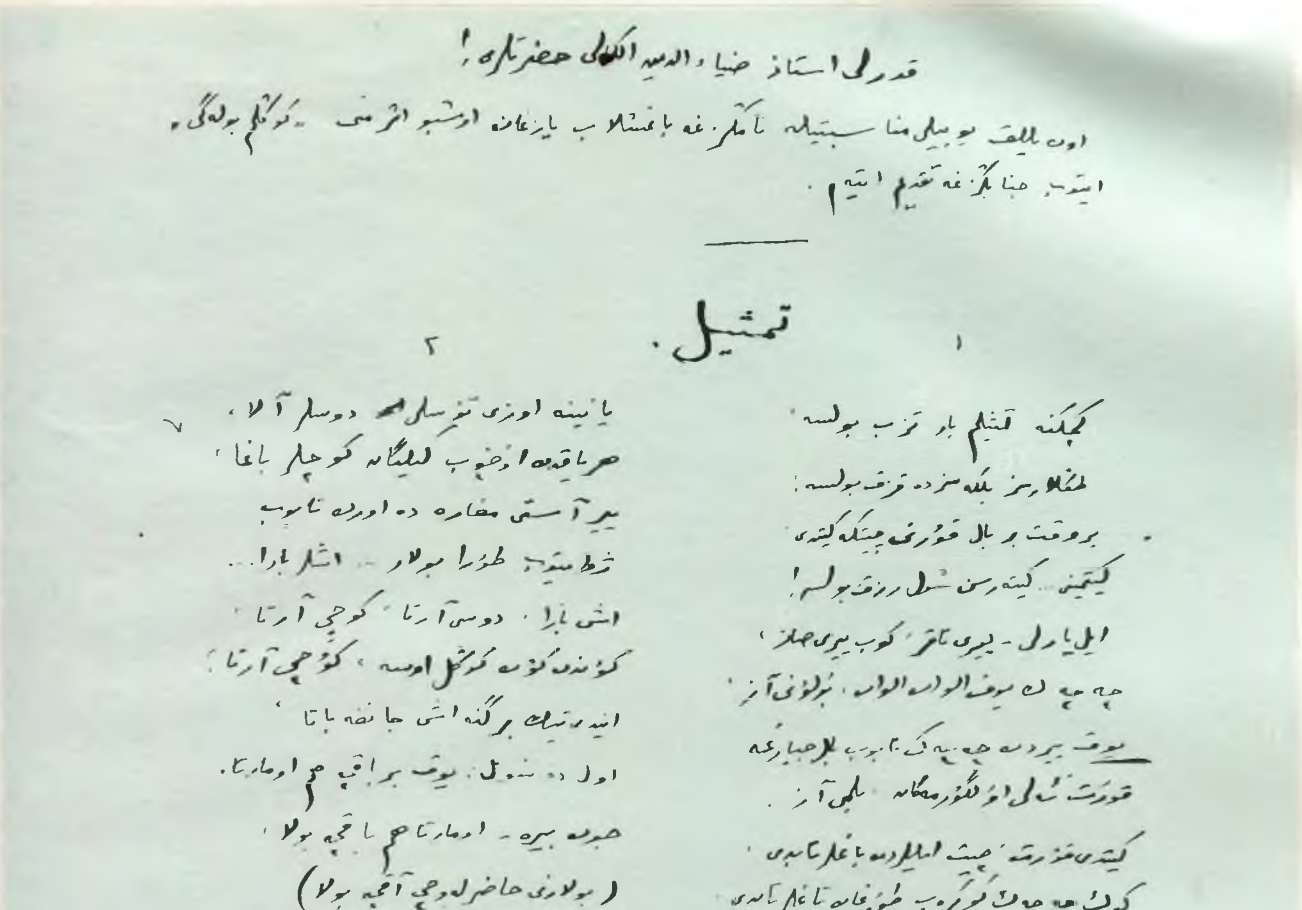

قدرلی استاذ ضياء الدين اكاكی حضرتلره!

تمثيل.

Шәйехзада Бабичтың «Тәмҫил» шиғырының автографы.

Автограф стихотворения Шайхзады Бабича «Уподобление».

٣

قودرت آتا ميراب بيره تورالمه،
- ای الهم، کونگل اوسمه‌سین' دی، قیزدیلمه،
جاچه‌لک آرز، قیزل شقیق گوللاریدیف' دیب
نی معنا اومارتانی بوزه بلمه!
قودرت آتا باجا الیمه - اوگت ایته،
قاوشیل بوزرگنی تاشلاب جیقوب کیته؛
شول معوش بر بولغانا، بر طنلا تا،
شول معوش شه‌کرد شه‌کرد عمراوته...

~

اوده یلی یاقنلاشوب کیلگانده جاقده،
اومارتا دورجه‌گی مشلدن جاقدو،
شبشه‌لر، توبلی طورا، کیگیاونلر
شه یلده تعظیم قیلوب یوزیله چاقده.
شول چاقده باچه غه بر حبیر کرگانده
باقچه ده، یاوز بدعت اوییه قوزگاده:
بر قو بیلدک قزل گوزلی اورغانده
یانیده اومارتا قودرت کیلوب تورغانده.
حبیر آبرالکه آچیلغوب موندن چیقار،
مونی اش؛ حبیر مونکا نیچک چدار!...
اینی قودرت کورب له کلم سوزیوب یوزرسوده...
بر حالکه طالقه قالاچ باقچه چیار،
شول هیبنده اوسلریه اوگز کره،
کره ده قودرت اوچیو ریچی بر سوز بیره:
- اومارتالقه یانیده طلاب خوزدم
کلیتدروب یاتار' دی، قوبز یلیه،
بوتقو نلدن، جیب رگیانده، قیزغانلر' دی،
بیسل، جرجوشلار... قیزغانلر' دی.

٤

بوسوزده باقچه جیلار تاماریده
مجغم تاشقنلری قونر غالغانده دی،
مجغم تاشقنلری بوزرلانغورلیک
بر خبر دورکلر، سوزیلی اوزگه، توزلوک:
- باقچه غه خراب بولغانده' هلاک بولغانده.
باالله، سیزگه خورلیک، بیزگه خورلیق!
الککی شرکه‌نلر آسمده قالغان،
اوله‌نلر قوزلاچ جه‌بیلده، جه‌چیکه یارغانه،
بوزرزلغان جه‌جه‌ک ایسی باشقه‌لانغان..
اوله رسالق بوله بارسه مسخره کیدم!...
بوسوزده باغچیلار ده طاقت بیته،
آه وزدنه اوتلی آچیق جه‌جروب کیته،
قادالسون اومارتاسی، باقچه‌سین! دیب
بوتوزسی قوللرسلتب تاشلاب کیته..
اومارتاغه قوره‌نی کوزلار طورا،
قودرت آتا یال ازلدرگه بیلمه بوا.
سیکه اورده قرغه جربیرگه،
اولدیده اولده قالمی قونا قونا.
نی کورسه آنکا یاروب قادالا اول.
صفوب، صوروب بولسه‌ده یال آلا اول:
شول کونگه آزادلانوب جیبا تورغاچ
بره‌ریل پیشه‌ر قدر حال آلا اول.
امیدزدر بیتم کی، جه‌ارمه' دی
یالغزم اومارتانی یاقارمن' دی
سیگیب اوورده قرغه بوزری طورغاچ
منکیلک گوللرستان تاپارمن' دی.

~

اورمانتا باریدم اتیه اوین جنتده سن،

چاقرب هر بالاسه، یوزرت آغاسن..

اوبالاشیق - بر بالاده بر جفادمه

نیتکانسه قورتلاسن قوزرت آناسن..

چه چه کلی آللی گوللی باغچه کیره‌ک،

حله اوی جیرلمسه‌ی ماطجه کیره‌ک!

تابلور انشاء الله بارچه‌سی ده،

عیرتلی قوزرت آناسی تابسه کیره‌ک!..

کوچی کوب اورمانتاغی نیچه یوزلاب،

بال جیار اورمانده گوزلاب - قوزلاب...

صبیر، اوگر قوزنلر چاقرا جرجری آلمی

چابه‌رلر قوزیرقه جمجوبه بزلاب - بزلاب!...

شاگردك: شیخ زاده

۳ عنوار ۱۹۱۷ سنه

ر. اوغار،

БЕҘ

Без үҙебеҙ — башҡорттар,
Күп ырыуға баш йорттар.
Беҙҙә гәүһәр, беҙҙә йәүһәр,
Беҙҙә һәр бер ашлыҡтар.

Беҙҙә тиңһеҙ сәхрәләр,
Сәхрәләр — ожмах улар;
Унда гөлдәр тирбәнеп,
Йәмләнергә саҡыралар.

Унда ҡоштар һайраша,
Күлдә ҡамыш шаулаша.
Ҡамыш буйы әрүшә,
Тамаша, әй тамаша.

Беҙҙә ҡалын урмандар,
Беҙҙә данлы Урал бар;
Урал аҫты алтындыр,
Өҫтә — шәфҡәт балҡыйҙыр.

Һиҙен, башҡорт, бәхетеңде,
Төшөн, башҡорт, атыңды;
Күрер өсөн тәхетеңде,
Истиҡбалың алтынлы.

МЫ

Мы сами — башкиры. И нам
Завещано «баш»* быть родам.
Топазы у нас и алмазы
Под стать и садам и плодам.

В долинах калина у нас,
Сиянье анютиных глаз,
Цветение трав на лугах,
Медовая дымка в логах.

И птиц звонкогорлая трель,
И светлой воды колыбель,
Озерная дрожь камыша —
Сама замирает душа.

Густые леса без конца —
Седого Урала краса,
И золото в недрах земли,
Что тонет в туманной дали.

Мы — сами башкиры. Познай,
Сородич, свой благостный край.
О завтрашнем думая дне,
Надежно сиди на коне!

---

* Б а ш — глава, верховодец.

Һәр ауылдың да була киң ат
сабыш майҙандары,
Йәшәһен беҙҙең халыҡтың
милли был байрамдары.
(Ш. Бабич)

МАТУР ҺЫНДАР

Матур һындар, матур ҡыҙҙар, матурһыңдар,
Әйткән саҡта, исемегеҙ матур сыңлар.
Һеҙҙе күреп, йәмгә сумып, киттем иреп,
Ғаҡылһыҙҙар: «Ғаҡылһыҙ!» — тип баҡырһындар.

Ҡарап ҡарайыҡ: аҡыллылар нишләр икән,
Бар аҡылды көрәшергә саҡырһындар,
Ҡарап ҡарайыҡ, бер һылыуҙы еңер микән,
Сихри күҙҙән сихри уҡтар атылһындар.

Ҡыҙыл ирен бер йылмайһа, хоҙай шаһит,
Бөтә фекер әсир төшөр, аҡыл шөрләр.
Ике тәңре: әүәле алла, икенсе — ҡыҙ,
Тимәһәгеҙ, билләһи, каферһыңдар!

Көсөгөҙгә иман итеп, мин бағындым,
Йөрәгемә мөхәббәт һал, матур һындар!

КРАСАВИЦЫ

Красавицы: красивый стан и стон в устах,
Слова звенят и перстни тают на перстах.
Увидев вас, я сник тотчас, обмяк, как шут,
Безумные меня безумным пусть зовут!

Посмотрим, как себя разумный поведет,
Свидетель пусть сюда такого приведет:
Посмотрим, как он устоит противу чар
Червонных стрел в ее лучащихся очах.

Свидетель — бог! Возьмет одна улыбка в плен
Владыку дум. Великий ум сотрется в тлен.
Два божества есть в мире: дева и алла —
Природа право им дотла нас жечь дала.

К красе девичества любовь моя чиста:
В моей душе — красивый стан и стон в устах!

ЙӘМЛЕ КӨН

(Йәй хәтирәһе)

Әх, бөгөн донъя кейенгән ҡыҙға оҡшай, тәп-тәтәй,
Ҡыҙ булып баҫҡан тәбиғәт донъяға ап-аҡ тәпәй.

Хаузы кәүсәр шишмәһе өҫтөнән иҫкән ел кеүек,
Их, бөгөнгө ел һауанан бер ғәжәп ләззәт татый.

Ниндәй йәмле, их, бөгөн ожмах көнөнән йәмле көн.
Ҡайҙа ожмах... Фирҙәүес бер яҡта торһон хатта ки!

ПОГОЖИЙ ДЕНЬ

(Воспоминание о лете)

Эх, сегодня, как красотка, мир одет в цветной наряд,
Вся земля благоухает, будто бы цветущий сад.

Словно ветер, что волнует озеро с живой водой,
Воздух над землей струится, освежая нас собой.

Эх, какой прелестный день: ни дать, ни взять — небесный рай.
Что там рай — забудь о нем и жизнь земную выбирай!

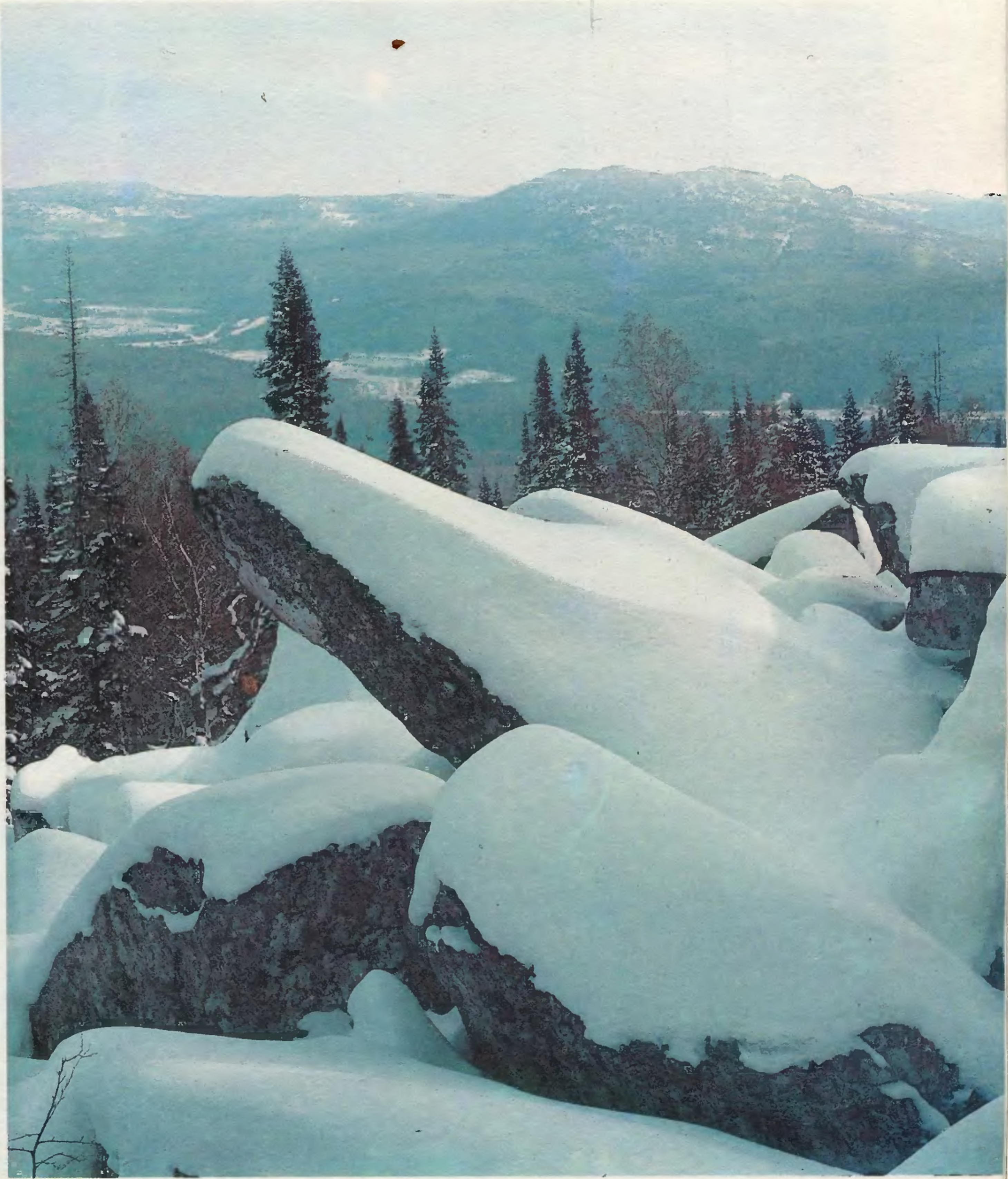

ТУПРАҠ

Тупраҡ беҙҙең анабыҙ,
Беҙ тупраҡҡа балабыҙ.
Тупраҡ, тупраҡ, тупраҡ!
Күкрәктәге сәнабыҙ.

Тупраҡ беҙҙең атабыҙ,
Беҙ тупраҡҡа ятабыҙ.
Тупраҡ ҡәҙерен аңламау
Беҙҙең өлкән хатабыҙ...

...Тупраҡ башҡорт бәхетелер,
Бәхетебеҙҙең тәхетелер.
Тупраҡ ҡалһа истиҡбал,
Нурлы, раушан, яҡтылыр.

Тулыр илгә батырҙар,
Аҡ шоңҡарҙай аҡындар:
Арыҫландай айҙарҙар
Әйләнеп үк ҡайтырҙар.

Тупраҡ алһаҡ, ҡалабыҙ,
Бүтәнсә юҡ сарабыҙ.
Тупраҡ китһә, һау бул, донъя,
Өҙөлмәктер самабыҙ.

ПОЧВА

Почва, почва! Наша мать.
Грунт! Земная благодать!
Стоя прочно на тебе,
Благодарны мы судьбе.
Чернозем — ты наш отец.
Нет тебя — и нам конец.
Вся ошибка наша в том,
Что тебя не бережём.
Не пора ли нам понять,
Что земля — отец и мать!
Дочери и сыновья,
Вместе с ними есть семья.
Почва — счастие башкир,
Трон незыблемый и пир.
Будет почва под ногой —
Будет и башкир живой;
Даст она и удальцов,
И поэтов, и певцов,
Храбрецов-богатырей,
Молодцов-поводырей.
Есть земля — мы будем жить,
Нашим счастьем дорожить.
А уйдет — нам жизни нет,
Тьма покроет белый свет.

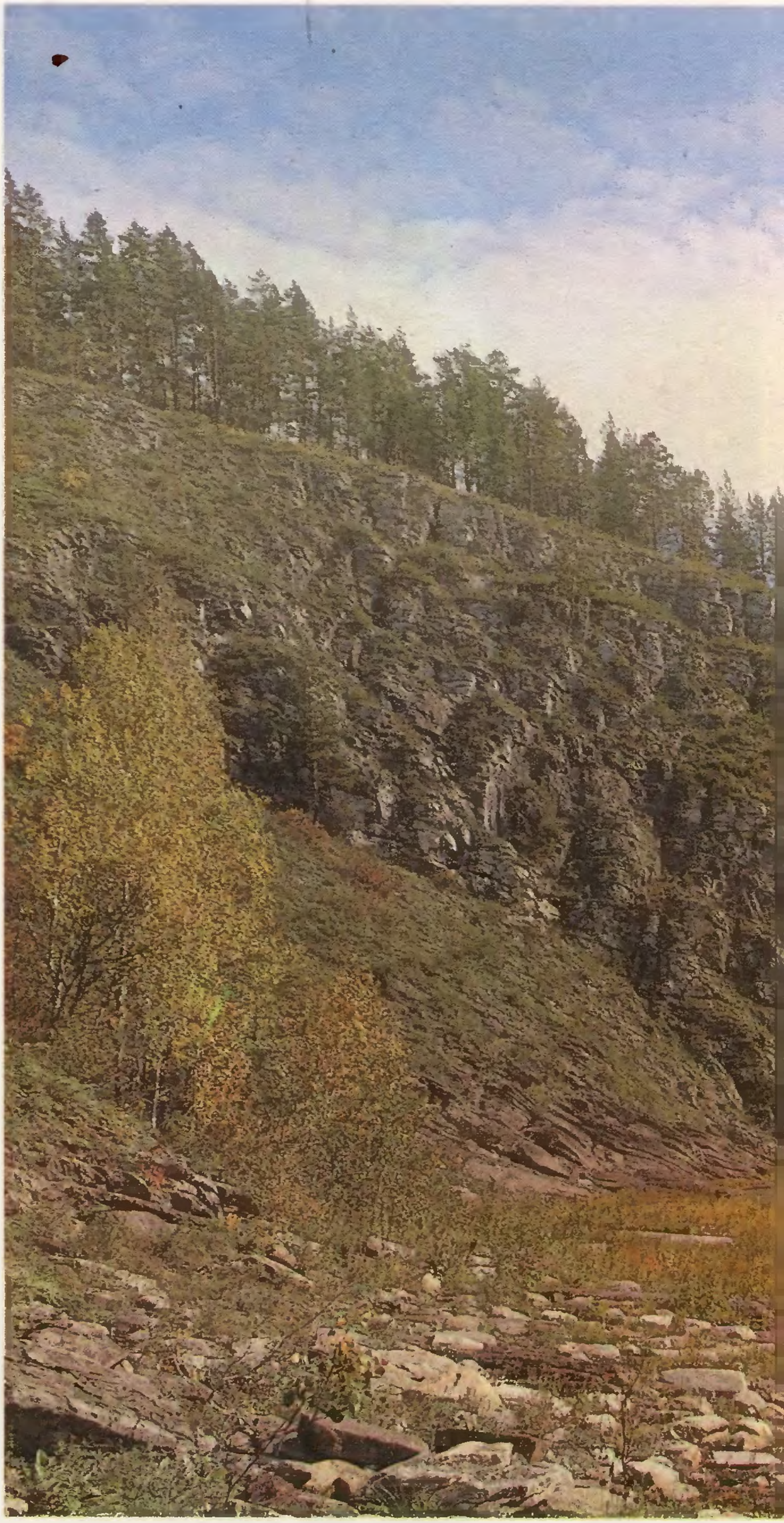

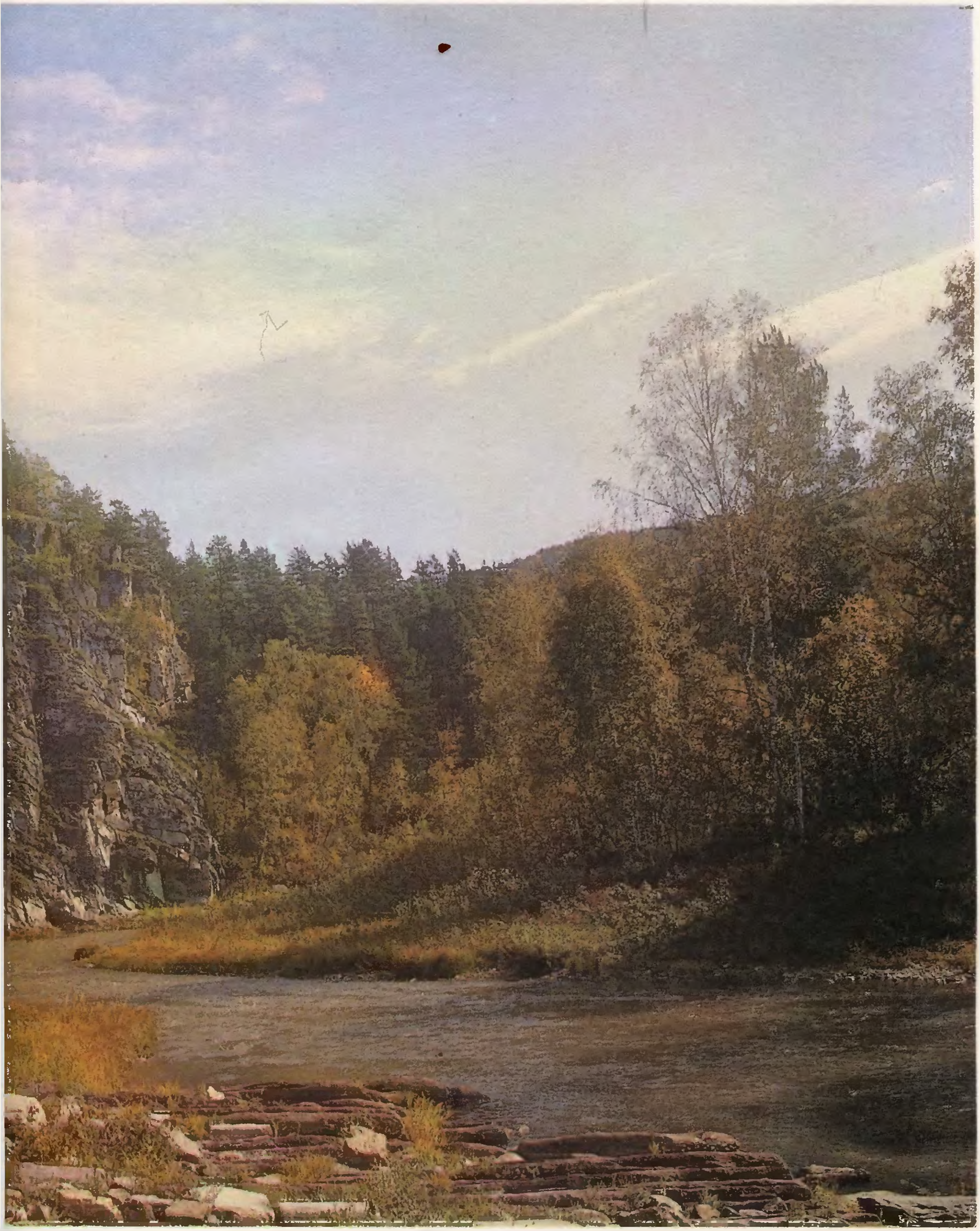

КЕМ ӨСӨН!

Айға үрләп, нурҙа уйнап,
Күкрәгемде нурланым.
— Ит ғәфү әй, ай, — тинем мин,—
Нурҙарыңды урланым.

— Һис зарар юҡ, ал, — тине ай,—
Ал да сәҫ нур халҡыңа;
Мин дә бит төн һаҡына
Алдым ҡояштың нурҙарын.

Темәс ауылында Бабич исемендәге урам.

Село Гемясово. Улица имени Бабича.

Баймаҡ районының Муллаҡай ауылындағы мәсет, Шәйехзада Бабич был ауылда булған.

Мечеть в деревне Муллакаево Баймакского района. В этой деревне бывал Шайхзада Бабич.

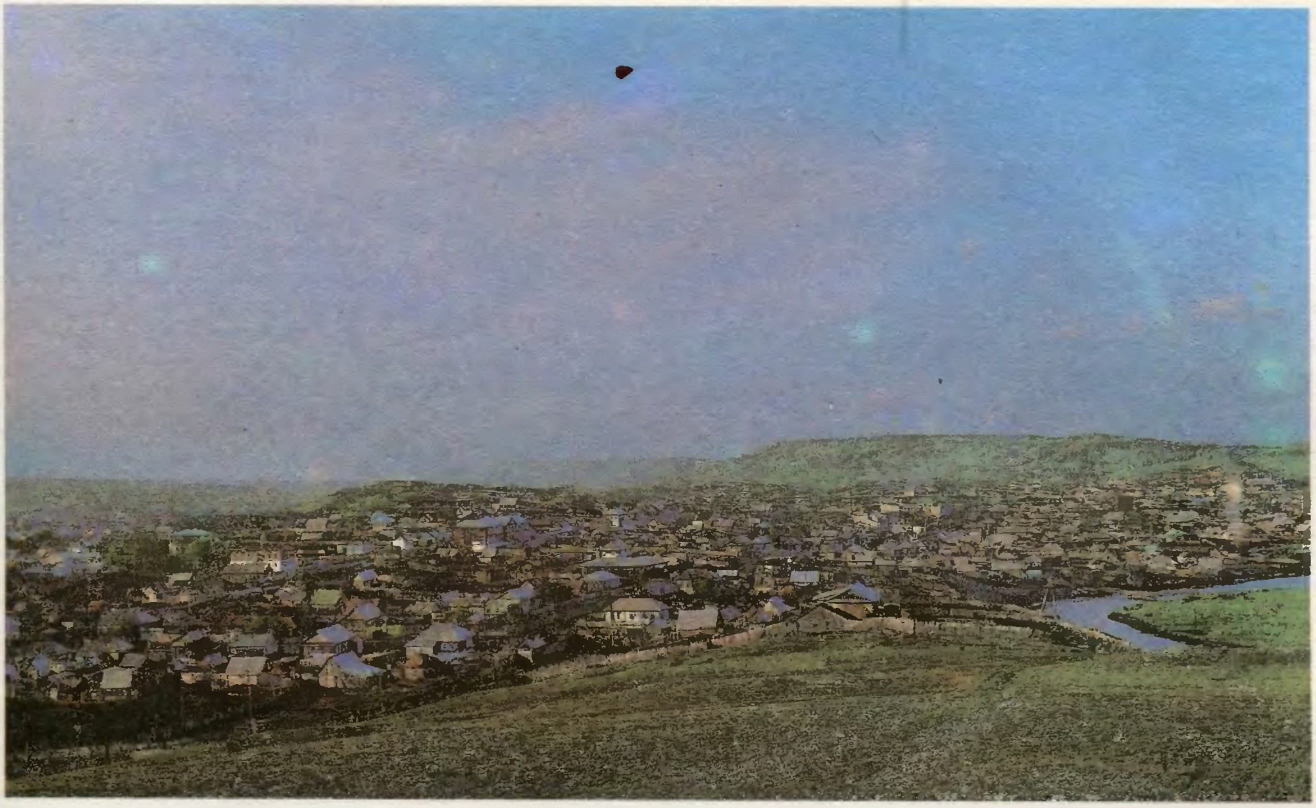

ОТВЕТ ЛУНЫ

Лучами стала грудь моя полна,
Когда я на Луне играл.
И я сказал: «Прости меня, Луна,
Я у тебя лучи украл».

«Я не сержусь, — услышал я ответ, —
Бери лучи, чтоб дать народу свет.
Ведь я сама, чтобы сиять в ночи,
У солнца отняла его лучи».

Башҡортостан республикаһының тәүге баш ҡалаһы Темәстәге тарихи йорттар.

Дом в первой столице Башкирской республики — Темясове.

БАШҠОРТОСТАН

...Башҡортостан баҡсаһы —
Арыҫландар торған ер;
Арыҫландар бабаһы —
Ҡаһармандар йөрөгән ер;
Ҡаһармандар кәүҙәһен
Ҡосаҡлаған, күмгән ер;
Хәләл ҡандар шәүләһен
Күккә тәрсим ҡылған ер.
Башҡортостан — гөлбостан,
Былбылстан, нурбостан,
Шунда тыуған, шунда үҫкән
Башҡорт тигән арыҫлан.

Башҡорт халҡы тарихта
Ғәйрәт менән фаш булған;
Киң иреккә ашҡынған
Күңелдәге ташҡындан;
Һәр ваҡытта намыҫын
Үҙ башына баш ҡылған;
Тыуған илен һаҡлауға
Үҙе булған таш ҡурған.
Башҡортостан — гөлбостан,
Рәйханостан, нурбостан,
Шунда тыуған, шунда үҫкән
Башҡорт улы арыҫлан...

...Уралҡайҙың аҫты алтын,
Өҫтө шиғыр, үҙе нур;
Киләсәктә был ергә
Хоҙай үҙе ҡыҙығыр...
Башҡортостан — йәмбостан,
Илһамыстан, шиғырстан,
Шунда тыуған, шунда үҫкән
Башҡорт намлы арыҫлан!

Ҡыуан аңлап, әй, Ватан,
Беҙ аңланыҡ хәлеңде;
Һине һалып ҡулбашҡа,
Беҙ йөкләнек ғәмеңде.
Ғәреш әғлә өҫтөнә
Мендерербеҙ даныңды;
Беҙ фидаи һинеңсен —
Йәшәтербеҙ намыңды!
Башҡортостан йәшәһен,
Сөнбөлөстан йәшәһен!
Шунда тыуып, шунда үҫкән
Арыҫландар йәшәһен!

БАШКОРТОСТАН

Львы жаждут мщенья, если враг
Их землю топчет и тиранит.
Едва он к ним направит шаг,—
Пылая, кровь башкира прянет,
И если смертный бой с врагом,
Подобно грому, грозно грянет, —
Под грязным вражьим сапогом
Башкира честь лежать не станет!
Башкортостан, страна услад,
Бесценный клад, нетленный сад,
Где лев — по имени башкир —
Родился и увидел мир!

Башкир издавна знаменит
Вольнолюбивою отвагой:
Она в душе его звенит
Раскованной весенней влагой.
Он бился, не считая ран,
И честь была его вожатым,
Он возвышался, как курган,
Противоставший супостатам.
Башкортостан, страна трудов,
Страна цветов, страна плодов,
Где лев — по имени башкир —
Родился и увидел мир!
Один башкир зажечь готов
Сто адских топок для начала,
Сто райских сотворят садов
Богатство одного Урала!
Земля башкир, весенний пир,
Пернатых и растений пир,
И лев — по имени башкир —
Впервые здесь увидел мир!
Земля моя, родной очаг, —
Настало время для работы:
Поднимем на своих плечах
Тебя и все твои заботы!
Мы, гордые твоей судьбой,
Мечтами светлыми твоими,
Готовы жертвовать собой,
Чтобы твое блистало имя!
Да здравствует страна башкир,
Да здравствуют и труд, и мир,
И львы, которые росли
Для торжества родной земли!

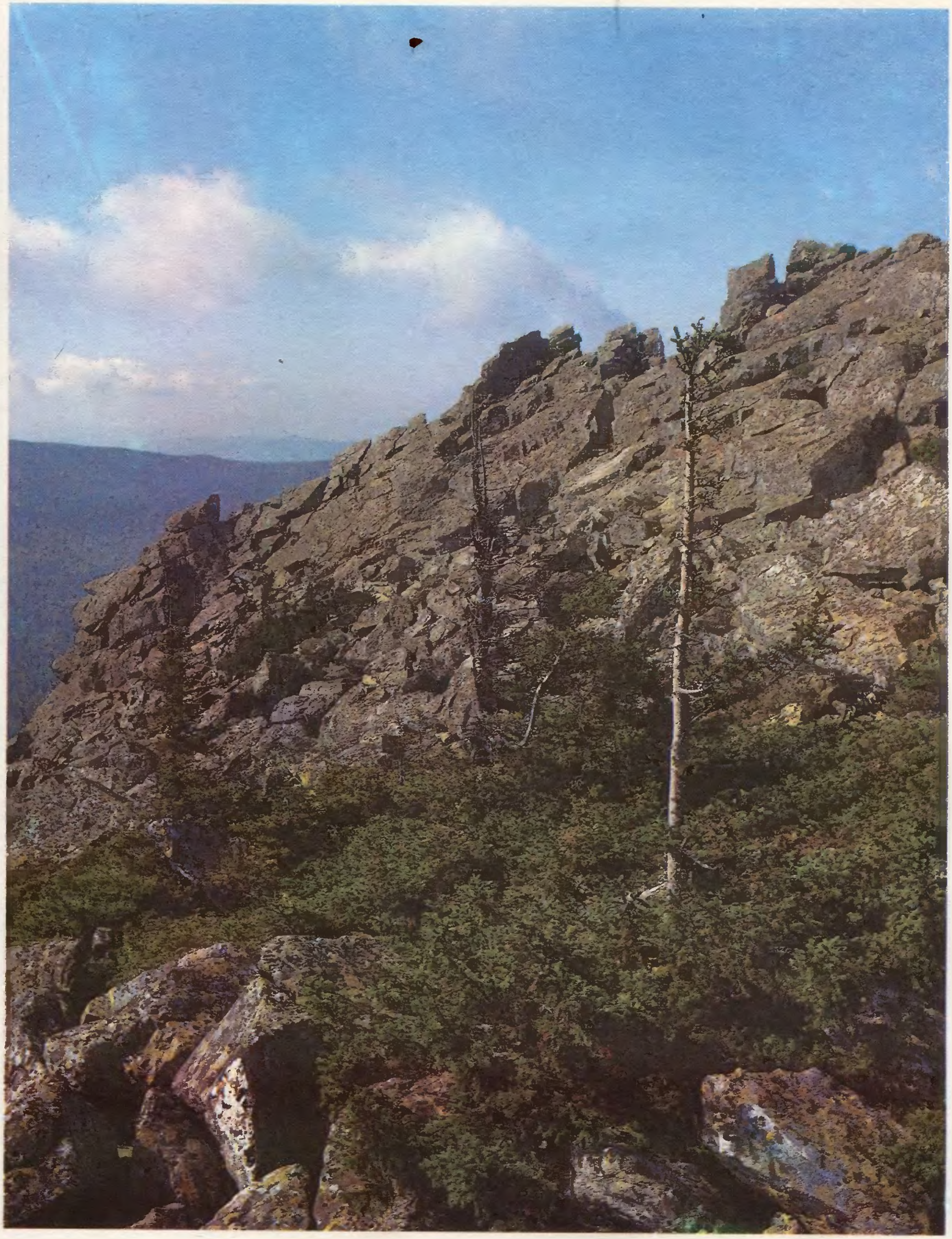

КӨРӘШЕП ҮТКӘР ҠЫҪҠА ҒҮМЕРЕҢДЕ

Ник һыҙлайһың, күңелем, ник юҡ өсөн
Ағыулайһың минең аңымды!
Көйҙөрөп һин эстән, һис ваҡытһыҙ
Сығараһың, ахыры, йәнемде.

Үҙеңде һин иҙеп янған менән,
Уйлама һин, ваҡыт үтер тип,
Ҡара төндә ҡара болот булып
Ерҙе баҫҡан зөлмәт китер тип.

Һине бәйләп тотҡан ныҡ бығауҙы
Бик тиҙ генә өҙә алмаҫһың.
Аяҡ аҫтың тулы тәрән соҡор,
Бик тиҙ йүгереп китә алмаҫһың.

Төкөр донъяһына, бул түҙемле,
Ағыулама юҡҡа тамырыңды,
Ысын ирекле алғы көн өсөн
Көрәшеп үткәр ҡыҫҡа ғүмереңде!

ЖИЗНЬ В БОРЬБЕ

Почему, душа моя, жестоко,
Так, что сердце в пламени скорбит,
Мучаешь и жжешь меня до срока
По причине мелочных обид!

Ты сама, пути не зная к бою,
В том огне погибнешь тяжело...
Разве на земле само собою
Уничтожится, исчезнет зло!

Как бы ни пылали наши раны,
Разве цепи разорвать легко!
Если на пути твоем капканы,
Разве убежишь ты далеко!

Позабуду обиду и унынье!
Если счастье надобно тебе, —
Ради счастья проведи отныне
Жизнь свою короткую в борьбе!

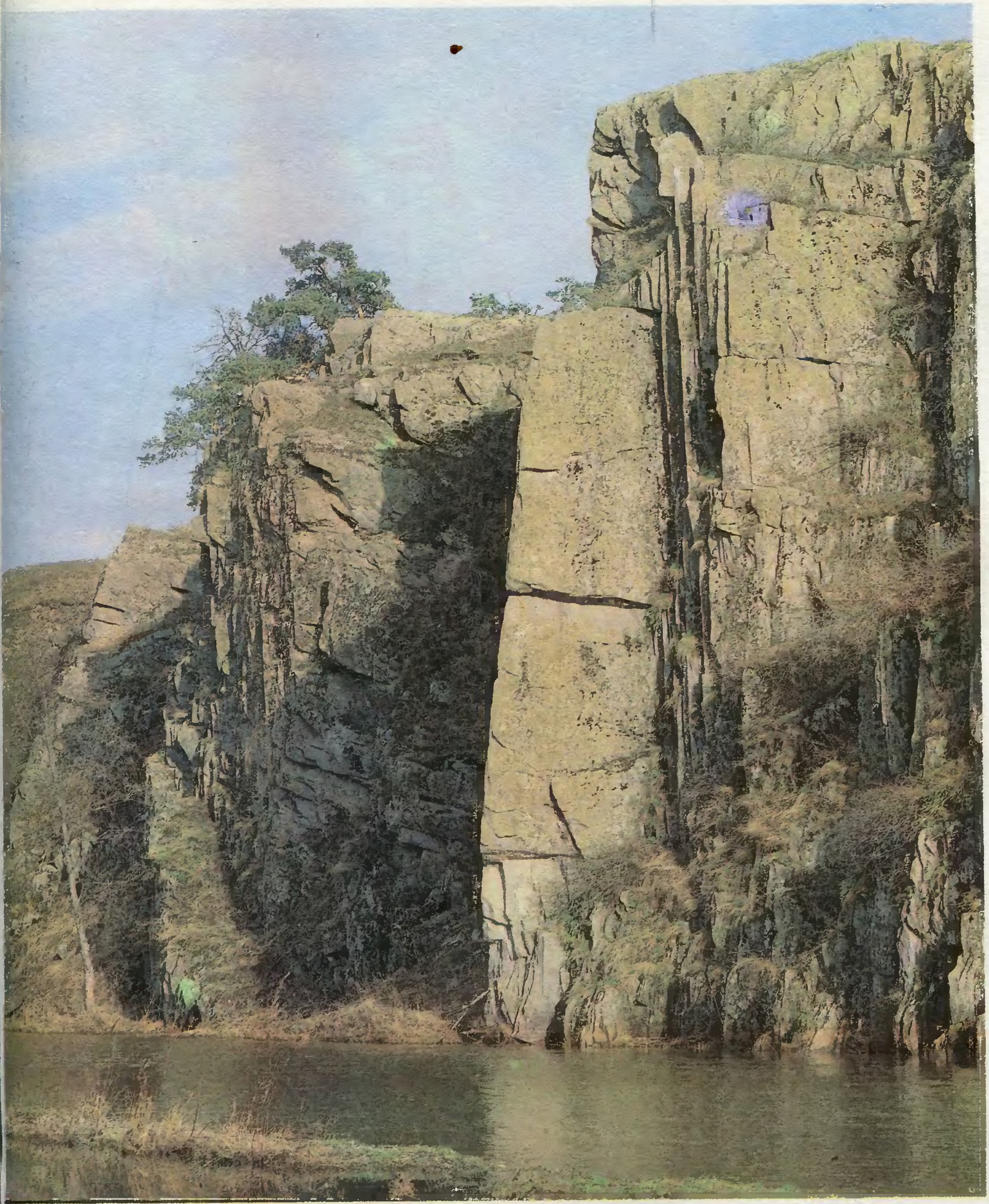

ЯҘҒЫ ЙЫР

Ултырҙым мин тауҙың күкрәгенә,
Йырҙар яҙам, елкәй, иҫмәй тор.
Шишмәкәй, тын, аҡрын... сеү, шаулама,
Үткән ғүмерем, иҫкә төшмәй тор.

Сылтырап аҡҡан шишмә буйҙарында,
Аһ, мин йөрөнөм былтыр кем менән!
Шул саҡтарҙа, шишмә, алып аҡтың,
Ҡалдым һыҡрап ауыр моң менән.

Йырҙар яҙам тауҙың күкрәгендә,
Зинһар, тимен, елкәй, иҫмәй тор.
Йомол, гөлкәй, йомол бер минутҡа,
Минең күҙҙәремә төшмәй тор.

Аһ, сәскәтәр, былтыр һеҙҙе өҙөп,
Кемдең күкрәгенә ҡаҙаным!
Кемгә ҡаҙап, кемгә моңло ҡарап,
Күҙҙәренән яуап араным!

Кем ине ул шунда ай битенән
Минең йырҙарымды уҡыған!
Кем, тирбәтеп, минең күкрәгемдә
Уйнап торҙо таңда йоҡонан!..

Йырҙар яҙам тауҙың күкрәгендә,
Тау күкрәге серем белһен, тип;
Гөлдәр һирпеп яҙған йырҙарымды
Күкрәгендә һаҡлап торһон, тип.

Тыңлағыҙсы, ҡоштар, йырҙарымды,
Тыңлаһағыҙ, һеҙгә йырлармын.
Һеҙ һайрарһыҙ, ә мин тыңлармын,
Тыңлап, үкһеп-үкһеп илармын.

ВЕСЕННЯЯ ПЕСНЯ

Я на горе пишу стихи... Молчок,
Весенний ветерок! Меня в покое
Оставь и ты, затихни, родничок!
И ты не вспоминайся мне, былое!

В ущелье, где ручей журчит всегда,
С кем я бродил прошедшею весною!
Те дни умчала, унесла вода,
Осталась лишь одна печаль со мною.

Я на горе пишу стихи... Поток
Речной воды, замолкни, ради бога,
Зажмурься на мгновение, цветок,
Зачем ты смотришь на меня так строго!

О, к чьей груди в том памятном году
Я приколол цветок, и в час рассвета
Какую в тех глазах открыл беду,
В которых жадно я искал ответа!

Цветы, вы эти помните глаза,
Таинственные, полные томлений!
Они меня сжигали, как гроза,
И я упал пред ними на колени.

Я на горе пишу стихи... Не вей,
Весенний ветер, на лесистой круче,
Не пой, не пой, жестокий соловей,
Меня терзает голос твой певучий!

Стихи, в которых боль моя горит,
Вы, птицы, не хотите ль спеть! Начнете,
А я послушаю, как вы поете,
И, выслушав, расплачусь я навзрыд.

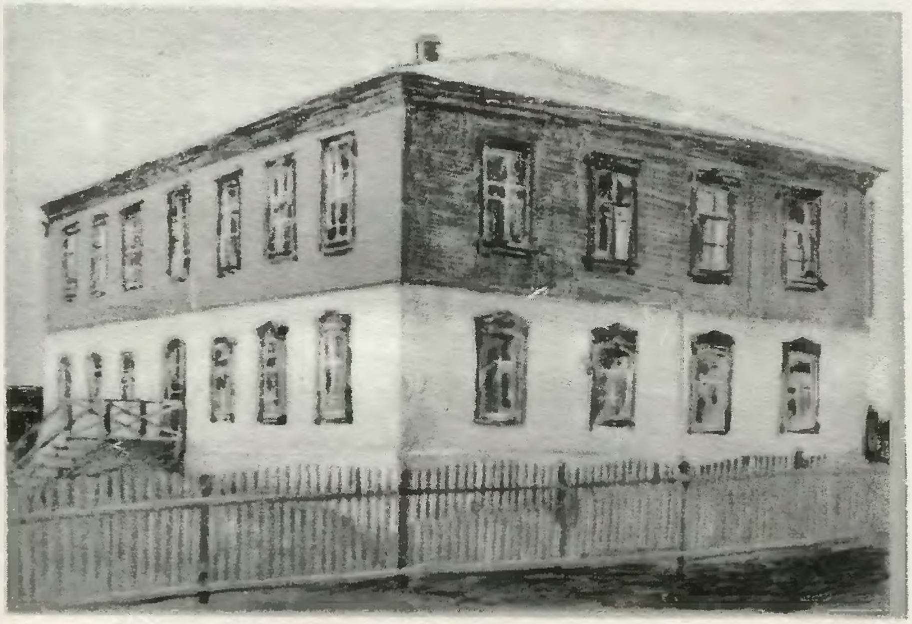

Темәс. Ошонда харби частарҙың I съезы булған. Ревкомдың типография һәм редакцияһы урынлашҡан. (Ш. Бабичтың һуңғы эш урыны.)

Темясово. Здесь прошел I съезд воинских частей. Размещались типография и редакция Ревкома.

Темәстә Башревком редакцияһында эшләгән саҡта Шайехзада Бабич бер нисә ай йәшәгән йорт. (Сайетғәли Әбсәләмов өйө.)

В этом доме Саитгали Абсалямова в селе Темясово несколько месяцев во время работы в редакции Башревкома жил Шайхзада Бабич.

Һаҙый бай йорто. Бабич тәүҙә ошонда йәшәгән.

Дом Хадый-бая. Бабич жил в этом доме.

(بالشاویکتەر منەن کیلشو طورالی باشقرد خلقینه)
کویدی خطاب.

ا.

باشقرد خلقی! هیگا بر هود ئەیتەم،
مینم آمینگن هوددی طگداهالق:
ذکی هندی هانقان نیگان هودگه،
انانهاشنك آلیوط بولماهالق...
اوریگالا آلما. باشقرد بولهالق،
احمدذکی بندی هانار نیب!
قران ئوبب ذکی عهد ایتکن،
اوبدای کورمه آنطن ناپار نیب!
باشقردداغی ناموس، ایمان منن
یارهب تیبه ذکی بوره‌گی؛
تولاق آصا دشمان قوطقوهینه!
ذکی-باشقردستان تیره‌گی؛
باشن هالوب ذکی ئشکه کرگان
بهتیم باشقردستان بختینه؛
[illegible]
دنیا آقساهینه، تختینه!...
اشان، اشانغاندای بر الله‌گه،
ذکی-هیدینك صادق اوغوللا!
اوطقه بشعر، ذکی، هوغه تزشعر،
اما هانماث ناموس-کوگلن!
بالشاویکتەر مەن اول کیلشیه
یاهی قونقارام نیب کیلشی.
ویدای کورمه: نیگه آلای بولغاس
دوطی یاقلی بولوب هوغشی؟
دوطی یاقلی بولدق شونك اوسون:
دوطی بندی یافتاپ یورگه‌نگه:
«مین‌ده هنلك کیلك هوغش تیلام،
نوروتایدی(*) یافتاب» تیگانگه.
دوطی یاقلی بولدق شونك اوسون:
دوطی بندگه قورال بیرگه‌نگه،
کهره‌لك تمر آذق، کییم، آقسا
تاغن بیروب طورام» تیگانگه!
دوطی یاقلی بولدق شونك اوسون:
دوطی-خلق یاقلی بولغانغه،
بارلق نورلتایسی سانسالار
دوطی یاقلی بولوب یورگه‌نگه...

دوطی، کالجاك ئەیته: اش باشینه
آلتون تاجلی بادشاه منهن، تی؛
بادشاه متوب عمان نیکالایدای
پارلیلاردك قانن ایمهون،تی.
بالشاویکتەر ئەیته: قولدق بتهون،
بارلی خلق راحت باشاهن،
ایرك کونی طووب بولدنباهه
تیبذ، یاقتی کوننەر یاشاهون!»
دوطی کالجاك ئەیته زاقونداردی
بای بشه‌لر ئذوب طورهون،تی،
یارلی، اشسی خلق اقلگیسه
بای بشه‌گه تحت قیلهون، تی
بالشاویکتەر ئەیته: اسل، نسب،
توره‌لکدك [illegible] تیین، تی،
[illegible]
دون [illegible]
دوطی کالجاك ئەیته: بیرگه کوککه
خوجه بولهون فقط اورس، تی،
مسلماندار هامان ایذلهون، تی
اورصنقیمه دوروست، تی!
بالشاویکتەر ئەیته: «هعر بر ایاگه
کامل مختاریت بیرلهون!
هعر بر یارلی، مظلوم، ایذلگن ایل
مختاریت آلهون، ترآهون.»
دوطی، کالجاك ئەیته: واق میللەتتەر
«مختاریت» آلا کورمەهن!
بادشاه قول آستنده عمر هورب
بورژوازدار یه ن یرداهون!»
اویداب قارا باشقرد عقلك منهن:
قایهی طرف هیکه خیرلی؟
آناو تؤری یامان دوطقلرمه؟
ئه‌لله بالشاویکمه خیرلی؟
برده شکهذ هیکه عقلك ئەیتور:
بالشاویکته بولی خیر، نیب!
یانك تلعر شرتیا: ای خدایم!
دوطقناردن منگی آیرا! نیب،
نی ئەیتورك ایکن اهندی هیکه:

ملهن اولار. بذلك باشقردلاردك
عکس الانقلابیی تولگلن،
اونوهوندار باشقرد ناریختارن
شونده کورور باشقرد کوگلن!
شوندا کورور-باشقرد بوروندانوق
انقلابیی بولوب کیلگانن،
ظالم نوره‌لرگه باشن بیرمه‌ی
ایرك اوسون هوغش قیلغانن.
بلوب طورولك-بذلر بوروندانوق
قارا کوسکه یامان قارشی ایلك!
بذلك اونکانده‌گی فهرماندار
زمانینه کورمه‌بالشبویك!
بذلك آیلك،آقای، هتواندار،
قارا هانال، آیدار. کوسمه .
[illegible]
هوغدیرب ئولگان آلتون اسلم!
ایرك اوسون، آزاد ایلکه‌ی اوسون
بوروندانوق کیلدك قرلب.
اورص منهن تیه تیه بلدار
هوغشوب یاروب کوسکه بیرلدك.
اورص تعصاس بذدی شطرلانیب.
[illegible] ابذلدك.
بیر تارایدی بذلك، ایل تارایدی،
ئه‌دهم کورمه کانمی بذ کوردك...
[illegible]
باشقرد خلقی بوقتاب یاتیوئما؟
ایلی اوسون هوغشوب شهید بولهان
اولو آتابلار اسمی هانهونما؟
یوق، هانمای باشقرد ایسکی اسمن،
آلوب کیلوب [illegible] میدانغه!
مین باشقرد! «نیب شوندا هوره‌لگهس،
هقردوز خلق قالدی خیرلیمه.
اویدای اینی اولار: باشقرد خلقی
اولم ایسرکدگی طوطقلن، نیب،
بهملی بیرن آنك اورص یاهقان،
باشقرددغن ناتار بوطقلن نیب!

Шайехзада Бабичтың «Большевиктар менан килешеү туралы башҡорт халҡына көйлә хитап» исемле шиғыры. Темәс, февраль, 1919 йыл.

Стихотворение Шайхзады Бабича «Обращение к башкирскому народу в связи с соглашением с большевиками». Темясово, 1919 год, февраль.

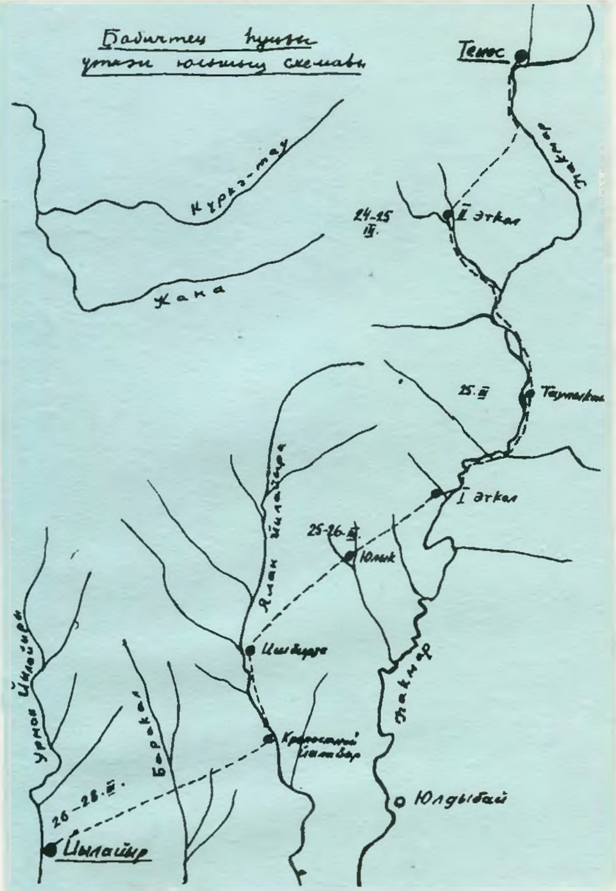

Ш. Бабичтың Темәстән Йылайырға үткән юлы. 24—28 февраль, 1919 йыл.

Путь Шайхзады Бабича из Темясово в Зилаир 24—28 февраля 1919 года.

Йылайыр ауылында ҡыҙыл ғәскәрҙәр тарафынан язалап үлтерелер алдынан Шәйехзада Бабич ошо йортта бикләп тотолған.

Перед казнью Бабича в селе Зилаир красные командиры содержали поэта под стражей в этом доме.

Шағир Т. Ченәкәй Шәйехзада Бабич ҡәберендә сығыш яһай.

Поэт Т. Ченеки выступает на могиле Шайхзады Бабича.

ӘЙҘӘ, МИЛЛӘТ!

Іөк ауыр. юл болғауыр булһа ла, милләт, әйҙәле:
ылда рәхәт ҡәҙерене белмәккә михнәт файҙалы.

ікты, нурлы көндәрең алдында. Был хаҡ вәғәҙәһе.
Ана күренә ҡибла яҡлап бик матур аҡ шәүләһе.

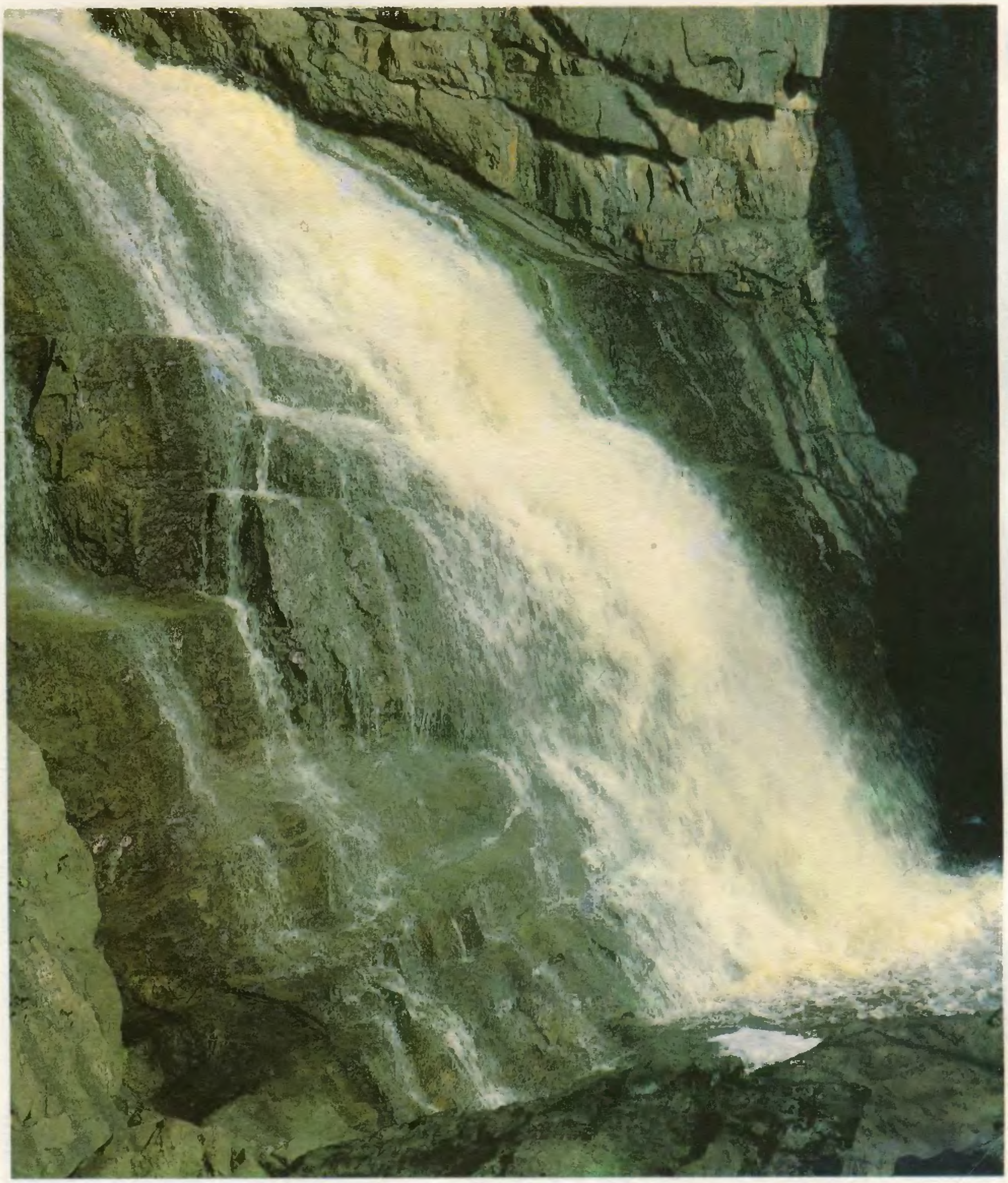

БӘХЕТЕМ

Зәңгәр күк — тажым, сыбар ер — тәхетем,
Үҙем — азат йән, аҡ ҡояш — бәхетем,
Йондоҙҙар һәм ай — серсе дуҫтарым,
Һандуғас, турғай — йырсы ҡоштарым...

Гөлдәр йылмайған, ҡырҙар нурланған,
Бөтә ер-күге нурға сырмалған.
Шашам, ашҡынам... Шатланам сикһеҙ,
Азат мин, азат! Бәхетем офоҡһоҙ!

СЧАСТЬЕ БЕЗ КРАЯ

Мой трон — земля, а мой венец — сиянье небосвода.
Моя отрада — солнце дня, моя душа — свобода.

Люблю я звезды и луну — подружек и друзей,
Мне жаворонок — побратим и спутник — соловей.

Я вижу: радуется мне все доброе, живое,
И эта пестрая земля, и небо голубое.

Схожу с ума и рвусь туда, где чистые сердца...
Нет края счастью моему, свободе нет конца!

КҮКТӘ — АЛЛА, ЕРҘӘ — ИБЛЕС...

Күктә — алла,
Ерҙә — иблес,
Мин — малай.
Береһе — «дин», тип,
Береһе — «мин», тип
Тартҡылай.
Белмәйем:
Әллә алла,
Әллә иблес
Алдалай!!

БОГ ИЛИ ЧЕРТ!

Бог — посреди небес.
В земной юдоли — бес.
Я мальчуган.
Один твердит: «Ислам!»
Другой кричит: «Я сам!»
В словах — туман.
Но справедлив ли бог!
А бес — кому помог!
На чьей из двух дорог
Обман!!

ӘЙҘӘ, КҮҢЕЛЕМ

Әйҙә, күңелем, бында торма, күккә, күккә, күккә ос,
Күккә ос: күктә тыныс, бында һуғыш, бында ҡылыс!

Әйҙә күккә, бында йәм юҡ, күктә йәм бар, унда нур,
Бында нимә: йәмле һындар... Унда хур бар, унда хур.

Әйҙә, ғүмерем, әйҙә, бәхетем, әйҙә, күңелем, бергәләп,
Бында булһа күбәләктәр, ундалыр барлыҡ мәләк.

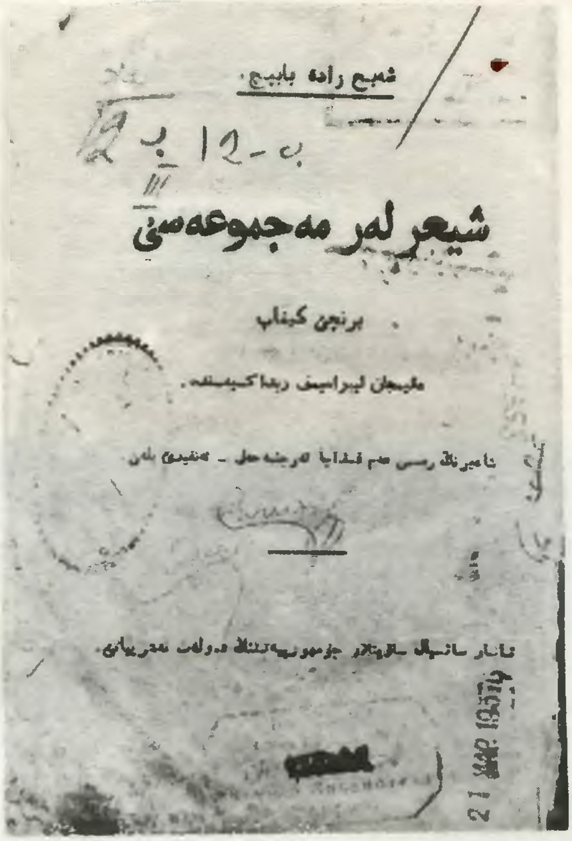

Шәйехзада Бабич. «Шиғырҙар мәжмүғәһе». Казан, 1922 йыл.

Шайхзада Бабич. Сборник стихов. Казань. 1922 год.

Шәйехзада Бабич шиғырҙары. Мәскәү, 1925 йыл.

Стихи Шайхзады Бабича. Москва, 1925 год.

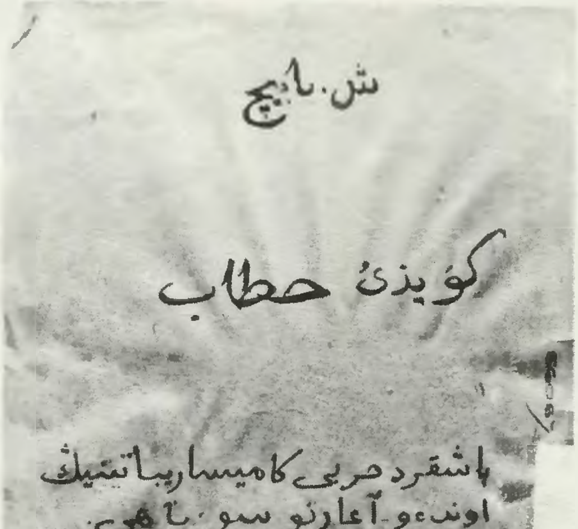

Көйлә китап. Темәс. 1919 йыл.

Шайхзада Бабич. Обращение в стихах. Темясово, 1919 год.

Шәйехзада Бабичтың китаптары.

Книги Шайхзады Бабича.

ШӘЙХЗАДА БАБИЧ

ШИҒЫРҘАР
ПОЭМАЛАР

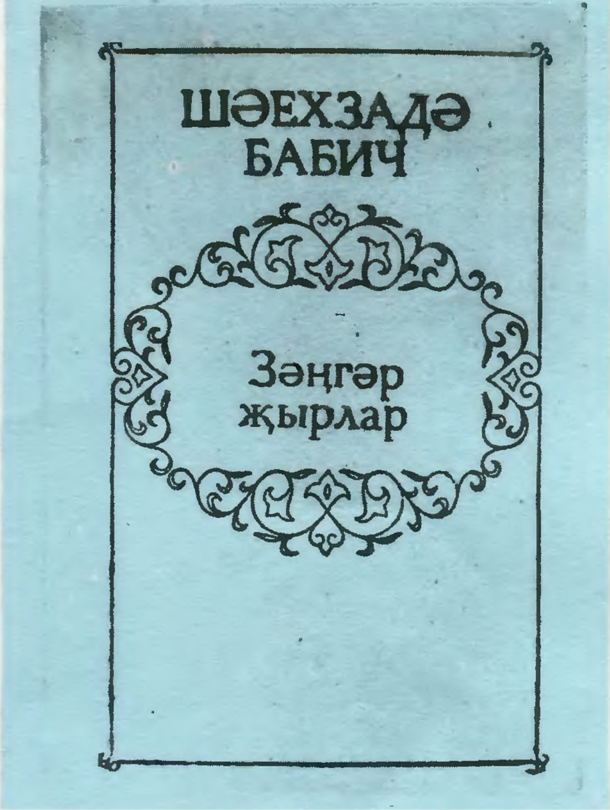
ШӘЕХЗАДӘ
БАБИЧ
Зәңгәр
җырлар

Шайхзадә Бабич
Библиотечка башкирской поэзии
ШАЙХЗАДА
БАБИЧ

ШАҒИРҘЫҢ ЗАМАНДАШТАРЫ

СОВРЕМЕННИКИ ПОЭТА

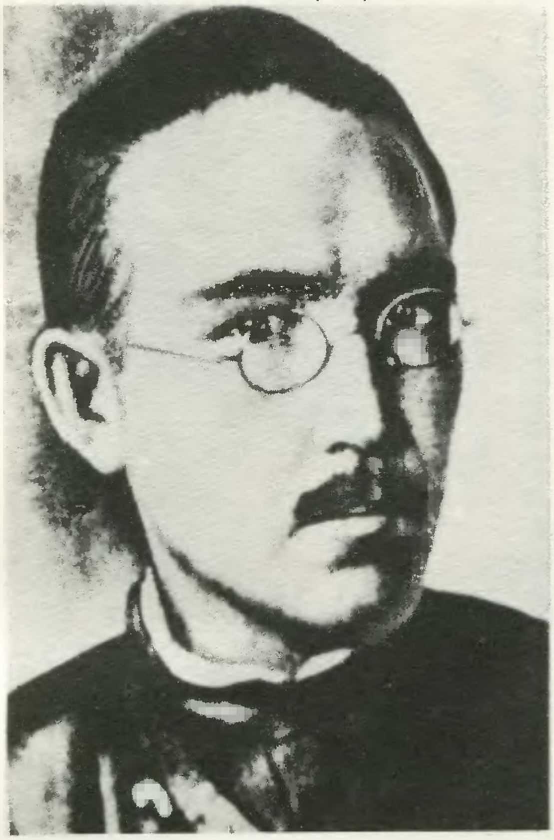

Зәки Вәлиди.
Заки Валиди.

Тәркиәлә башҡорт ғалимдары.
Тәүге рәттә һулдан уңға: Абдулҡадир Инан һәм Зәки Вәлиди. Баҫып торалар: Оҫҡайнаҡ һәм Алтай.

Башкирские ученые в Турции. В первом ряду слева направо: Абдулкадир Инан, Заки Валиди. Во втором ряду Ускайнак и Алтай.

Ғабдулла Туҡай.
Габдулла Тукай.

Дәрдмәнд.
Дэрдмэнд.

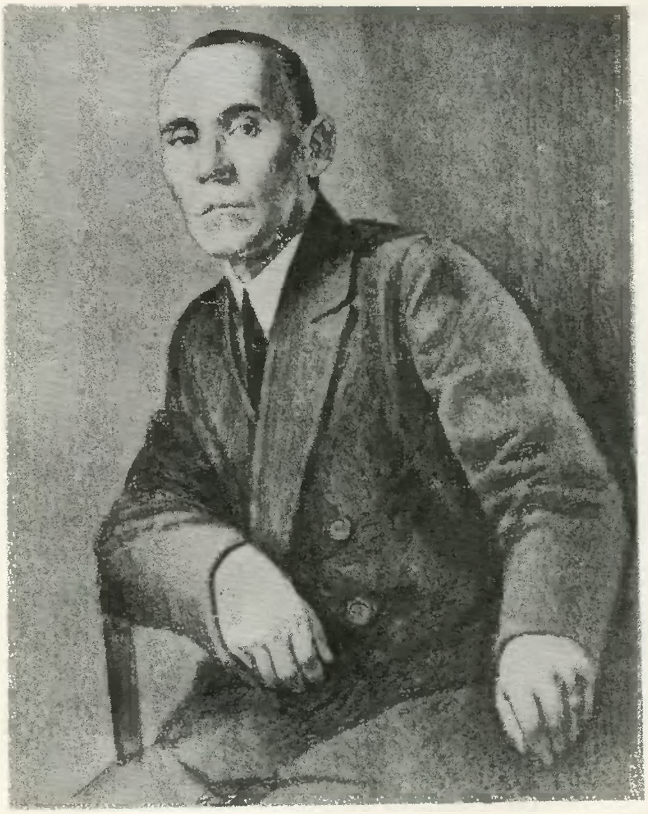

Ғәзиз Әлмөхәмәтов. Газиз Альмухаметов.

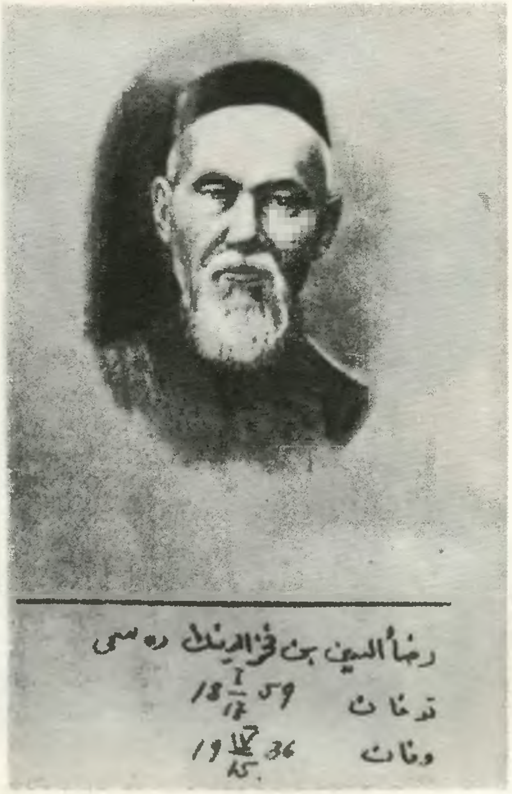

Риза Фахретдинов. Риза Фахретдинов.

Мөхәмәтсәлим Өмөтбаев. Мухаметсалим Уметбаев.

Зыя Камали. Зия Камали.

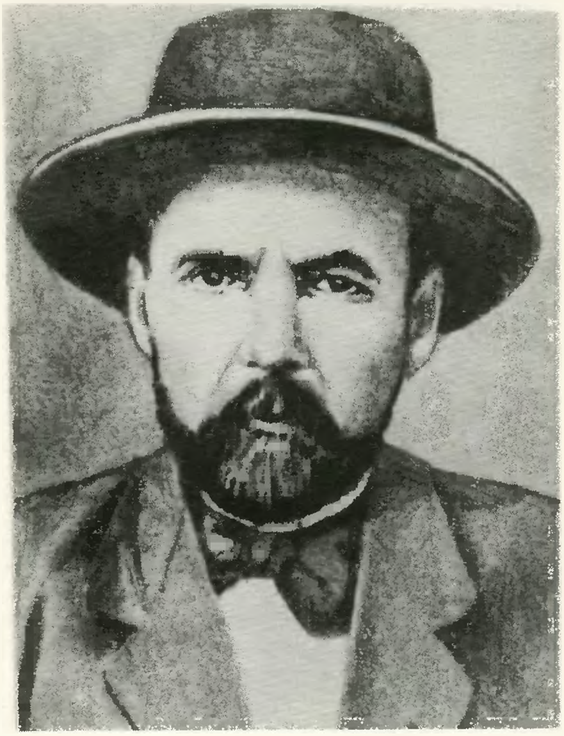

Мифтахетдин Аҡмулла. Мифтахетдин Акмулла.

Мәжит Ғафури. Мажит Гафури.

Сәғит Рәмиев. Сагит Рамиев.

Шәһит Хоҙайбирҙин. Шагит Худайбердин.

Һулдан уңға: Төхфәт Ченәкәй, Хәсән Туфан, Сәйфи Ҡудаш.

Слева направо: Тухват Ченеки, Хасан Туфан, Сайфи Кудаш.

Муса Мортазин. Муса Муртазин.

Юныс Бикбов. Юныс Бикбов.

Х. Йомағолов.
Х. Юмагулов.

Сәрүәр Әҙһәмова.
Сарвар Адигамова.

Шәрәф Манатов.
Шараф Манатов.

Нәҡи Иҫәнбәт.
Наки Исанбет.

Мөхтәр Әүәзов.
Мухтар Ауэзов.

БЕР МИНУТ

Бер минутта ташты күңелем, бер минутта булды ут,
Берсә янды, берсә туңды, барыһы булды бер минут.

Бер минут бар донъяһын ҡарғап ҡабынды уттарым,
Янды, көйҙө, парса-парса булды меҫкен күкрәгем.

Эйе, янды күкрәгем... Тик, юҡ, ләкин меҫкен түгел,
Был йөрәк — утлы йөрәк, үткен күңел, киҫкен күңел.

Ул яна, тик ҡайғырып янмай, яна шатлыҡ менән,
Ул яна был донъяны күрмәк булып аҡлыҡ менән.

Ул яна... Сеү, һипмәгеҙ һыу; эйе, ул янһын әле!
Янған уттар күҙҙәремдән йәш булып тамһын әле!

Там, минең күҙ йәштәрем, там, там, тамып тор мәңгегә,
Ян, минең аҡ күкрәгем, ян, ян, янып тор мәңгегә.

ОДНО МГНОВЕНЬЕ...

Моя душа пришла в волненье, и верится с трудом,
Что может стать в одно мгновенье она то пламенем, то льдом.

Весь мир прокляв, в одно мгновенье из тысячи огней
Вдруг вспыхнул, точно вдохновенье, пожар в груди моей.

Душа-бедняжка загорелась... Бедняжка! Нет, она
И силу обрела, и смелость, мятежна и грозна!

Она горит, но не от горя, — от радости горит,
Она горит, с неправдой споря, и новый мир творит.

Душа горит... К чему угрозы — огонь залить водой!
Пускай из глаз моих, как слезы, бежит огонь святой!

О слезы, двигайтесь, как реки, от ночи до зари!
Не гасни, мой пожар, вовеки, душа моя, гори!

Йылайыр ауылы янында Шәйехзада Бабич күмелгән туғандар ҡәберлеге урыны.

Братская могила у села Зилаир, где похоронен Шайхзада Бабич.

АҠТЫҠ ЗАРЫМ

Валлаһи, һин сәнселеп кит, тонсоғоп үл, бөт, ҡаҙал,
Шунда ла һис кем дә күрмәҫ, валлаһи, бер эт ҡәҙәр!

Нишләйем һуң! Әйтсе, зинһар, сәнселәйемме, нишләйем!
Сәнселеп, сәсрәп сығайыммы!.. Нишләһәң дә, эш ҡыйын.

Нишләйем һуң — зәҡҡумлы хәсрәттәр менән күңелем яна,
Нишләйем һуң — мәлғүн иблестәр төкөргән донъяға!

ЖАЛОБА

Хоть зарежься ты, хоть сгинь, хоть пропади иль удавись,
Никому нет нынче дела за погубленную жизнь.

Что же делать! Подскажи, иль заколоться мне и впрямь!
Заколоться, чтобы брызги разлетелись бы из ран!

Что же делать! И горит моя отравленная грудь.
Что же делать! Сатана проклятый плюнул в нашу суть.

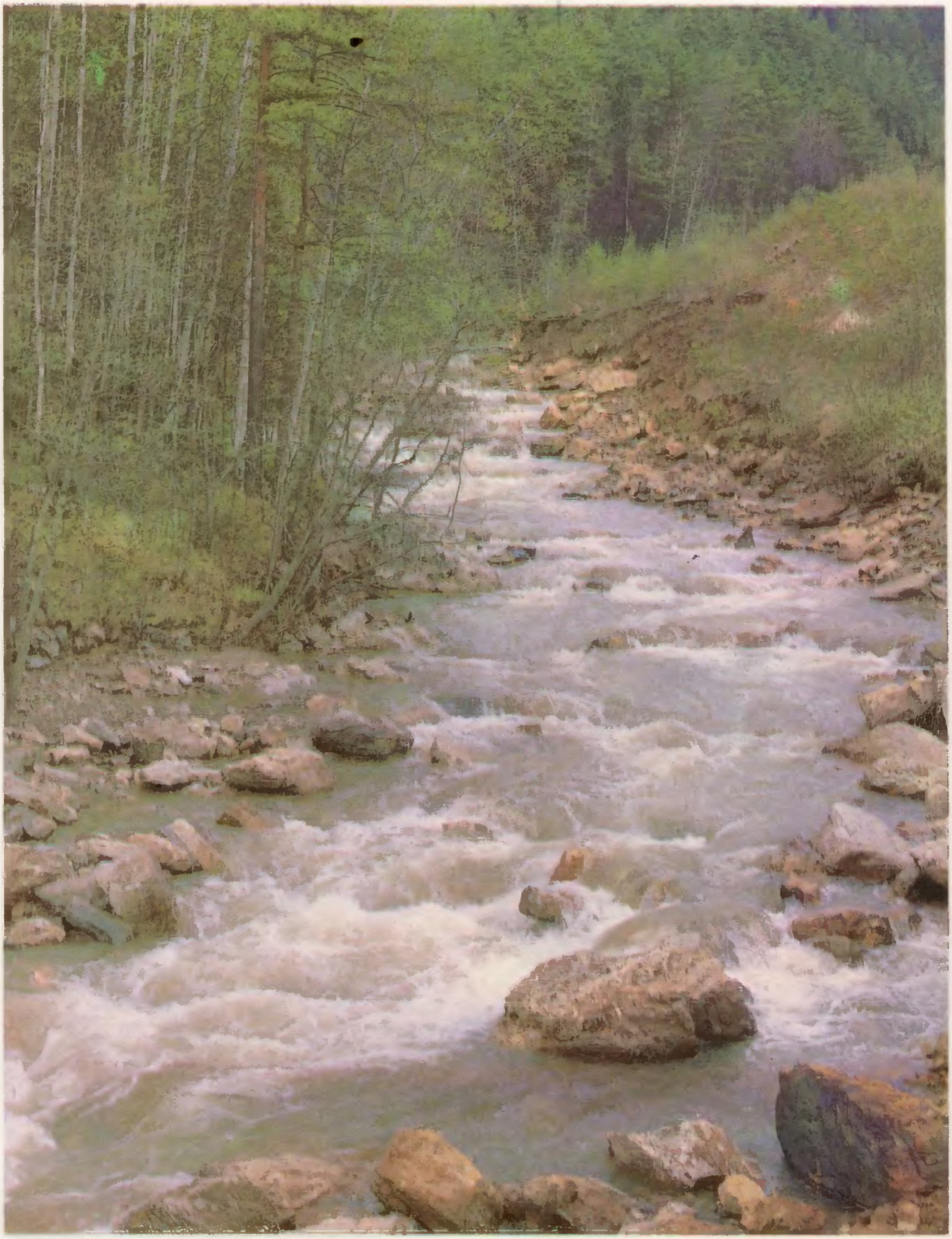

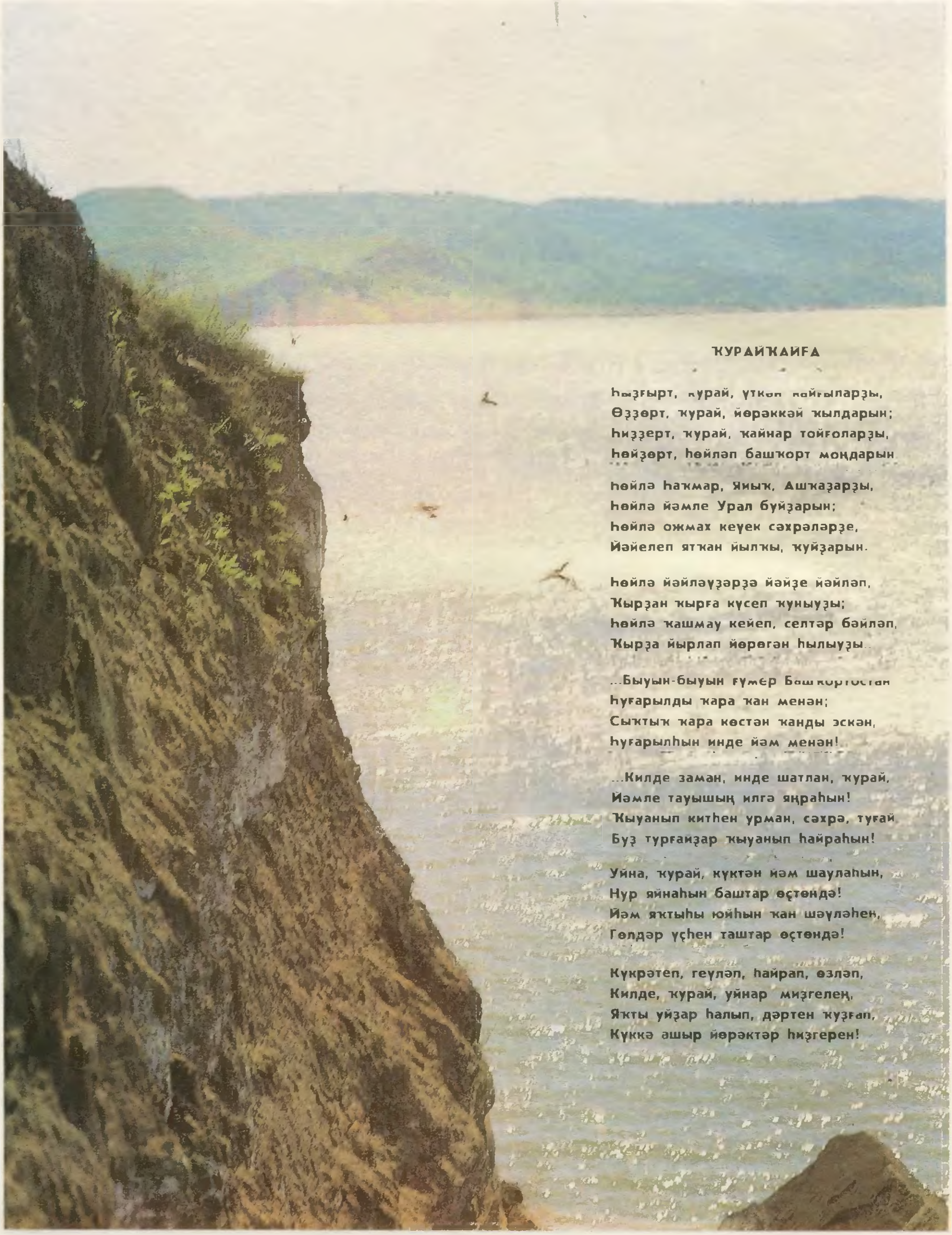

ҠУРАЙҠАЙҒА

Һыҙғырт, ҡурай, үткән ҡайғыларҙы,
Өҙҙөрт, ҡурай, йөрәккәй ҡылдарын;
Һиҙҙерт, ҡурай, ҡайнар тойғоларҙы,
Һөйҙөрт, һөйләп башҡорт моңдарын.

Һөйлә Һаҡмар, Яйыҡ, Ашҡаҙарҙы,
Һөйлә йәмле Урал буйҙарын;
Һөйлә ожмах кеүек сәхрәләрҙе,
Йәйелеп ятҡан йылҡы, ҡуйҙарын.

Һөйлә йәйләүҙәрҙә йәйҙе йәйләп,
Ҡырҙан ҡырға күсеп ҡуныуҙы;
Һөйлә ҡашмау кейеп, селтәр бәйләп,
Ҡырҙа йырлап йөрөгән һылыуҙы..

...Быуын-быуын ғүмер Башҡортостан
Һуғарылды ҡара ҡан менән;
Сыҡтыҡ ҡара көстән ҡанды эскән,
Һуғарылһын инде йәм менән!

...Килде заман, инде шатлан, ҡурай,
Йәмле тауышың илгә яңраһын!
Ҡыуанып китһен урман, сәхрә, туғай
Буҙ турғайҙар ҡыуанып һайраһын!

Уйна, ҡурай, күктән йәм шаулаһын,
Нур яйнаһын баштар өҫтөндә!
Йәм яҡтыһы юйһын ҡан шәүләһен,
Гөлдәр үҫһен таштар өҫтөндә!

Күкрәтеп, геүләп, һайрап, өзләп,
Килде, ҡурай, уйнар миҙгелең,
Яҡты уйҙар һалып, дәртен ҡуҙғап,
Күккә ашыр йөрәктәр һиҙгерен!

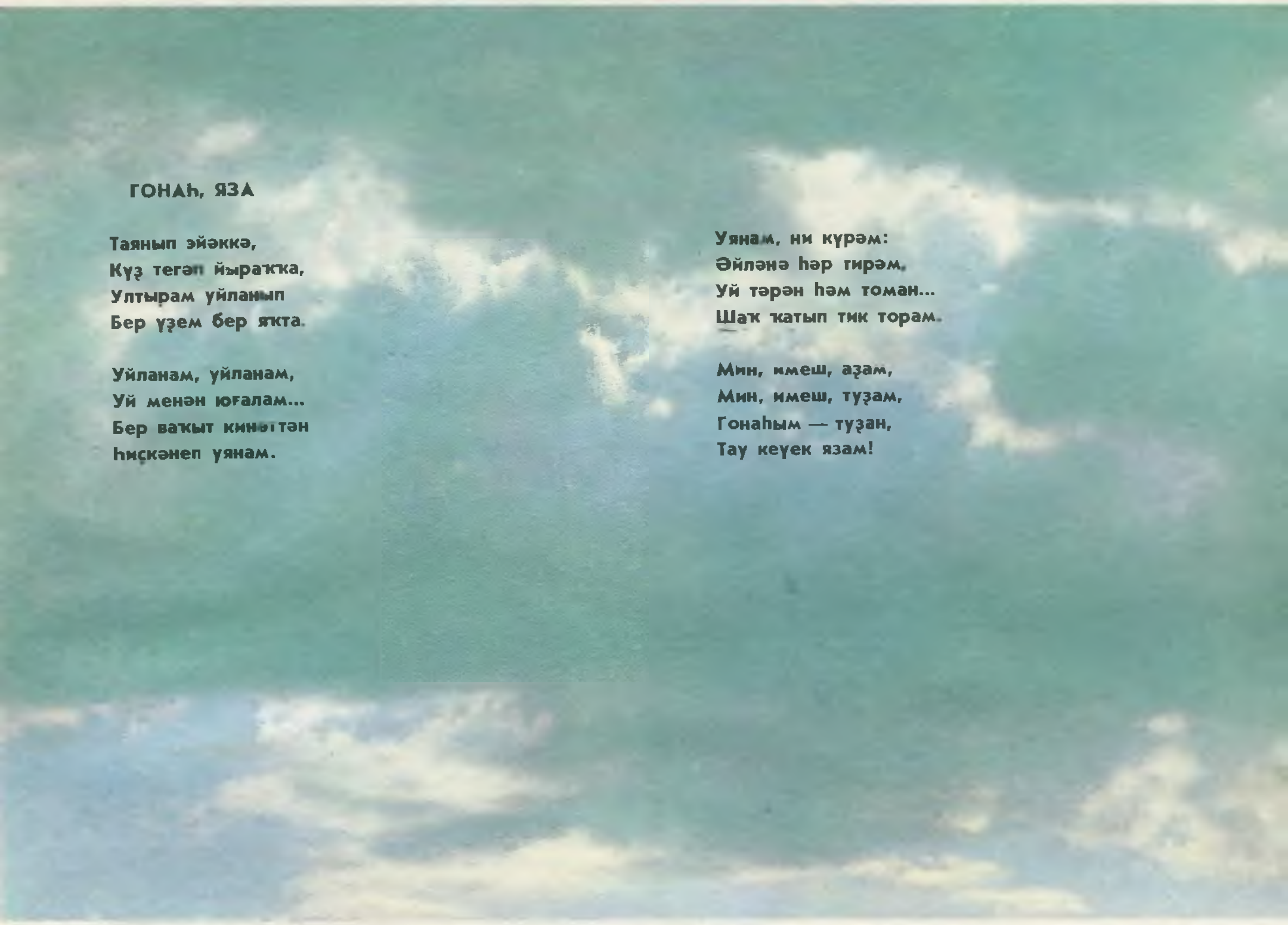

ГОНАҺ, ЯЗА

Таянып эйәккә,
Күҙ тегәп йыраҡҡа,
Ултырам уйланып
Бер үҙем бер яҡта.

Уйланам, уйланам,
Уй менән юғалам...
Бер ваҡыт кинәттән
Һиҫкәнеп уянам.

Уянам, ни күрәм:
Әйләнә һәр тирәм,
Уй тәрән һәм томан...
Шаҡ ҡатып тик торам.

Мин, имеш, аҙам,
Мин, имеш, туҙам,
Гонаһым — туҙан,
Тау кеүек язам!

КУРАЮ

Мой курай, зазвени, заиграй
Всеми красками звонкого мира,
Все печали развей, мой курай,
Чтобы дрогнуло сердце башкира!

Расскажи о разливах зари,
Расскажи о могучем Урале.
Степи в песне своей сотвори,
Чтобы кони по ним проскакали,

Чтобы реки неслись, второпях
На утесы кидаясь с разбега!..
Расскажи о летовках в горах
И о поисках долгих ночлега.

Ты поведай мне, полон тепла,
О красавице в древнем уборе.
Сколько кружев башкирка сплела,
Чтоб забыть свое горькое горе!

Сколько ты пережил, перенес!
Стал ты старым, курай, как преданье.
Песнь твоя нам знакома до слез,
Это — ангела смерти рыданье!

Так звени же теперь над водой,
Над листвой, где разбрызганы росы,
Словно жаворонок молодой,
Жизнерадостный, звонкоголосый!

Пой, курай, чтобы свет красоты
Залил прошлого страшные тени,
Чтоб родились на камне цветы,
Украшая наш праздник весенний.

Пой, курай, от утра до утра
Гордо, звонко, заливисто, смело.
Наступила такая пора,
Что людская душа зазвенела!

БАБИЧ ИЖАДЫН ӨЙРӘНЕҮСЕЛӘР

ИССЛЕДОВАТЕЛИ ТВОРЧЕСТВА БАБИЧА

Профессор Әхнәф Харисов.
Профессор Ахнаф Харисов.

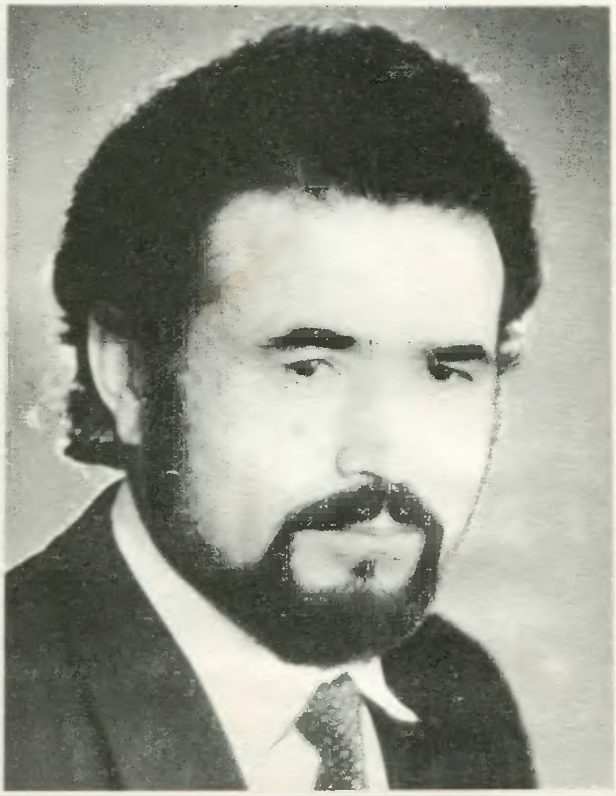

Башҡортостандың халыҡ шағиры Рауил Бикбаев.

Народный поэт Башкортостана Равиль Бикбаев.

Әхнәф Харисов. «Рухи тамырҙар».
Ахнаф Харисов. «Духовные корни».

Рауил Бикбаев. Шәйехзада Бабич. Тормошо һәм ижады.
Равиль Бикбаев. Шайхзада Бабич. Жизнь и творчество.

Шәйехзада Бабич хаҡында иҫтәлектәр.
Воспоминания о Шайхзаде Бабиче.

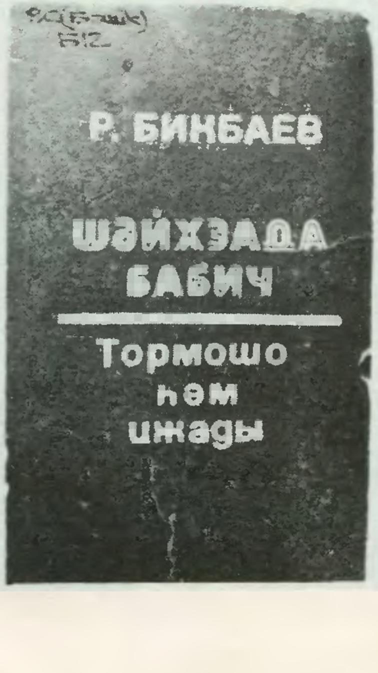

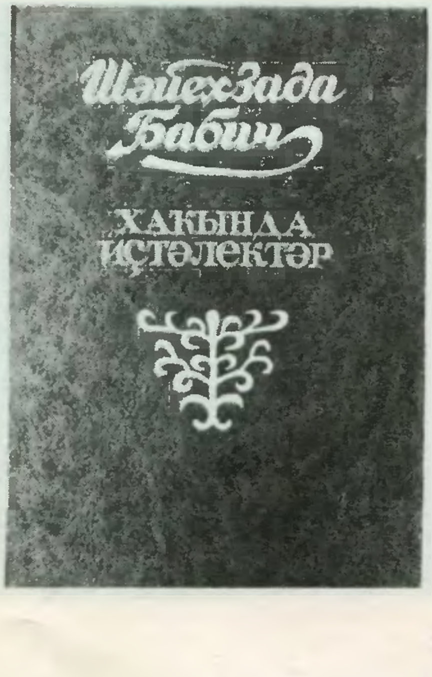

Академик Ғайса Хөсәйенов.
Академик Гайса Хусаинов.

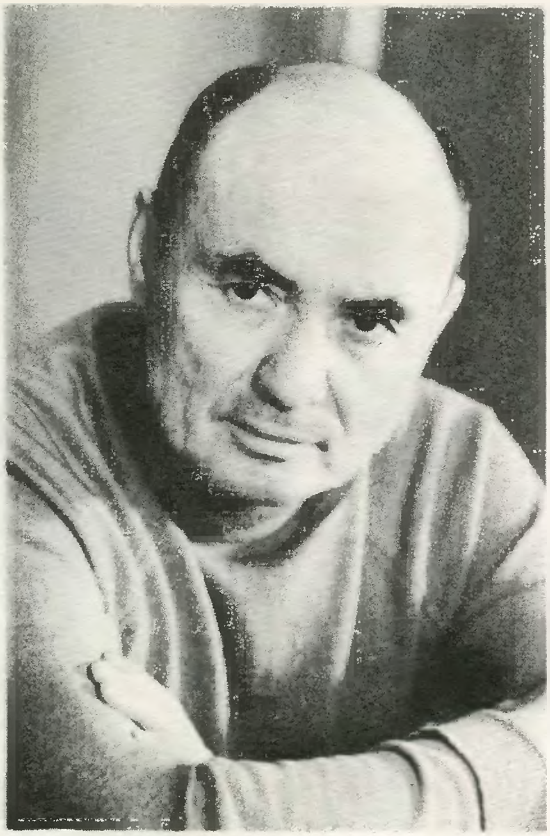

Шағир Ғәзим Шафиҡов.
Поэт Газим Шафиков.

Гайса Хусаинов. Время. Литература. Писатель.

Башҡорт әҙәбиәте тарихы, 6 томда, 2-се том.
История башкирской литературы в 6-ти томах, том 2.

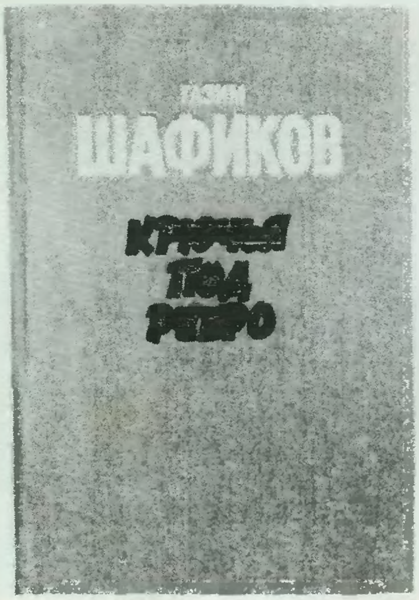

Тарих, тел һәм әҙәбиәт институтында Шәйехзада Бабичтың тыуыуына 90 йыл тулыуға бағышланған ғилми советта ҡатнашыусыларҙан бер төркөм, ғинуар, 1985 йыл.

На ученом Совете в Институте истории, языка и литературы, посвященном девяностолетию Шайхзады Бабича, январь, 1985 год.

Сәйфи Ҡудаш, Фасәхат Бабичева, Әҡсан Бабичев, Рауил Бикбаев, ғинуар, 1985 йыл.

Сайфи Кудаш, Фасахат Бабичева, Аксан Бабичев, Равиль Бикбаев, январь, 1985 год.

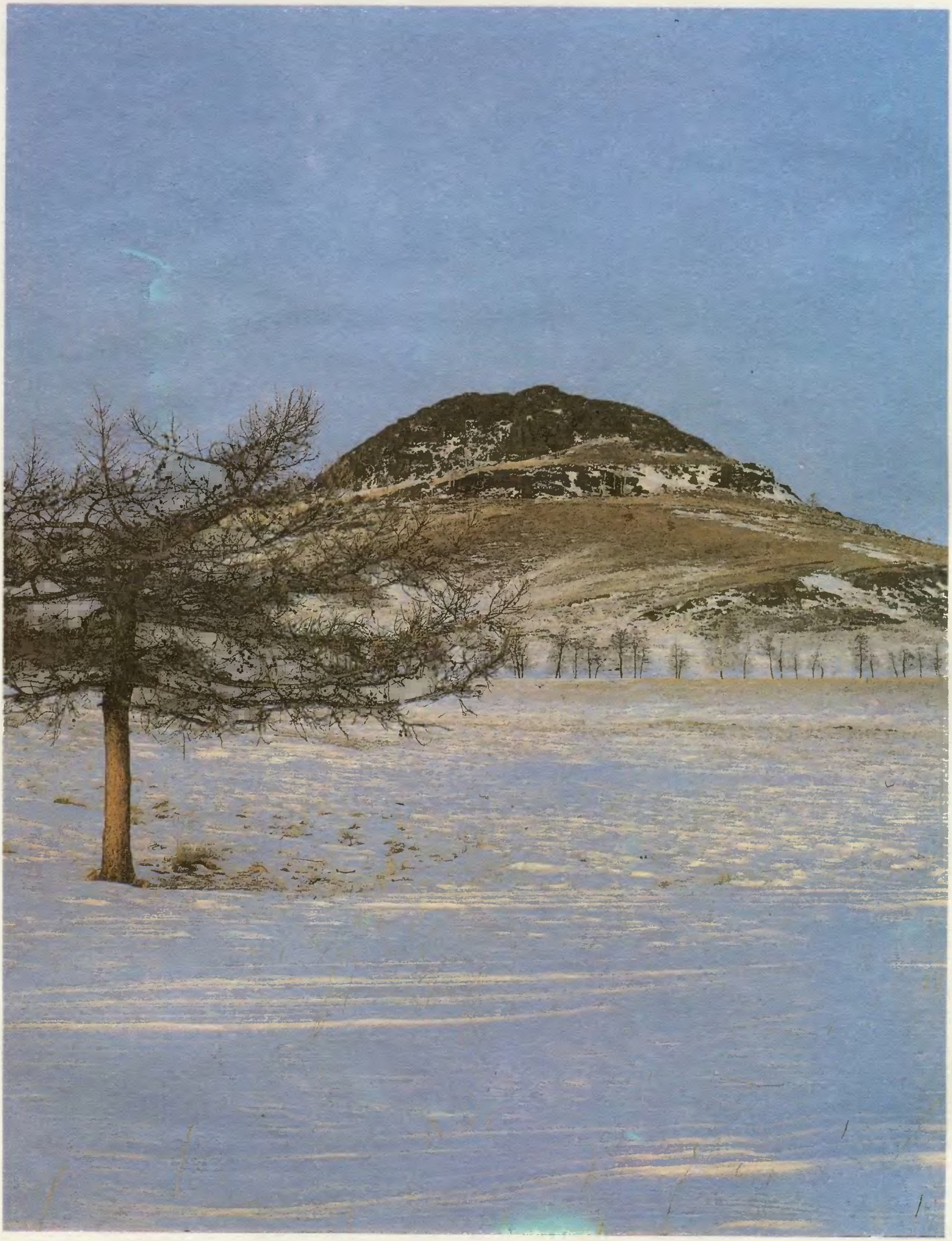

Тереләр үлгәндәрҙең күҙен яба, үлгәндәр тереләрҙең күҙен асып китә. Башҡорт халҡы үҙенең һәләк булған һөйөклө шағиры Шәйехзада Бабичтың күҙҙәрен ябып, уны тәрбиәләп ҡуя алманы, бәхилләшеү мәлендә башынан һыйпай алманы.

Бабич иһә үҙенең янып йәшәүе һәм ижад итеүе менән генә түгел, азатлыҡ яулау юлында һәләк булыуы менән дә күптәрҙең күҙен асып китте, көрәштең еңел булмаясағын, мәкерҙең, яуызлыҡтың, хыянаттың аҙым һайын аңдып торасағы тураһында иҫкәртеп китте, туған милләтен уяулыҡҡа, берҙәмлеккә саҡырып китте.

Бабичтың ижад үҫеше шул осорҙағы ижтимағи хәрәкәт менән тығыҙ бәйләнештә барҙы һәм шағир биографияһында башҡорт милләтенең рухи биографияһы үҙенсә сағылды. Шағирҙың һәр аҙымы милләт яҙмышындағы мөһим үҙгәрештәргә тамырланды.

Бабич — шағир, Бабич — фельетонсы, Бабич — музыкант, Бабич — фольклорсы, Бабич — педагог... Ҡыҫҡа ғына ғүмере эсендә ул әллә күпме эштәр эшләп өлгөрҙө. Шағирҙың зиһен даирәһе, күңел офоҡтары ғәйәт киң, маҡсат-идеалдары һәр саҡ юғары булды. Тормош юлында Шәйехзада Бабичҡа Зәки Вәлиди, Риза Фәхретдинов, Мөхәммәтша Буранғолов, Ғәлимйән Ибраһимов, Дәрдмәнд, Мәжит Ғафури, Зыя Камали, Абдулҡадир Инан, Хәбибулла Ғәбитов, Ғәзиз Әлмөхәмәтов, Бағбостан, Муса Мортазин, Сәғит Мрәсов, Шәриф Манатов, Юныс Бикбов, үзбәк шағиры Сулпан, ҡаҙаҡ әҙибе Мөхтәр Әүәзов һымаҡ оло шәхестәр менән бергә булырға, уларҙың күңел яҡтылығын күрергә, үҙенең шиғри нурын улар менән бүлешергә насип булды.

Бабич ижадының һәм тормошоноң ҡайһы бер биттәренә туҡталып үткәндән һуң уларҙы берләштереүсе төп сифатты атап әйтергә кәрәк. Был төп сифат — Бабич ижадының халыҡсанлығы. Уның шиғырҙары граждандар һуғышында ла, Бөйөк Ватан яуында ла башҡорт яугирҙары менән бергә булды, исеме тыйылған замандарҙа ла халыҡ йөрәгендә йәшәне. Бәхет билдәһе булған йөҙлөк менән тыуған Шәйехзада Бабичтың яҙмышы фәжиғәле булды, ләкин бәхетһеҙ булманы. Ғүмеренең һуңғы осоро тарихи юлдарҙың ни сана, ни

Живые закрывают глаза мертвым, мертвые на многое открывают глаза живым. Башкирский народ не смог в момент прощания закрыть глаза своему любимому поэту, похоронить его по-людски.

Бабич же своей яркой жизнью и творчеством, своей борьбой на пути к свободе и гибелью на этом пути многим действительно открыл глаза, напомнив, что борьба будет нелегкой, предупреждая, что на каждом шагу придется сталкиваться с коварством, подлостью, изменой, призывая родной народ к бдительности и единству.

Творческий рост Бабича шел в тесной связи с общественным движением тех лет, и в его биографии отразилась духовная биография нации. Каждый шаг поэта был связан тесными узами с теми важными изменениями, происходившими в судьбе нации.

Бабич-поэт, Бабич-фельетонист, Бабич — музыкант, Бабич — фольклорист, Бабич — педагог... За свою короткую жизнь он успел свершить очень многое. Чрезвычайно широк был духовный мир поэта, его цели и идеалы всегда находились на высочайшем уровне. За свою короткую жизнь ему посчастливилось быть вместе с такими крупными личностями как Заки Валиди, Риза Фахретдинов, Мухаметша Бурангулов, Галимьян Ибрагимов, Дэрдменд, Мажит Гафури, Зия Камали, Абдулкадир Инан, Хабибулла Габитов, Газиз Альмухаметов, Багбустан, Муса Муртазин, Сагит Мрясов, Шариф Манатов, Юнус Бикбов, узбекский поэт Чулпан, казахский писатель Мухтар Ауэзов, ощутить их душевное тепло, поделиться с ними светом своей музы.

Перелистав некоторые страницы жизни и творчества Бабича, можно назвать главное, что их объединяет. Главное качество — народность. Его стихи были с башкирскими воинами и во время гражданской войны, и в годы Великой Отечественной, а память о нем сохранилась в сердце народа даже в самые жестокие годы.

Судьба Бабича, родившегося со знаком добра — в рубашке, оказалась трагичной, но ее нельзя назвать несчастливой. Последние годы жизни поэта пришлись на распутицу, когда менялись пути исторического развития. Даже

арба сағына тура килде, әммә шағир, боҙҙан боҙға һикереп булһа ла, алға барыуынан туҡталманы. Ул илһамланып, балҡып, нур сәсеп, йөҙ йылдарға бер килә торған яҙмыш менән йәшәп китте.
Әйтерһең дә халҡыбыҙҙың яҡты өмөттәрен, зиһененең, рухының туҡтауһыҙ эҙләнеүҙәрен, дәртен һәм илһамын, талантын һәм йомартлығын, азатлыҡ һөйөүсән ғорур холоҡ-тәбиғәтен, тарихи юлдарҙағы ҡаҙаныштарын, ниндәй мәкерле ҡамауҙар, көнсөл ҡоршауҙар эсендә милләтебеҙҙең өҙгөләнеүҙәрен, уңдан да, һулдан да ниндәй ғәҙелһеҙлектәргә, күпме ҡаршылыҡтарға килеп бәрелеүен һәм һаман алға ынтылышын үҙ ғүмерен ҡорбан итеп, үҙ йәнен фиҙа ҡылып аңлатып бирер әсән килгән был яҡты донъяларға бөйөк шағирыбыҙ Шәйехзада Бабич!
Ғорур Бабич, ҡаһарман Бабич, ҡанатлы Бабич!
Ғорур халҡыбыҙ, ҡаһарман халҡыбыҙ, ҡанатлы халҡыбыҙ!

РАУИЛ БИКБАЕВ

в этом бурном потоке Бабич рвался вперед, прыгая со льдины на льдину. Он творил вдохновенно, озаряя тьму, как промелькнувший метеор. Такие мгновения в жизни нации наступают раз в столетия.
Как будто в этот мир наш великий поэт Шайхзада Бабич явился для того, чтобы, пожертвовав собой, воплотить в себе светлые надежды нашего народа, неустанные поиски его ума, его силу и вдохновение, талант и щедрость, свободолюбивую натуру, его взлеты и крушения на путях истории, его страдания в окружении коварства, зависти, его неутоленную жажду счастья!

Гордый Бабич, отважный Бабич, крылатый Бабич!
Гордый наш народ, отважный наш народ, крылатый наш народ!

РАВИЛЬ БИКБАЕВ

Шайхзада Бабич
ФОТОАЛЬБОМ

На башкирском и русском языках

. едакторы М. С. Игебаева, Н. Л. Грахов

Художник В. П. Ковалев

Художественный редактор А. Р. Мухтаруллин

Технический редактор З. Г. Чингизова

Корректоры М. И. Якупова, Л. И. Семёнова

Сдано в набор 21.11.94. Подписано к печати 10.04.95. Формат бумаги $84 \times 108^{1}/_{16}$. Бумага офсетная. Гарнитура журн. рубл. Печать офсетная. Условн. печ. л. 11,76+0,62 форз. Усл. кр.-отт. 47,66. Учетн.-издат. л. 13,55+0,11 форз. Тираж 6000 экз. Заказ № 835. Цена свободная.

Башкирское издательство «Китап». 450001, Уфа, ул. Левченко, 4а.
Уфимский полиграфкомбинат. 450001, Уфа, проспект Октября, 2.

Б $\dfrac{4911010000-56}{М\ 121\ (03)-95}$ 171—95

ISBN 5-295-01584-10

© Башҡортостан «Китап» нәшриәте, 1995.
© Башкирское издательство «Китап», 1995.